

MATTHIAE BELII

NOTITIA
HUNGARIAE
NOVAE

GEOGRAPHICO-HISTORICA.

PARS SECVNDA TRANS-DANVBIANA.

TOMVS QVINTVS.

EDITIO ALTERA

BVDAPESTINI,

IMPENSIS

COMITIS EVGENII ZICHY DE ZICH ET VÁSONYKEŐ

MDCCCXCII.

NAGYSÁGOS

SZILÁGYI SÁNDOR ÚRNAK,

AZ EGYETEMI KÖNYVTAR IGAZGATÓJA S

A

„SZÁZADOK“

FŐSZERKESZTŐJÉNEK

BUDAPESTINI
TYPIS VICTORIS HORNYÁNSZKY.

JÓZSEF FŐHERCZEG

Ő CS. ÉS KIR. FENSÉGÉNEK

HÓDOLATA JELÉÜL

A KIADÓ.

ELŐSZÓ.

magyar történelemre vonatkozó tanulmányaim során bő alkalmam nyílt történelmi földrajzunk jeles úttörőjének, Bél Mátyásnak műveivel megismerkedni. Ez alkalommal tapasztaltam, hogy a nevezett szerző *Notitia Hungariæ Novæ* etc. című művének V-ik csonka kötete ma már a legnagyobb könyvészeti ritkaságok közé tartozik. Ez csak úgy magyarázható meg, hogy a mű megjelenése közben elhalt szerzőnek befejezetlenül maradt kézirataiból a kiadást eszközölő bécsi udvari nyomda csakis a Mosonymegyére vonatkozó s már korábban kisedett önálló részt bocsátotta mérsékelt számmal piacra.

Azt hiszem tehát, hogy a magyar történetírásnak teszek szolgálatot, ha a régi tudós iránt, ki családom történetével ezen művében sokat foglalkozott, hálámat egy újabb kiadással rovom le. Nem a benne levont s ma éppen másfél század után könnyen megingatható eredményekért teszem ezt; hanem a benne először felhalmozott, de az előrehaladott tudományban még ma sem érvényesített nyers anyagért, mely érdem szerint, s tegyük hozzá, hogy az irodalmi kalózok ellenére is, mindig az első feldolgozó tulajdona marad.

Végül megjegyzem, hogy ezen új kiadásból, melynek típusa lehetőleg a régi eredetiéhez ragaszkodik, viszonyainkhoz mérten csak száz számozott példány készült. De ezen mennyiségből szívesen szolgálok nyilvános könyvtárainknak és tudományos intézeteinknek, ha a mű első négy kötetét kiegészíteni akarják s ebéli szándékukat nálam jelentik.

Budapest, 1892. aug. 1-én.

Zichy Jenő gróf.

COMITATUS
MOSONIENSIS,
PARS PRIOR
GENERALIS.
PROOEMIUM.

HUNGARIAM TRANS-DANUBIANAM, quod DEVS bene vertat! post longam cessionem, eo ingredimur alacriores, quo efficacius, benignum AVGVSTISSIMAE PRINCIPIS numen, isthuc nos inuitat. *Trans-Danubianam* dicimus, quod *Pisonii*, & citeriore hac ora degentibus, aduerso fluminis latere obiacet. Regio, si qua Hungariae alia, cum fertilis, tum amoena, atque antiquorum in primis laudibus celebrata: quippe quam, *Pannoniarum*, *Superioris & Inferioris*, nomine, insigniebant; tametsi hodie arctius iam coeat, quam olim diffundebatur.

TOM. V.

A

Nam,

Nam, cum prisca illa ætate, inde a *Caetiis* montibus, ad *Arabonem Superior*; hinc, ad *Sauum* vsque *Inferior*, protenderetur; vicinarum simul, in meridiem & occidentem æstium, prouinciarum finibus, ultra subductis: nunc, ab occasu quidem, *Austria Styriaque*; *Croatia* a meridie; ab ortu *Sclauonia*; perpetuo *Danubii* alueo, a septentrione, determinatur. Innumeri, & hoc terrarum tractu, atque tristes ii quidem ac funesti euentus, litteris erunt recolendi. quorum tamen commemorationem, fituum, qui occurrent, elegantia, vrbium celeberrimarum vestigiis, atque Romanarum antiquitatum, quae exstant, rudibus, folabimur, saltem mitigabimus. Designationis exordium, a *Comitatu Mosoniensi*, vt faciamus, res ipsa poscit; quando, amnem *Pisonio* transmittentibus, primus ad peragrandum obiicitur: tum, pedem, prout se inuicem prouinciæ excipiunt, porro prolaturi. Iaciamus ergo aleam!

MEMBRVM PRIVS PHYSICVM, DE

Situ, Natura, & Opportunitatibus Comitatus Mosonienfis.

SYNOPSIS.

<i>Prouinciolæ denominatio : eius termini : amplitudo.</i>	§. I.	<i>Aer salubris.</i>	§. V.
<i>Regionis campestris habitus : montes Leütberg, qua procurrant.</i>	§. II.	<i>Natura regionis : frumenti feracitas.</i>	§. VI.
<i>Nemora & siluulæ : lucus Iesuiticus : nemuscula Fél-Tor-nensia : viuarium Lébenense : Köptsénienfe.</i>	§. III.	<i>Vini cultura.</i>	§. VII.
<i>Fluuii, Danubius : Laita, lacus Peiso : lacunæ aliæ</i>	§. IV.	<i>Armenta : feræ.</i>	§. VIII.
		<i>Piscatio, & aucupium.</i>	§. IX.
		<i>Auri lotura.</i>	§. X.
			§. I.

§. I.

OSONINESIS prouincia, prima est, <sup>Prouincio-
lae denomi-
natio :</sup> quæ *Pisonii* Danubium traicientibus, obii-
citur. Hungari *Mosonyvármegye* adpellant,
a *Moson* oppido; quod Germani *Wieselburg*
vocant; atque inde regiunculam, *die Wi-
selburger-Gespannschaft*. Ab occidente æsti-
uo, *Austriam* attingit; intra *Danubium* & eius termi-
Peisonem, ad *Jaurinensium* fines, qui in ^{ni :}
meridiem recedunt, protensa. Itaque, a

septentrione quidem & oriente, *Danubio*; limitibus *Sempronienfium*,
& eximia lacus, quem diximus, parte, ab occidente brumali, di-
rimitur. Traiicit tamen *Danubium*, oramque sibi vindicat, minoris ^{amplitudo.}
insulæ *Schütt*, Hungaris *Sziget-Köz*, haud exiguam. Ab huius an-
gulo, maxime orientali, in occidentalem limitem progressis, quem
pagus *Vinden* definit, millaria plus minus quinque longa fuerit;
lata autem, nunc tria, nunc plura, inter *Peisonem* & *Danubium*,
metientibus.

§. II.

Regio campestris est, neque nisi ea parte, qua lacui se infinuat, <sup>Regionis ha-
bitus cam-
pestris :</sup> modice & sparsim, siluis aspera. At vbi propius ad lacum
accedit, in ripas definit, molliter declives, & hic vite, alibi
dumetis, infestas. Vltra iterum planities, reliqua illa multo humi-
lor, ad lacum vsque pertingit, pabuli & frumenti, dum ab exce-
dentibus aquis non inundatur, fertilis. Ergo, præter oram *Peisonis*,
quæ natura decliuior est, cetera omnia editiora, sed plana tamen
sunt. Et quamquam ex eo fine, quo *Austriæ*, & *Sempronienfi Co-
mitatui* opportune committitur regio, in iuga, *Leütbergi* montes, quos ^{montes}
alibi descripsimus, exsurgunt, perguntque mollibus fastigiis ad oc- ^{Leütberg,}
casum incurua: tamen, vt rursus depressa fiunt versus lacum; ita, <sup>qua pro-
currant :</sup> sinu quasi quodam formato, intra *Vinden*, & *Ioïs* oppidum, rece-
dunt iterum a lacu, atque perpetua planitie ad orientem versa, tan-
tam ibi se in latitudinem effundunt, quantam ripæ, accedentis *Laitæ*
fluvii, admittunt. Inde, cum aliquatenus, ob amnis alueum, de-
pressius processerunt campi, erigunt se iterum in agros editos, at-
que, vbi obliqua hac positione, fines *Austriæ*, ad aliquot mille
passus, disteminarunt, relicto monte *Ambergensi*, recta procurrunt
ad *Danubium*, & sicut ille demanat, ita ripas ei perpetuo porrigunt.
Ob hanc effusam planitiem, Germani, *die Haad*, regionem, crasso
ore adpellant: nam molliore dialecto, *die Heide* pronunciare debe-
rent. Recte ita vocarent campos nostros, si natia simul eiusdem
vocis notio, iis congrueret. Reuera enim, *die Heide*, campum
sterilem, & ericis tectum, Germanis significat, quod in regionem

istam non quadrare, infra docebimus. Hungari, *Nyulas-Mező*, hoc est, leporinum campum, vocant. sicuti postea recognoscemus. Ista, de mediterraneis dicta sunt. Habet tamen oræ quidpiam *Comitatus*, & trans *Danubii* alueum illum, qui *Iaurinum* versus defluit. Par & hic terræ positus est, planus scilicet, & inter *Mæandros* amnis, longius quam laxius, diffusus. Reductis hinc terminis, per fines *Comitatus Iaurinensis*, ad *Peisonem* iterum limites redeunt, qui solidam hic regionem, aquis & lacunis designant.

§. III.

Planitiem, quam descripsimus, luci, atque nemuscula, sed rariora ea, insident. Præcipuam, in his laudem meretur, nemus illud, quod vulgo, *Iesuiticum* vocant, ab *Nicolao Pálffy*, nuper Regni Hungariæ *Palatino*, gentis suæ iuribus accensum. Nempe, inter vastos ramosque campos, siluula est, prope *Laitam*, pulcherrimarum arborum umbra, & proceritate, spectabilis. Distat ab amne in occasum, passibus plus minus sexcentis, loco paullo erectiori, propter viam regiam, intra vicos *Gáta*, *Uffalu*, & *Laitafalu*. Manibus positam ferunt, quadrata forma, sed spatio, ut nunc est, forte maiori. Nam, situ quidem, vix orgyias octo & quinquaginta complectitur. Deceuisse puto, cum bellorum, tum adcolarum, iniuriis. Nunc sollicitè curatur, ne nocere ei possit, prætereuntium manus: estque adhuc, quod viatorem aduertat; siue ad spectandum frondosum nemus, siue ad umbram capeffendam, in primis sub canicula, planitiem hanc, nimio opere incendente. Locus, non alius opportunior *Phasianorum* viuario, si maior esset. Post hanc siluulam, *Fél-Tornyenses*, siue *Halb-Thurnenses* lucos, nemorosos illos, nominare fas est: tum, quod amœnitatem habeant singularem; tum in primis, quod venatorio, D. Cæsaris CAROLI VI. secessu, propemodum quotannis, olim frequentabantur. Quid? quod passim, auium viuarum, *Phasianorum* potissimum, instruere cœperint vicorum possessores, nemorum adducti opportunitate. In his, *Lébenense*, suo merito, recensueris. Siluula est, mille passus longa lataque. Hanc, loci herus, *Comes Carolus Zichy*, dum viueret, circumspexit, ac domo auiaria, commode instruxit; deditque, hac sua diligentia exemplum, nihil non esse, siue deliciarum, siue adparatus, ad vitam, cum commoditate transigendam, quod non sibi *Hungaria* sufficiat, si cultus accefferit. Iam, & ad *Köptsénium*, instructus est luculus auiarius, successu, ultra spem, felici: nisi *Danubii* eluiones existerent noxiæ. Id in eo, merito possis desiderare; quod, quisquis eius fuerit metator, cum nihil temere neglexerit, quæ ad designandos rite xyftos, & umbratos secessus alios, existimabat pertinere; vix tamen, per totum nemus, ambulacrum instruxerit, unde regia *Pisoniensis*, edito loco, trans *Danubium*, amœne obiacens, queat prospici.

§. VI.

Nemora, & siluulæ:
lucus Iesuiticus:

nemuscula
Fél-Tornensia.

§. IV.

TAmetsi vero, plana est patensque regio, aquis tamen, quibus rigetur, adfluit. Ab ortu iōiſs,

I. DANVBIVS, vario flexu, oram eius, a *Pifoniensi*, vt ostendimus, *Comitatu*, difterminat. Nam vt accedit ex *Austria*, ante *Comitatum Moſoniensem*, quam *Pifonium*, subluit. Isthic demum, regionem spatioſiorem fortitus, triplici diuortio, in totidem alueos, fecedit. quorum dexter, multifariam diſperſus, regionem noſtram, partim perſtringit, partim incingit. Scilicet, *Pifonio* digreſſus, in meridiem vertitur. Ac primo quidem, *Caroloburgo* ſalutato, vbi ad *Rajkam* oppidum venit, ſinditur iterum, inſulamque molitur, *Moſoniensibus* admenſam. Tunc *Bezenye* vicum adluit: poſt, pone *Fekete-Erdő*, oppidum *Háláſzy*, & *Kálnok*, ad *Ovárurum* delatus, caſtrum huius, accedente illic *Laita*, coniunctis vndis, pulchre circumdat, & munit. Ultra, *Moſony* eſt oppidum, ad medium ferme lapidem remotius, quod vna cum vico *Kálnok*, e regione poſito, interfluens, infra pagos geminos, *Horwáth*, & *Magyar Kémle*, ac demum vicum *Mecsér*, in *Jaurienſem* agrum excedit. Multum nocet huic oræ, dum effunditur. Nam, quod terra *Pifoniensis*, ad arcem collina eſt, hanc ſubluens, nequit excedere, ob ripas altiores; verum vniuerſam aquarum molem, ſi qua intumuit, in partes noſtras exonerat, factaque eluuione, inundat campos patentes tantopere, vt aliquot ſtadiorum ſpatio, tumuli duntaxat emineant, veluti totidem inſulæ exiliores. Fieri hoc ſolet, exeunte in primis hieme, quum glacie fracta, aperiri flumen cœpit, & niue diffugiente, ad augeri excedereque alueum. Qui caſus, non vitiat modo agros, & pabula; ſed accolis quoque obeſt, dum eos, partim exturbat hoſpitiis, partim domos ipſas ſubruit, atque damnis adſcit non vulgaribus. id quod, dum hæc vltimis curis recognoſcimus, *Caroloburgo* accidiffe, infra dicemus.

II. LAITA, fluuiorum alter eſt, elegans & hic, magnæque riparum fertilitate eximius. Aduenit ex *Austriæ* tractu, poſtquam fines *Comitatus Semproniensis*, longo meatu designauerat. Ad nos, pone *Mannerſtorffum*, atque inde, ad oppidum *Auſtriacum Pruck*, delatus, attingit primum *Paczneüſiedel*, vicum ſibi cognominem; quippe quem, Hungari *Laitafalu* vocant. Ultra, mola eſt frumentaria, depreſſiori loco poſita, cuius rotas, plus quam duodenas agit, inſigni cum fructu poſſeſſoris. Inde ad *Gáta* properat, vicum, multis magnatum & nobilium domiciliis, ſpectabilem. cuius agros, poſtquam ſatis humectaffet, facta inferius inſula, iterum molæ adfunditur, vtilitate, priori illi, vix quidquam concedente. Illic, & vicus occurrit, *D. Nicolao* facer; inferius *Samaria*, quam, a ruderibus *Romanæ* olim coloniæ, Hungari *Hegyes-Halom* dicunt. At, vbi ad *Ovarinum* peruenit, cinctis huius mœnibus, *Danubio* con-

Fluuii, I.
Danubius:

II. Laita:

B

fun-

funditur. Aquas vehit, non alvei modo æqualitate, sed liquore etiam, memorabiles: quippe, iusto tractu ex *Austria* adlabens, nudum hoc solum, & ob id, nimiis folibus obnoxium, lentioribus vndis ita irrigat, ut, nisi ultra modum exundet, & pratis profit, & pabulo. Quod in plano manantis alveum, nulli torrentes incurrunt, ubique sui similis, idemque liquidissimus, & potari saluber, delabitur. ingenti omnino beneficio, in torrida hac planitie rustificantium. Hospitalis est piscibus, *Luciis* nimirum, ac *Cyprianis* maxime: utrosque enim, & lapidos fouet, & molis non exiguae. Idem, & cancrorum est preconium. Ex ea parte, qua in occidentem spectat regio,

III. *Lacus*
Peiso:

III. LACV *Peisone*, nobili illa palude quam apud *Sempronienſes* describemus, terminatur. Quatuor in longitudinem milliaria, regioni nostræ circumfusa, profundo alveo, & non nisi ad stadium vnum, vada tenente, speciem æquoris exhibet. Et, uti statuto tempore, nunc adcreſcit, nunc iterum fit exilior; ita, non sine damno offundit vicinos declivesque agros; tametsi, nec parum profit, aquis iterum in alveum redeuntibus. Nam, terra ob humorem refudante non fegetes modo proficiunt, prataque virent; sed etiam, arundo magis conualeſcit. cuius usus accolis, ob ligni inopiam, insignis esse consuevit. Pridem est, cum & hoc margine, piseibus caret lacus. quod alii *nitroso*, intra paludem limo, alii caussis nescio quibus, adscribunt. Illud certum est, totum hoc littus, quod *Comitatui* nostro prætenditur, excoquendo *Nitro* esse opportunum. Adiacent ei oppida vicique, momenti potioris, *Winden*, *Iois*, *Neufedel*, *Weiden*, *Padersdorff*, *Ilmicz*, *Apedlen*, & *Pambaken*. nonnullis paullo remotioribus; quibus tamen, fere par ex eo utilitas.

IV. *Lacus*
nae aliæ.

IV. LACVNAE *Peisoni* adfines, huc exiguum partem *Comitatus*, ex eo latere, quo *Jaurienſi* vicinus est, conficiunt. Campus est, ut alibi (a.) narrabimus, arundine, & per locorum interualla, gramine tectus; ceterum aquis, ex vicino lacu fubeuntibus, suspensus. Id, mollis & vliginosa terræ extremitas condocet, quae modice pedibus tacta, cedit illico, & decipit vestigia, ideoque transitu in primis difficilis. Vnde familiare, accolis est in ea regione, *flutas* pisces, e terra, subtus proluta, effodere. Mirabile id non modo, sed a fide alienum etiam, cum multis aliis, tum IULIO CAESARI SCALIGERO, (b.) acerrimo CARDANI cenſori, visum est: quippe, pisces *ὀρυκτῆς*, seu fossiles, dari in rerum natura, negantibus. Neque tamen id habendum in portentis est, cum facile sit, ut suspensam humum, pisces fubeant, quos remoto cespite, alii quidem tridente confodiunt, alii reticula interceptos, extrahunt. Ita POLYBIUS (c.) grauissimus scriptor, &

ex

a.) In *Comitatu Sempronienſi*, Parte Gener. Membr. Physico §. IV.

b.) Exercitat. in CARDANVM CCXVIII. p. m. 688.

c.) Hiftor. Fragmentis, e variis Scriptori-

bus, per FVLVIVM VRSINVM & IVAACVM CASAVBONOM, collectis. Libr. XXXIV. Edit. IAC. GRONOVII, Amstelod. Tom. II. p. 1496.

ex eo ATHENAEVS, (d.) scribit, *ultra Pyrenem, ad Narbonem usque, campos esse, per quos Illiberis & Ruscino fluuii, iuxta ciuitatem eiusdem nominis, a Celtis habitatas, decurrunt: ac in iis campis, fossiles, quos vocant, pisces, reperiri: eius namque loci solum tenue esse, ac subnascente multo gramine, herbosum; sub eo vero, cum ad duos tresue cubitos arenosa terra sit, quam admouent aquam fluuii, labi, & cum effusa illa, pisces sub terra meantes, pabuli causa, quod radice graminis impense delectentur, subterraneis piscibus, uniuersam illam oram, implere.* Ad eum plane modum, se res habet, nostra hac ora. Aquae enim, quas hinc *Lacus Peiso*, illinc lacunæ, ex *Rabo* amne propagatae, suffundunt, pisces, quemadmodum sub glaciem, secum rapiunt, eacæ itidem cupiditate illectos. Ceterum, lacunosa hæc regio, *Hanság*, Hungaris, *der Wasen*, Germanis dicitur, emittitque, quas longe lateque occultauerat, aquas, amplo satis alueo, cui *Rabczæ* nomen est. Præter cannas, foenum etiam sufficit regio, præsertim cælo arido. quod hieme, vbi gelu induruit suspensa humus, commode euehitur.

§. V.

COeli temperies, utique salubris est: quippe quod, & torpor-^{Aer salu-}rem aeris, venti leuant, & frigus, plani regionis positus^{bris.} temperant. *Austria* nimirum, ventis obnoxia, quos nequit suis terminis cohibere, in hos fines emittit. Itaque, aquilonibus, corisque, campos perflantibus, non potest nocuus esse paludum vapor. Adeo enim vehementes nonnunquam spirant, ut formidini sint viatoribus, ne cum vehiculis simul subuertantur. Hieme in primis, molesti sunt transeuntibus; nam, cum nigente cælo irruunt, quidquid niuis in campis iacet, passim conuerrunt. quod vbi cumulatum est, in collium species adfurgit. Interdum turbo niue missus, pene obruit aurigas, ut vestigium, quod sequantur, vix inueniant. Ista, aquilones, & cori, efficiunt. Utrosque, austri mitigant, verque prouinciæ reddunt, maturius multo, quam id, montanis regionibus, fieri experimur. Itaque, *Peiso* non minus, ac *Danubius*, quin & mediterranea, accolas habent viuidos, roboris præterea eximii, atque tolerantes ætatis, ac nescio quid referentes, priscæ illius, siue ea *Gothica* sit, siue *Boiica*, indolis.

§. VI.

TOtius oræ, multiplex & varia natura est. Circa lacum, rara^{Natura re-} arbor, frequentior vitis, quæ, nee largos semper, nec mites^{gionis:} vbique fructus, exhibet. Reliquum solum, passim pingue est: quippe; occultis aquarum meatibus, egregie id graidantibus. Quæ

B 2

vlte-

d.) Lib. VII. Plura de pisce fossili vide
apud LVDOVICVM NONVM, Diætetici

Libr. III. cap. XL. p. 402. seqq.

frumenti
feracitas.

ulterius recedunt, vasta planitie ferunt segetes, si lætamine subigantur liberaliori; cetera, partim fœno feruiunt, partim cedunt pabulo, & armentorum pascuis. *Laitæ* regio fertilis præcipue, & frumenti abundans est, ob irriguas eius ripas; si annus rusticationi faueat. Quod *Danubio* accedit, pratis luxuriat magis, propter excedentes vndas. Itaque, *fœnum*, in præcipuis *Mosoniensium* redditibus censetur. *Triticum*, qua feritur, ex sententia coloni proficit. Solum enim planum, pullum & resolutum, lætatur omni frumento, in primis tritico. Sine lætamine tamen, vix vsquam conualefcit. Id certe maximi æstimatur, quod hic prouenit. *Siligo* mista, large succrescit: neque fraudant colonum, *hordeum*, *auena*, & reliqua femina. E leguminibus, amat in primis *ocymum*, seu *speltam*. Et vti est terra pinguis, ita leuiter subuersa, fert omnia, quæ concepit, vbertim nunc iterumque fructu tenuiore. Aratio profecto, multo hic, quam in crassa tenacique humo, expeditior est, quod alii frequentius repetitis operis adscribunt; nos simul, terreni habitui. Vidimus non raro, vnico boum iugo, aratrum, moderante id puero puellulaue, promoueri: quod in interiore *Hungaria*, longe fit aliter; vbi tria, quin & quatuor iuga, præiungi necesse est, ob remissiorem operarum, in exarandis agris, diligentiam, atque, quod caput rei est, glutinosiorem multo humum.

§. VII.

Vini cultura.

Vinum, per decliua gignitur, prope lacum. Nam, vt aquæ depressius refederunt; ita regio, quo propior ad eas accedit, eo magis surrecta est, & littorum similis. Scilicet, tota illa ora, quæ a *Vinden*, versus *Halb-Thurn* procurrit, riparum habet speciem. quæ, vti longe, & molliter decliues sunt, austroque subiacent; ita perpetua vite, qua id commodè fieri potest, vestiuntur. Operas vineticas, exercent rustici, ad modum *Sempronensium*. Vuarum tamen species, diuersa est, quodque pinguiori solo deponitur, citius, quam illic, demi solet. Nam, cum ibi, ad *D. Martini* diem vindemia possit quandoque prorogari; hic, nisi *Septembri* inclinante perficiatur, putredine vitiata, deficit. Ergo, quam primum cœperunt vuæ flaccescere, decerpi volunt: quocirca, licet vinum gignant nobile, forte, & gustus grati: tamen non est durabile, sed accescit, lentescitque, nisi mature bibatur. qua re fit, vt vilissimo pretio veniat. Anno MDCCXXVII. tantopere vitis exuberavit, vt singulis crucigeris, sextarii singuli, immo etiam vilius, veniuerint. Colore sunt albo, pauciora rubello. Eodem tractu, pomorum genera diuersa obseruauimus. Prunis, pyris, perficis, & id genus, quæ per vinearum calces, & interordinia crescunt, adfluunt incolæ, si annus amicus fructibus exstitit. Peponibus non oblectantur, sed deponunt cucurbitas, quæ incrementa capiunt eximia. His ad porcorum

corum faginem potiffimum vtuntur. Reliquus hortorum cultus, tenuis est, & pro culinæ ingenio, factus.

§. VIII.

Armenta campeftria, non hic, vt alibi, videas, pascuis inerra- *Armenta:*
 re, emanereque extra vicos, vbi ea nox fera occupauerit;
 est tamen colono domesticum pecus, ex *Hungarico* & *Auftriaco*
 genere, mixtum, tanto numero, qui, & rusticationi fufficiat, & vitæ
 fufientandæ. Ergo, habet, quo vefcatur rusticus, lac puta, buty-
 rum, & bubulum cafeum. *Ouium* autem greges, vix alios reperias,
 quam, qui ex *Auftria* deducuntur. Proficit hoc quoque genus egre-
 gie, lanamque præbet, pannificio haud incommodam. *Equi*, ficu-
 bi, ifta certe prouinciola, generofi proueniunt: tametfi molis sub-
 inde, quam quæ decora in equis exiftimatur, tenuioris. Præci-
 puum *Féltornenfe* equitium est, quod peregrino etiam feminio inftui.
 D. CAROLVS VI. Cæfar, iam pridem curauit, eo fucceffu, qui in re,
 non plane noua, effe poteft optimus. Nempe, educatur iam ifthic
 varium genus, quodque *Hispanicum*, *Neapolitanum*, *Anglicum*, *Da-*
nicum, atque *Bohenicum*; fi non æquare, certe æmulari poffe vide-
 atur. Erfi enim, multum de patria indole retinet, aliunde huc de-
 ductum pecus; tamen, accipit quidpiam generofitatis, ex *Hungarico*
 cælo, quæ, vbi cum natiua indole permixta est, equos producit,
 & roboris eximii, & venuftatis, ac ftabulis etiam auguftis, haud in-
 dignos. Quæ autem poft inopina fata *Cæfaris* optimi, rei rusticæ
 hanc partem, fors, fiue iam maneat, fiue porro fit manfura, euen-
 tui permittimus. Suppar illi *Szent-Miklófiense* armentum creditur:
 quod *Comes Carolus Zichy*, fumma cura inftituit. Feras maiores non *fera.*
 generat *Comitatus* nofter: quippe filuis, vbi lateant, delectus. Si
 qui *cerui*, & damæ funt, partim ex *Auftria*, partim ex infulis *Da-*
nubii, in arundineta immigrant. Isthic & *apri*, montanis tamen
 exiliores, hofpitantur. *Luporum* multitudo tanta est, vt ob eorum fero-
 ciam, aliæ etiam feræ diminuantur. Vnica laus in *leporibus* ponitur.
 Nam, quod venatus vetitus est, adeo multiplicantur, vt felium in-
 ftar oberrent. Nos ipfi iter ad lacum facientes, vix iugerum vnum,
 emenfi fumus, dum plures confpiceremus, circum regiam occurfantes.
 Certe, ambigo, an non ob *leporum* hanc copiam, nomen, cam-
 peftri illi tractui, *Hungari* indiderint. Namque, *Nyulas-Mező*, fua
 dialecto vocauerunt, quod *campum* fignificat, *leporum diuitem*, fi
 non plane *leporarium* ipfum. Totus interim *Comitatus*, prohibitus
 venatione est, & ideo, pictis columnis paffim interftinctus, vt effet
 fignum, abftinendi a feris. Iam, & *viuaria* inftitui occipiunt. Principem
 in his locum, *Cæfareum*, quod est in *Féltornenfi* agro, obtinebat, dum in
 viuis adhuc Cæfar CAROLVS VI. verfaretur. Secundum ab hoc, *Lébenenfe*,
 cuius paullo ante meminimus, quodque *Comes Carolus Zichy* pofuit, iure

Tom. V.

C

cen-

cenferi poteft. Quin, & ad *Kóptsénium*, amœna in filuula, *Phafianis* itidem educandis, multæ iucunditatis viuarium, ficuti fupra diximus, inftitui videas. qua quidem diligentia (e.), propemodum luxuriare incipiunt *Hungari*.

§. IX.

Pifcatio & aucupium

Pifces exhibent, *Danubius* & *Laita* fluuii. Vtrique capiuntur, & fpecie eximii, & fapore. Lacus pifcibus defecit, quamuis plures ante annos, abundaffe feratur. Cauffam, fupra fumus fufpicati. Cui addere poffis, torridas æftates aliquot, quæ fe mutuo exceperunt annis fuperioribus. Hoc enim cæli vitio, multum inaruit lacus, ingenti pifcium, qui inerant, intertrimento. Aues omnis generis inuolitant: in primis, quæ campis lætantur. Largius iam *Phafiani* incipiunt foetificare; in agro *Féltornenfi* potiffimum, & vicinis circum dumetis. quos, vna cum leporum gregibus, venaticis *AVGUSTI* auocamentis, follicitiffima cura, non educabant modo; fed custodiebant etiam auarii illi excubitores, dum *CAESAR* viueret. *Tardarum* præterea, & *tetraonum*, insignis eft frequentia. *Attagines* contra, non nidificant ifta ora. quorum inopiam, copiofi *turdi*, *gallinagines* varii generis, & circa lacunas, *anates*, *anser*, atque *fulicæ*, vbertim compenfant. Eft & aliquod gallinæ genus, quod Germani, *Heid-Hahn* vocant; hoc, per interualla temporum, confpicitur inter fegetes: guftu alias excellens, & rarum; *rusticularum* fpeciem aliquam dixerim. *Vanellos*, Germanis *Gibitz*, Hungaris *Bibets*, æftate, tanta copia confpicias, vt obumbrare campos videantur; & cum alias difficiles deiectu fint, a viatoribus, quadrigis iter facientibus, paruo negotio, traiciuntur; quippe, fine formidine currus, circa viam oberrantes.

§. X.

Auri loma

Metallis caret regio plana, quali nec aurum gignitur, nec argentum, nec id genus aliud. Vehit tamen aurum *Danubius*, olim, in infula *Cituorum* multifariam elutum; fed quæ quidem operæ, ceffauerunt iam inter adcolas hodiernos. Antea, in agro *Carloburgenfi*, id operæ factitatum fuiffe, ex fupremo *Comitate*, *Carolo Zichy*, accepimus, qui nobis, aurum huius, maiorum fuorum procuratione elutum, quodque in cimeliis habebat, fpectandum æftimandumque aliquando miferat. Forte, non male prouinciæ confulerent magistratus, fi *Transiluanorum* ritu, vagum illud & furtis viuere adfuetum, genus, quos *Zingaros* vulgo dicunt, his operis adfuefacerent. Ita enim, præterquam quod ab otio, & furtis, abftraherentur, facerent fimul fructus quidpiam, his, quorum ditiones, harpigiarum fimiles, inerrant. Non dubito, quin & lacus *Peifo*,

e.) Vide Tomum I. in Hift. Comit. Pofonienfis, Parte Generali, Membr. I. §. XIII. p. 36., vbi nihil dubitauimus,

Phafianas aues, vernaculas *Hungariæ*, pronunciauiſſe.

Peiso, aliquid melioris metalli, littoribus suis adfundat: quippe, quod arenæ ipsius, non plane sint inelegantes. Sed, nondum in eam sententiam venere adcolæ, vt purgamenta æstuantis paludis, vestigatione scrupulosiore dignarentur. *Salis Nitri* officinas passim videas, quod e humo lacus excocoquant: neque alia melior laboris aquatici, incolis occasio est.

MEMBRVM POSTERIVS POLITICVM,

DE

*Incolis & Magistratibus Comitatus Mo-
soniensis.*

SYNOPSIS.

*Prisci regionis incolæ, horum
fata: Hungari, incolarum
ultimi, qua sint vsi fortuna:
eorum indoles.*

§. I.

*Germani, unde orti, & quo
sint ingenio: eorum laus.*

§. II.

Croatæ: mixtæ nationes aliæ.

§. III.

*Fuit priscis regibus, regio hæc in
deliciis: Petri regis, fata ini-
qua: Salomonis fortuna:
hodierna regiuncula felicitas.*

§. IV.

*Axioma Supremorum Comi-
tum, a regibus gestum.*

§. V.

*Familiae, & ditiones Mofo-
nienfes.*

§. VI.

§. I.

Nter veterrimos incolas, qui regionem <sup>*Prisci regio-
nis incolæ:*</sup> hanc tenuerunt, *Pannonios* sæpe nominauimus. Ab his acceptam *Romani*, coloniis exornarunt. Vno enim tractu, per ripam *Danubii* posuerunt: *Gerulatam*, *Adflexum*, *Limusam*. quarum rudera *Carloburgum*, *Ovárurum* item, & *Mosonium* iam ostendunt. Erat & *Ad muros* colonia quædam, inter *Limusam*, & *Quadratam*, in cuius vestigiis, *Samarium* ob iter, Germanis *Somarein an der Strafs*, ponit *Lazius*. (a.) Pulsis post *Romanis*, variæ gentes, tota *Pannonia* <sup>*horum fa-
ta:*</sup> hospitabantur. Proximi ad nostram ætatem, *Hungari* fuere, qui post *Hunnos* & *Auares*, consobrinos populos, sedem isthic fixerunt. Supererant tamen ex *Germanis*, siue *Gothorum* eos reliquias dixeris, siue *Boiorum*, qui, sub asperrimæ gentis dominatu, agrum colerent. Constituta postea republica, ita sibi regionem adferuerunt *Hungari*,

C 2

vt

a.) Coment. de Repub. Rom Lib. XII. Sect. III. cap. VI. f. 1150.

Hungari,
incolarum
ultimi:

qua sint vsi
fortuna.

eorum in-
doles.

vt fubinde, nihil dubitarint vicinos laceffere; fiue id, prædandi libi-
pine facerent; fiue, depellendarum iniuriarum; fiue prorogandorum
finium cauffa. Neque ifta bella tunc ceffauere, cum fidem CHRISTI am-
plexi funt. Regnantibus certe, S. STEPHANO, PETRO, ABA, SALOMONE,
COLOMANNO, & reliquis, multifariam vaftata hæc limitanea regio, inco-
las sæpe amifit. Itaque, nunc iterum *Hungari* occuparunt nudata arua,
nunc *Germani*. Turcis, gemina Viennenfium obfidione, graffantibus,
adeo exinanita fuit regio, vt non fupereffet vicus, hofpitio tranfeuntium
idoneus. De *Solymani*, ad obfidendam urbem profectio, ISTVÁNNFYVS.
(b.) *Omnia fere loca ultra Laitam flumen, in Auftriæ finibus, aut incen-
dio, flammisque concremata, aut vacua relinquebantur: fic, vt adcu-
mulati, per miferos agricolas, & in horrea, ad faciendam fementem,
congefti farris, hordei, tritici, acerui, ac alii, omnis generis commea-
tus hoftribus affatim fuppeterent, & ab iis cuncta, impune atque atro-
citer diriperentur.* Ifta anno MDXXIX. euenere. Eadem fata iterum,
anno MDCLXXXIII. prouinciolæ incubuerunt; dum *Turcæ*, ad ite-
randam *Viennæ* obfidionem, cum immani illa multitudine, commi-
grarent. Tunc enim, longe lateque effufis velitibus, totam ditio-
nem igni concremarunt. Credidiffes, flammæ vomere planitiem,
viciis in vniuerfum omnibus, dies noctesque, conflagentibus.
Defæuiente dein tumultu, rediere ad fedes priftinas, quos, melior
fortuna cladi illi, fubdlexerat. Difficile fuit, in tanta, & homi-
num & pecorum iactura, inftaurari vicos. Itaque, diu inculta
iacuit ora, dum poftliminio ad fe rediret: atque, vbi paullatim con-
ualuit, eo quo nunc vifitur, habitu, collectis coloniis, vicisque
pofitis, efflorefceret. Et effloruiffet omnino, nifi motibus *Rakó-
czii* vltimis, noua iterum clade fuiffet adflicta. Quod enim limitanea
Auftriæ eft regio, non potuit non lacerari euaftrique, quoties im-
preffiones, vltro citroque fiebant. Ceterum, *Hungari*, gentis fuæ mores
imitantur rebusque ad vitam neceffariis ftudere malunt, quam luxuriæ.
Et, licet natura cupiant excellere, faciunt tamen officium iis, qui-
bus par eft: multum enim accedunt, ad vitæ elegantiam, ob viciniam
eorum, quos non male æmulari poffe putant. Nunc, yti funt tem-
pora, quafi poftliminio, arma tractare incipiunt. Veftem retinent
Hungaricam, paucis Germanicam præferentibus. Domicilia exftituunt,
more propemodum *Germanorum*, fi hos excipias, quibus fatis eft,
aeris iniurias, factis, quomodocunque cafulis, depellere. Liberos, vbi
fufcepere, fic educant, ne defcendant ab auita indole. Itaque, ftuua
plerisque, & agricolatio, paucis artes manuales, atque omnium
pauciffimis, literæ placent.

§. IV.

Germani,
vnde orti,
& quo sint
ingenio:

Hungaros, *Germani* numero antecedunt: quippe totam
per regionem fparfæ *Gothorum* & *Boiorum* effe reliquias, quæ
pofteritatem diminutam omnino, ad ætatem vfque noſtram
b.) Lib. X. p. 158. 20. pro-

propagauerint, alibi (c.) dicemus. Sed, vti sæpe deletam regionem, cōacti sunt deferere; ita fieri non potuit, quin reducibus nonnullis, *Austriaci*, ob viciniam se coniungentes, aliquam colonorum partem, quasi in supplementum arcessiti, conficerent. Id enim, non sermonis modo; sed ingeniorum quoque indoles, hodieque conducet. Quid? quod prouincia *Mosonenfis*, in iis diu fuerit, quæ per hunc limitem *Hungariæ*, iam tum BELÆ IV. temporibus, ducibus *Austriæ*, pignori fuerunt oppositæ. Ergo, nihil fieri potuit facilius, quam, vt nouæ *Austriacorum* familiæ immigrarent in prouinciam. Alioquin, gens industria est, & singulari, ad rusticandum, cum *eorum laus* feruore, tum etiam peritia. Ita semper existimaui, nullam, tota *Hungaria*, prouinciam esse, quæ incolas haberet, æque solertes, & ad rem intentos. Enim vero, pæterquam, quod in omni agriculture genere, excellunt; maiorem in modum elaborant, vt rusticanis opibus, quantum in se est, adfluant. Itaque, colonum isthuc vnum alterumue habuisse, pluris fit a possessoribus, quam alibi vicos integros, a defide plebe inefectos. Auget quandoque, rei cum lucro faciendæ, opportunitatem, vicina *Austria*, in quam, sine cessatione, merces domesticas inuehunt, redeuntque ex eo quæstu, hilares; sed non raro etiam damni, quod fecere, acerbè memores. Vicos, ita instructos habent, vt oppidiis videri possint confimiles. Muratas enim plerique ædes inhabitant, quas lautiores, supellectile ornant, nobilium etiam hospitibus, non plane indigna. Amictus fere cunctis, ex fusco cæruleus est; idemque *Hungarici* moduli, sed laxioris. Lacerinas, quas amant *Hungari*, auersatur *Germanorum* istud genus: quippe quod, more, ad ciuicum proxime accedente, vestitur. Feminis, idem, qui viris, color, quin & violaceus, probatur. Capitibus vittas obnubunt, quas demum elegantioribus stropholis, decore subcingunt. Reliquus earum cultus, plus refert munditei, quam id de agresti genere existimes: cum primis virginum, quibus lautiores parentes obtigere. Facie pleræque sunt, vltra rusticum modum, venustæ. Vtrique, mares & feminae, solido compactoque sunt corpore: statura proceri magis, quam exiles. Capillus, viris fere crispus est, quorum non pauci, barbam alunt, promissam, & auito ritu, circumtonsam, resectamque ad decus. quod, qui non curant, hirtum iis asperumque os est. In vicis, concorditer viuunt mutuo, dantque operam, ne quid inuicem admittant iniuriarum. Id, si ab impotentis animi hominibus fieri, senes aduertant, operam interponunt sollicitiorem, vt in gratiam, quam primum, redeant litigaturi. Parentes cum egent, a liberis aluntur liberaliter. Illi contra, curam adhibent, vt & litteris, quantum fatis est rustico, imbuant suos, & numinis ruerentia. Si quos insignes, & aliqua ingenii vi prædi-

TOM. V

D

tos

(c.) In Comitatu SEMPRONIENSI, Parte I. Membr. II. §. III. Diferte AVENTINVS Lib. IV. cap. IV. §. 23. p. 298. CAROLVS, (post reiectos, trans Ra-

bam, Auares) *Boiorum colonias, Geroldum, Boiaria præsidem, deducere iubet*: nimirum, in *Pannonie* hanc partem, quam vacuefecerant *Auares*.

tos notauerunt, impensius erudiri iubent. Raro hic rusticum, qui meliore loco natus sit, deprehendas, quin, & libros legere possit, & quantum res sua postulat, scribere. Eadem folertia, puellulas quoque educant, multum solliciti, ne quid ignominiae, ætatis sexusque vitio, in familiam inferant. Incedunt eæ, ad matrum imitationem amictæ. Caput nimirum, si ætas sit, reticulatis vittis, quæ capillos ostendant pulchre depexos, redimiunt; sin hiems, linteis illigant fimbriantis, & in humeros, orbiculatis tæniis, defluentes. Pedem calceis, tibialibusque *Germanicis* induunt. Reliquia vestis, sic facta est, vt multum rusticae referat elegantiae. Qui ditiores sunt aliis, non se argento auroque abstinere. Iste festiuus femellarum cultus est. Nam si ad operas, siue domi, siue ruri, accedunt, ponunt has mundicies. Profecto, agrum & vineta, viri, iuxta & feminae, folerter colunt. Videas non raro, feminas, & propellere iumenta, & aratrum scitissime moderari: bidentes etiam pascendo, non minore virium contentione versare, quam mares; excutere tritura frumentum, & nihil non virilis negotii obire, quæ demum operæ, colorem eis inducunt, ex folis consuetudine, fuscum, & virili consimilem. Nuptiis coeunt, non tam adducti formæ pulchritudine, aut opibus; quam electo corporis vigore, honesta fama, & rei familiaris peritia. Quibus auctoramentis, vbi in sponsalia conuentum est, non minus dies pronubos, quam nuptiarum solemnia, multo adparatu, concelebrant. Nam, hoc in primis sui officii esse, parentes existimant, vt, seu filias collocent nuptui, seu vxores adsciscant filiis; id, cum familiae decore fiat. Adolescentes præterea, cristas amant, pileis præfixas, quas vere, ex floribus connectunt, ex cariophyllis, reliquo tempore, auro argentoue, ruditer indutis. Similibus corollis, & virgines, cum sollempnia obeunt, delectantur.

§. III.

Croutæ :

AD *Croatas*, quod adinet, *Slauorum* hi genus sunt, tunc in istas oras traductum, cum post cladem *LVDOVICI II.* arctiores fierent termini Hungariae. Pulsi enim sedibus, & *Slau*, inter *Sauum* & *Drau* colentes, & vltiores *Croatæ*; factis agminibus, in regiones, periculo tunc vacuas, demigrarunt. Corporis externo gestu, & habitu, viri, accolas *Germanos*, imitantur. Feminae variant: nam, & caput aliter reuinciunt, & incedunt cothurnatae. Virginibus, in tricas tortis capilis, mos est incedere, idque sine vittis, quas tamen gestant *Germanæ*. Domos quoque incolunt, modo viliori instructas, quam *Germanorum* vidimus. Paucis enim hypocaufta sunt quæ ob furnos, fumum intrinsecus eructantes, non sint obsecuti, immo funesti habitus. Cetera, labore, & operis agrestibus, *Germanis* suppare; non aequè morum elegantia. Attamen,

men, probe memini, adolescentem me, hac iter facientem, cum ad pernoctandum, rusticam subiissem caſam; & liberaliter fuiſſe acceptum, neque prius ad ſomnum capiendum dimiſſum, quam pedes mihi, calida abluerentur. Sed hunc morem, tot olim communem Hungariæ populus, ex oriente protectum, exoleſcere iam, accepimus. Præter ^{mixa nationes aliæ.} has gentes, incolunt regionem *Slavi*, ex partibus cis *Danubianis* huc adlati. Neque defunt *Thracæ*: qui tamen ſeorſim colonias non poſuerunt; verum, intermiſti Germanis, Croatis, Hungariſque, cohabitant. Nam, vt poſt Turcicos motus, regio nudata fuit colonis, nil oberat, quin omnis generis gentes, hic fedes capere, permitterentur.

§. IV.

PRiſci reges, in deliciis Comitatum hunc habuere. Proinde, ho- ^{Fuit, pri-} ſpitio ſæpius hic accepti funt, rebus etiam maxime trepidis. ^{ſcis regibus} quod, quam fuerit PETRO exitiale, ex BONFINIO (d.) diſcas. ^{regio hæc, in deliciis:} Petrus, inquit, poſtquam vniuerſam gentem, in regulorum partes re- ^{Petri regis} cidiffe cognouit, cum non mediocri Alemannorum manu, in Austriam fu- ^{fata ini-} gam iniit. Quum in Moſoniensem agrum veniſſet, vt exhinc, in Au- ^{qua:} striam ſe ſurriperet, praeoccupatos regni exitus offendit; qui impoſitis ubi- ^{Petri regis} que praeſidiis, acri cuſtodia obſeruabantur. Superuenere legati regulo- ^{fata ini-} rum, qui ſub ſpecie ineundae pacis, in Hungariam reuocarent. Inuitus ^{qua:} retrahitur, neque maximae ſuſpicionis expers; quippe qui, ſubtraçtum ſibi exercitum, intelligebat. Qui quum in pagum, quem Zamurem (rectius legeris (e.) Zumarein) adpellant, diuertiffet, legati, diſpoſitis, inſidiis, circumuenere, vt captiuum ad regulos ducerent. Quare, in quandam domum, cum parua aulicorum manu, ille ſe recepit, & quum ſe acerrime tueretur, vix triduo, conſoſſis, ad vnum omnibus ſuis, capi potuit. At, ubi in legatorum poteſtatem venit, continuo excæcatus eſt, Albamque ductus, prae dolore nimio, paucis poſt diebus, ac tertio reſtitutionis anno, diem obiit, & in Quinque Eccleſienſi baſilica, quam fundarat ipſe, diuoque Petro & Paulo dicarat, ſepultus eſt. Atque hæc quidem tunc, in regem tyrannis, Comitatum Moſoniensem, foedauerat. Mitius, cum SALOMONE, actum eſt. Poſtquam Salomonis enim Zynkotensem pugnam; vicus eſt in Peſtienſi agro; infeliciter ^{fortuna:} pugnaſſet, S. LADISLAVM & Geysam fugiens, apud Moſonienses, per- fugium reperit. Tandem, inquit BONFINIVS, (f.) in Moſoniensem agrum ſe recepit, ubi coniugem, ac matrem eſſe nouerat. Atque poſtea: (ff.) Relictis in Moſoniensi agro matronis, ipſe collecta, quan- ta fieri poterat, tumultuaria manu, Piſonium confugit, ubi ſe tutius habere, ac exercitum facilius reparare ſperabat. COLOMANNVS poſtea,
 D 2
 quanta

d.) Decade II. Libr. II. p. 196. 39.

e.) Forte, inſulani oppidi, imitatione: quod Latine, in diplomatibus, *Fanum S. Maria*; *Somarein* Germanice; *Somorja* Hungarice; vocabulo, vti

adparet, ex S. Maria adpellatione, vtroque ſubnato. quod ſuo loco monuimus.

f.) Decade ead. Libr. III. p. 217. 34.

ff.) Fine eiusdem Libr. p. 219.

quanta virtute, aduersus militem *Hierosolymitanum*, ista regione grassantem, depugnauerit, infra, ad mentionem oppidi *Moson*, cum cura, enarrabimus. Nuper, amoenissima regio, in felicitate id sua deputabat, quod Augustus Imperator, REX indulgentissimus, in annos singulos, vice gemina, nimirum, adulto quandoque vere, & ineunte auctumno, solemni cum comitatu, animi eam causa, inuiferit. quæ iam celebritas defuit posteaquam, contracto hic letali morbo, *Viennam* redux Cæsar CAROLVS VI. anno MDCCXL. ad XX. Octobris, finem viuendi fecit.

§. V.

Axioma
Supremo-
rum Co-
mitum, a
regibus ge-
fitum :

Hinc forte euenit, vt, cum cara adeo regibus esset prouincia, vel ipsi *Supremorum Comitum* munere fungerentur; vel certe, ii ex optimatibus, qui proximi habebantur. Quod, in historia *Comitatus Aruensis* meminimus, inde hic repetendum. Illud dolemus non posse nos, pro eo, ac cupiebamus, singulorum nomina, in lucem prolicere. In *Palatinorum* catalogo, Comitem BOTH, ad annum MCCIX. hoc est, paullo post initia ANDREAE II. Hierosolymitani, reperiō, eximiae liberalitatis virum: quippe qui, facta cum fratre *Stephano*, suo, in *Palatinatu*, antecessore, societate, *Abbatiam S. Iacobi de Lében*, *Ordinis S. Benedicti*, hodie a *Soc. Iesu* possessionem fundarit. Memorandus in primis est, LAVRENTIVS, de eadem gente *Both*, quæ dein de *Hedervár* adpellabatur. In ætatem is BELAE IV. incidit, turbulentam eam, & bellis, varie administratis, insignem. Optime, bellicam eius virtutem, ex eiusdem regiis tabulis, condiscas, quibus præclaros viri actus, passim editos, luculenter expromit. Dabimus earum fragmenta, TIMONIS (g.) diligentiam, in rem versuri nostram: Cum *essenus*, inquit, in congressu campestri, contra *Fridericum ducem Austriæ, & Styriæ*, in quo, idem ille dux, nostrorum prostratus armis, interiit, ipse M. Laurentius, hostili se immiscens aciei, magna vi, constantia, & constanti magnanimitate, dimicauit in eadem. Vbi equo suo, quo insidebat, interfecto, pedestribus gressibus, armorum se defendens præsidio, ad nos, per diuinam gratiam, rem auit. Porro, cum de obsidione *Olmucensis ciuitatis* rediremus; idem M. Laurentius, sub quodam castro, quod leonina audacia, manuali prælio capere adtemptauit, letalia recepit vulnera, quæ nos ipsi vidimus, (b.) ad visitandum ipsum personaliter accedentes. Ceterum, cum *essenus* sub castro *Parduch*, & idem, armatos milites clandestinis insidiis contra nostram militiam produxisset; supra dictus magister LAVRENTIVS, nostri, & nostræ gentis honoris zelator, aciei huiusmodi, non modicam militum multitudinem continenti, se obiecit, & quendam militem, qui de se præsumens,

g.) Epitome Chronologica Rerum Hungar. ad annum MCCLXIV. p. 35. edit. Cassoviens. fol.

b.) Tanti tunc fiebant, fortium virorum facinora!

sumens, ad fengulare certamen parauerat contra ipsum deiecit pariter cum equo. Sub castro insuper Karchalag, quod expugnari fecimus, in fortiori loco conflietus sub turre superiori se posuit, & ibi, quam laudabiliter, nobis videntibus dimicavit, æmulatorum malitia nequit occultare. Sub Grinhous etiam, cum armato militum se immiscuisset, equus suus, sub eo exstitit interemptus, sicut ocularis demonstratio nostris, & plurimorum aspectibus id expressit. reliqua. Digni profecto, admiratione posteritatis actus! quos tamen hodie, vix possit fortissimus quisque imitari, quando non est amplius, inter igniarias fistulas, explicandæ virtuti bellicæ locus. Idem TIMON, comitem hunc Muschenionsem, aulæ regiæ iudicem, diplomate eodem condoctus, adpellat. IONGELINVS, (i.) ad annum MCCLXVII. inter Palatinos regni Hungariæ, comites item Simigienses, & Sopronienses refert; haud iniuria quidem; at, Mosoniensem hanc dignitatem ignorat. Adde, quod, sua sibi virtute, Banatus Seuerinensis, axioma, apud BELAM peperit. Euastauerant regionem eam, semel iterumque, Bulgari, gens Hungaris cum primis infensa. Proinde, Cruciferis Rhodiis, tuendum possidendumquæ, BELA, Seueriense hoc collimitium, permiserat. Sed, ne hi quidem pares fuere, hostium retundendis impressionibus, vt cogerentur omnino, regionem, suis nudatam præfidiis, frustra indignante rege, deferere. Ergo, dedit operam BELA, vt virum, inter optimates Hungariæ nancisceretur, qui præfecturam eam, & cum hac, defendendæ regionis prouinciam, forti animo fusciperet. Nec quidquam tamen, ea sollicitudine profecit rex optimus: dum LAVRENTIVS noster, Bani ornatus titulo, in eam præfecturam, auspicato immitteretur. Quam, quemadmodum administravit, ex eodem diplomate, alibi recitat TIMON. (k.) Denique, cum Bulgarorum temeritas, tempore guerræ inter nos, & regem Bohemiæ, ducem Austriæ & Styriæ, exortæ Banatum de Zewrino, hostiliter deuastassent, & plerique de Baronibus nostris, defensionem ipsius Banatus, nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti; sæpe dictus magister Laurentius, collato sibi per nos ipso Banatu, Bulgarorum deuicit exercitum, ablatis spoliis & prædis, quibus iidem Bulgari fuerant honorati: de quibus etiam quosdam in ripa Danubii suspendi fecit in patibulo: & sic ipsorum Bulgarorum proteruita quiescente, ipsum Banatum, ad pristinum bonum statum, virtute permaxima restauratum, nostræ restituit maiestati. Hæc de LAVRENTIO, dicenda erant omnino, vt auctoramento sint nostræ ætatis HUNGARIS, quemadmodum, & de regibus merendum fit, & de patria. Plures, e priscis Mosoniensem comitibus, quia non occurrerunt nobis, eruderent alii. Aetate recentiori, Germanos aliquamdiu, magistratus prouinciæ vsurpasse, ex Ferdinandeis decretis (l.) condiscimus, publica mox lege, abrogatos. Multo dein interiecto tempore, Comites

TOM. V. E tes

i.) In Catologo Palatinorum.

k.) In IMAGINE Nouæ Hungariæ, Cap. V. p. 39.

l.) Decr. XIV. Art. XXX. Quin, ca-

ruisse etiam aliquandiu *Supremis Comitibus*, ex Decreto anni MDXCIX. Articulo XXXVIII. colligi potest.

tes *Zichii*, rerum, in administranda prouincia, potiti sunt. In qua dignitate, post patris sui *Adami*, auique *STEPHANI* fata, *Comes CAROLUS ZICHY, de Vafonykeö, Sacrae R. Hungariae Coronae Conferuator, Caesareae Regiaeque Maiestatis Camerarius, atque actualis intimus & Locumtenentialis Consilii Consiliarius*, successit: anno MDCCXLI. mense Iunio, magno prouincialium dolore, humanis rebus exemptus. Huic, singulari, Augustae reginae *MARIAE THERESIAE*, indulgentia, *Comes Franciscus Eszterházy*, de Galantha, perpetuus in Frakno, S. R. M. Camerarius, furrogatus est. Feliciter! Reliqui magistratus, ad eum se habent modum, quem toties meminimus. Comitola, *Ovárini*, plerumque coeunt. *Insignia*, duos leones referunt, qui in altum porrecti, & anterioribus pedibus coronam prestantes *Hungaricam*, tri-colli, quem & regni ostentant insignia, insistant. Nemo non videt, praerogatiuam *Comitatus*, & incolarum virtutem, istis simulacris adumbrari. Nuperus auctor: (m.) *Insigne, leones gemini, diadema sublime ferentes ornant. Inferne, e cespite bulla cerata, glandibus utrinque cineta, affurgere videtur.* Sed, non sunt glandes, verum, aliud quoddam, seu fruticis, seu herbæ genus: forte *trifolii*, vt diues pabuli ager, sicuti est, significetur.

§. VI.

Familiae, & ditiones Mosonien-
fes. **I**N familiis illustribus, primo loco *Eszterházi* gentem, quæ est *Principum* dignitate insignis, nominamus. Succedunt huic Comites, *Eszterházi, Pálffy, Illésházi, Zichii, Starenbergii, Harrachii, Rabbachii, Breünerii, Szapárii, Bartolottii*; atque ex Baronibus, *Majthényi, Mednanskii, Weissii*, reliqui. At, nobilium pauciores hic, quam alibi, notare potuimus. quod habere admirationem non debet: quando regio omnis, in *Dynastias* diuisa primitus, heros numerosiores, si *curias* aliquot exceperis, admittere haud potuit. Referendi tamen sunt, qui post extantiores illas conuersiones, fortunarum sedes, suo quisque iure, hic fixere: *Baczko, Balogh, Domschitz, Dragschicz, Harfány, Holtzer, Jákly, Jász, Kajdóczi, Kémley, Keszey, Knap, Kerling, Mibályfi, Nagy, Nászvady, Navadovitsch, Nunkovitsch, Rischel, Rogoz, Sándor, Schlossberg, Simon, Strausz, de Strantzenberg, Szikilthy, Trummer, Valdberg, Vizkelety, Vörös, Zakany, Zichy, Zidanicz, Zorád, Zupovich*, alii. Ditiones, quibus designatur Comitatus, istæ sunt:

I. *ÓVÁRIENSIS*, dos reginarum Hungariae, oppido iuris prisci, & quam, cum axioma *Supremorum Comitum*, coniunctam fuisse, infra recordabimur. Hodie, posteaquam *CAROLVS* Cæsar viuere desiit, optimæ Reginae, *MARIAE THERESIAE*, propria est; & quemadmodum vicorum

m.) CEROGGRAPHIAE Hungariae, p. 141.
& in iconibus, Tab. III. num. XVII.
Nos, icona, qualem ex figillo erui-

mus, in fronte commentarii huius exhibuimus. quam Lectori beniuolo existimandam, relinquimus.

corum numero, antecellit reliquas, ita prouentus etiam reddit, multo lautiores. Hos, regius procurator, *Administratorem* vocant, procurat, fedemque *Óvárini* habet.

II. KÖPTSÉNYENSIS altera est, iuribus *Principis Eszterházi*, adscripta. Nomen, a *Köptsény* oppido accepit: quippe quod, caput est dynastiæ, secessibus æstiuis heri, subinde frequentatum. Vici, qui admensi ei sunt, varie, per occidentalem prouinciæ oram, sparguntur.

III. OROSZVÁRIENSIS tertia, inde a GEORGIO Zichy, genti eidem obnoxia. quam, *Carolus Zichy*, non tam possedit, dum viueret, quam fouit: dignus profecto, omnium confessione habitus, & vitæ, & hærediorum, a maioribus acceptorum, vsura diuturniore. Iam, Comes *Stephanus Zichy*, eius nominis IV. legionis *Palffianæ* centurio; opimo hæredio potitur. *Feliciter!*

IV. PANDORFFENSIS denique quarta, neque censu prioribus super, neque dominationis conditione. Trifariam enim dispersita est. quarum potiore fere partem, Comites *Harrachii*; alteram, *Venerabile Capitolum Iaurinense*; Abbas *S. Crucis* tertiam, obtinent. Et *Harrachii* quidem, non tam consilio, quam necessitate adducti, tabernam hic diuerforiam posuerunt, splendidam ac maiorem, quam pro loci habitu, commoditatem. Ferunt, CAROLO VI. Imperatori, hac, dum viueret, *Féltornyumi*, annis singulis, proficiscenti, uti pro dignitate acciperetur, insignem eam opportunitatem, fuisse ceptam ædificari: quo mortuo, amphora scilicet, in vrceum defiit. *Possessiones*, singulis dynastiis accensas, iam iam recensēbimus.

PARS SPECIALIS,

DE

Processibus Comitatus Mosoniensis.

Regio *Mosoniensis* tota dispescitur in partes duas, quas *Processus* dicimus. Hunc, *Cis-Laitanum*; *Trans-Laitanum* illum, vocant. Situs hoc eis nomen impertiuit: quia prouinciam, *Laita* fluuius, sic diuisit; ut partem eius alteram, ad *Danubium*, alteram ad lacum *Peisonem*, represserit. Vtramque nunc videamus, pro instituti ratione, ac more nostro, adcuratione, quæ a nobis proficisci potest, maxima.

MEMBRVM PRIVS,

DE

Processu Cis-Laitano.

PROOEMIUM.

Omen *Processus*, palam condocet, quæ ei pars *Comitatus* fit admenfa. Quidquid nimirum, inter *Laitam*, & *Danubium*, interiacet, totum id, *Processu Cis-Laitano* continetur. Quin, transmittit *Danubium* quoque, vicis aliquot, illic etiam sibi insinuatis. Proinde, oram hanc provinciolæ omnem, iure, *interamnanam* possis dicere: quod non modo amne gemino stringitur, sed reiicitur etiam trans *Danubii* profluentem. Nostra iam interest, eius oppida, & vicos, adtentius spectauisse. quod eo faciemus scrupulofius, quo tenuior eorum est numerus. Erunt vero non pauca, quæ regiunculam, ex se obscuram futuram, eximie, & præterquam id meminerunt scriptores domestici, illustrabunt. Sit proinde!

SECTIO I.

DE

Arcibus, & Oppidis Processus Cis-Laitani.

SYNOPSIS.

I. *Arx, & oppidum ÓVÁR: an Limusæ sit rudus, aut Flexi?* §. I.
Difficilis veterum locorum, cum hodiernis, comparatio: Hungari Óvárinum instaurant: fit celebre hospitiiis regum: situs oppidi, ad muniendum idoneus. §. II.
Prima Óvárini clades: capitur ab Ottocaro. §. III.
Conuerfiones arcis, & oppidi, reliquæ: capitur a Solyman-

no: Iaurino, a Turcis occupato, munitur: tentatur a Botskaianis: subigitur a Bethlenianis: est in Harrachii pignore: exurit iterum a Turcis: iniquissime habetur a Rákoczi- §. IV.
Hodiernus Óvárini habitus: oppidi facies: nundinæ annuæ, & hebdomadariæ: ciuium occupatio: mores: lingua. §. V.
 I. *Arx,*

I. *Arx, & Oppidum* OVÁR.

§. I.

Rx, cum oppido OVÁR, medio, in-^{Arx, & oppidum Ovár:} ter *Pisonium*, & *Iaurinum*, itinere, sita est. Nomen Hungaricum, *castrum vetus*, significat; quocirca, & Germanis, *Altenburg* dicitur. Crediderim, vestigium esse vetusti castris, cuius nomen, cum, seu nollet, seu non posset meminisse, gens Hungara, *Óvár* dixerit.

CVSPINIANVS (a.) ab AVAR, duce *Avarum*, qui post *Hunnos* rerum sunt potiti, vocabulum arcessit. quod iam, ceu nihil ad rem adtinens, non disputamus. LAZIVS, (b.) *Limusæ* fuisse an Limu-
partem credit. ALTENBURGV, inquit, *partem fuisse Limusæ muni-* ^{fae sit rudus:} *cipii*, credendum est, & qui adhuc locus, ob stagnantes aquas, limum-
que inaccessibleis est, & pene inexpugnabilis creditur. Ob id, & Hun-
gari locum *Óvár*, hoc est, antiquum burgum, adpellant. Recte si *Mosonium*; veterum sit *Limusa*, & cum *Óváro*, eadem fuisse vrbs statuatur. Nam, adhuc locus vterque cohæret, aggerum vestigiis; vt pronum sit opinari, fuisse olim occidentale *Óvár*, *Mosonii* propugnaculum, ex *Limusæ* forte, exstantibus reliquiis, instauratum ab *Hungaris*, ideoque *Óvár* nuncupatum: quasi veteris hic olim muniti-
menti, reædificatum rudus. Sunt porro, qui *Flexum* hic vestigent, ^{aut Flexi.} coloniam *Romanorum*, quam ANTONINVS, inter *Arrabonem*, & *Vindobonam* collocat. A situ loci, id nominis, bene deriuat LAZIVS; sed in eius positione, vehementer, more suo, hallucinatur. *Flexo*, inquit, a *ratione situs*, nomen accessit, quod in *scissione Danubii situm* esset, qua parte *Danubius*, in duo ceu cornua, inflectitur, quod infra *Posonium*, in loco *Khetfchee* (hodie *Kitsee* Germani, *Köptseny* Hungari, adpellant) fieri cernimus. Geminus hic error inest. Alter, quia *Kitsee* infra *Pisonium* collocat; alter, quia ad *Danubii* diuertisset, qua parte *Danubius*, in duo ceu cornua, inflectitur, quod infra *Posonium*, in loco *Khetfchee* (hodie *Kitsee* Germani, *Köptseny* Hungari, adpellant) fieri cernimus. Geminus hic error inest. Alter, quia *Kitsee* infra *Pisonium* collocat; alter, quia ad *Danubii* diuertigium. Vtrumque enim, non est ita. Nam, si præterlabentem *Danubium* spectes, *Kitsee* supra *Pisonium* est; si diuortia amnis, ea quidem infra urbem sunt, a quibus, oppidum *Kitsee*, plus bis mille passibus, in occidentem brumalem, secedit: tametsi habuerit olim, alueum adlabentem, lentum illum quidem, atque limosum; qui Germanico vocabulo, *Kotsee*, originem dedit. Itaque, non quadrat *Köptsenio*, nomen *Flexi*. An vero *Óváro*, seu *Altenburgo*, quadrabit melius? nescio. Confidenter PHILIPPVS CLVVERIVS: (c.) *Supra Arabonem, locus AD FLEXVM, intellige Danubii, est ÓVÁR,*

TOM. V.

F

cui

a.) In *Austria*, p. 9. Linguae nimirum Hungaricae ignarus.

b.) De *Republ. Rom. Lib. XII. Cap. V. Sect. III. f. 1149.* Adde, quæ, ex *GEORGII HISH S. I. commentariolo,*

de *Celebrioribus Pannoniae Urbibus*, in hanc rem adfert, *SAM. TIMON*, scriptor diligentissimus, in *Imagine Hung. Antiquæ, Lib. I. Cap. IV. p. 24.*

c.) *VENDELICIAE & Norici, Cap. V. p. 20.*

cui nomen inde repertum, quia amnis, a Presburgio, hucusque ex septentrionibus, in meridiem deflectitur: hinc vero, in ortum hibernum. Non habeo, quod ei contra ponam: tametsi non ignorem, esse inter doctos, qui aliter sentiant. In errore est SCHÖNLEBENIVS, (d.) cum ita CLVVERI verba accipit, tamquam qui de *Alténburgo Austriae*, quod *Carnunti* ruderibus vicinum est, loquatur. Non hoc illi, in mentem venit. CLVVERIVS, inquit, ait *Flexum esse Óvár*, seu *Altenburgum*. quod quidem, si illud ipsum intelligit, quod *Posonium* contenditibus, in via occurrit, cum subductione itineris, congruere non poterit. Quia, *Carnuntum est pagus S. Petronellæ*, inde ulterius procedendo, XXX. M. P. seu *milliaria Germanica septem*, cum dimidio numerari debent ad *Flexum*. Alterum proinde *Óvár*, ultra *Posonium* erit *Flexum Antonini*. Atque hoc idem voluit CLVVERIVS, ut non fuerit opus, negotium ei facessere.

§. II.

Difficilis
veterum
locorum,
cum hodi-
ernis, com-
paratio:

Hungari,
Ovárinū
instaurant:

sit celeberrimo
regum ho-
spitiis:

Citus oppi-
di ad muni-
endum
idoneus.

Quidquid eius sit, difficile profecto est, veterum locorum nomina, cum iis, quæ hodie sunt, sine formidine erroris, contendere. Quo circa, parum interesse putamus, *Flexi*, an *Limusæ*, vel quod alii volunt, *Mutenæ* rudus sit *Óvárinum*. Istud in confesso est, dedisse operam *Hungaros*, statim, ac regionem occupauerunt, ut locum, natura munitionibus idoneum, & propugnaculis excolerent, & firmarent præfidiis. Colligas id, cum ex nominis significato, tum ex regum, qui hic nihil dubitabant hospitari, temporibus. PETRI, isthic diuersantis fata, rege indigna, supra recitauimus; vbi & SALOMONIS perfugium, memoratum nobis est. Nempe, delectabatur SALOMON, secessu *Óváriensi*, cum alias forte ob causas, tum ideo, ut vicinus *Germanis* esset, quoties res suæ in discrimine versabantur. Vtebatur enim, varia, sicuti historiæ testantur, fortuna. quam ipse, sua quadam culpa, contemnerat; quippe, in DEVM (e.) & homines, iniquus. Hic, cum SALOMONE, & *Marcolffus*, celebris ille morio, cuius noti in vulgus sunt actus, & diætaria, habitabat. Ex ista regum sede, id retulit *Óvárinum*, ut singularibus priuilegiis subinde, ornaretur. quorum amplitudinem, inde possis coniicere, quod *Reipublicæ* (f.) nomen acceperit, sigillo prælatum. Nam ita ἐπιγραφὴ habet. SIGILLVM REIPVBLICÆ ÓVÁRIENSIS. Situm oppidi, ad muniendum opportunum, MARTINVS STELLA, peculiari epistola, ad *Ferdinandeos* belli præfides, perscripsit: *Altenburgum*, inquit, *sive* vetus arx, *sita est* ad ripam ramuli cuiusdam ex *Danubio*, ut illa, a *septentrione*, inter *alueum fluminis* & *fossam arcis*,

d.) In ADPARATV ad *Carnioliam Antiq.* p. 146 a.
e.) Leges BONFINIVM, Dec. II. Lib. III. extremo.

f.) Id ego, ei occasione adtribuerim, quando oppidum cum ditione vniuersa, in dotem, an hæreditatem reginarum concessit.

arcis, media, aggerem efficiat, e diuersa parte, scilicet meridionali; ita eam fluuius Litha, hinc atque illinc prope adluit, ut insulam constituat: circumdata, præter fluuios istos, fossa lata, & tam profunda, ut fluuiorum altitudinem superet: ita, ut nullum periculum sit, ut aquæ deriuari, ac fossæ exficari possint. Loco præterea tam necessario & opportuno, ut nulla alia, per regiones illas, via, ex Hungaria, in Germaniam, nisi sub arcis conspectu, immo adeo, sub ipsius portis, pateat; si, quod iam a præfecto Stampa institutum est, via per paludes, (g.) solis incolis & rusticis nota, præpediatur. cuius rei, variae sunt rationes ab ipso excogitatae. Principio, præfodit solitas vias, ac pontes instituit, quos, cum necesse erit, deiciet & tabulas, secunda aqua apud arcem excipiet. Deinde, sperat restagnatione fluminis Lühæ, efficere, ut palus illa adeo inundetur, ut nusquam via adpareat: quod & mihi videtur, si certis locis illa ipsa via intercidatur. Nam, de restagnatione, quod dictum est, non tantam haberet vim, quod hostes, si loca alias plana & dura essent, multum impedirentur. Haecenus STELLA. (b.) Ita est omnino, incomparabilem esse Óvári, ad muniendum, positum, ut mirari fubeat, bellorum illis tempestatibus, quæ post cladem Mohátšanam, Hungariæ incubuerunt, locum, haud fuisse ad regulam, validioribus operibus, communitum. Enim vero, obiectis, idoneo loco, aggeribus, in vastos lacus restagnatura Laita, committi cum iis paludibus potuisset, quæ ex Peisone, late in regionem effunduntur. Fluuius enim Litha, verba sunt STELLAE, postquam plana illa regione Altenburgi fluere cæpit, plane tardus efficitur, & velut dormitabundus incedit. Hinc vastæ illæ paludes, & dubius cursus, quo se potissimum loco Danubio insinuare velit. Scindit se igitur, non procul ab ipsa arce, primum in duos alueos, unus ad arcem etiam bipartito fluens, eam, uti supra dixi, in insula constituit. Alter ille, vix scias an fluat, an immobilis in paludem sit conuersus. In summa, longe lateque expansus, tandem cum Rabitzæ coniunctus, etiam Danubio, sub Jaurino, miscetur. Neque per eam partem, temere est viam ullam reperire, nisi illam, quam supra dixi, sub conspectu huius arcis. Legevis reliqua. Quantum hinc, ad hostem retardandum momenti? nemo non videt. Tota enim, quæ inter Danubium, & lacum Peisonem, regio interest, paludibus commissa, fieret impermeabilis. Quo autem habitu arx tunc, dum hæc STELLA scriberet, hoc est, anno MDXLIII. VIII. Cal. Aug. fuerit, ex his, quæ adtexemus, condifcas. De arce, inquit, hoc unum habeo dicere, me valde mirari, cur, cum ipsa vetus structura, quadrata sit, eandem non obseruarint, qui vallum extrinsecus & fossam circumdederunt. Nunc

F 2

Jane,

g.) Ruderibus ea constat antiqui cuiusdam aggeris, aut potius viæ stratae, per paludosa ea loca, quæ *Hanság* adpellantur, deductæ. Accolæ hodie, quidquid hoc est operis, sua lingua, *Eszter-bó* vocant. cuius vestigia, in Comita-

tus mappa, notari possunt. Tumultu *Rákóczi* in rem suam, viam hanc *Cæsariani* verterunt.

b.) In *Rerum Hung. Scriptoribus* collectionis IACOBI BONGARSII, p. 607. seq. vbi & reliqua lectu sunt dignissima.

sane, neque orbicularis, neque quadrata, neque triangularis, neque ulla elegans forma est observata; sed informis quædam, in circuitu, congesta terra: neque turres constitutæ, quæ conantem hostem ascendere, a latere deturbent; sed omnes hostium conatus, a fronte excipienda sunt, & repellendi. quæ res, quanti laboris & periculi sit, non ego vos debeo docere. Scilicet, fas est existimare, tumultuario muniendi genere, incinctam tunc fuisse arcem, cum, & periculum anceps immineret, neque esset, qui eius muniendæ rationem, ad regulam exegisset. Porro, quemadmodum arcem muniendam, statueret, sic edicit: Si quis eam, pro dignitate nominis, & loci utilitate, instaurare vellet, is eam ad quadratam formam redigeret: ita, ut duo illi a fronte anguli, qui, qua porta est, adparent, longius excurrerent; sed ita, ut recta linea vallum exaggeraretur: ab altera parte, post facellum, ubi nunc orbicularis est, præscinderetur, sic, hoc loco fossa, quæ nunc angustior est, dilataretur, aliis vero angulis, cum terra foris adiceretur, robur duplicaretur, imum vallum, muro pedum senum, supra hunc dumo ex viua spina, circumdaretur, denique, propugnacula adicerentur, quæ, & a latere, & a tergo, adscendentem hostem, impedirent. reliqua, quæ suo loco recognoscat lector, muniendarum arcium gnarus. Nobis, hæc ad gustum propinasse, satis est. Illud placet, quod consuluerit simul STELLA, quemadmodum, in illa æris parcite, res commode posset perfici. Ne autem, inquit, inopia rei pecuniariæ, opera hac negligerentur, posset a colonis impetrari, ut cum scirent ista omnia, ad illorum tutelam esse instituta, non grauatim ipsi per vices, labores, & partem impensarum subirent. Si itaque, octingentis colonis, qui ad arcem hanc pertinent, hæc opera, ex æquis partibus, imponeretur, laborantibus solum victus, ex ærario publico, & præmia, diligentius operam nauantibus, proponerentur, crederem, fieri posse, ut intra breue tempus, neque impensarum, neque industriæ, quemquam pœniteret. Sed, hoc STELLAE consilium, quod vtile tunc fuggeffit, ob rerum vicissitudines, successu caruit, atque vix vnquam postea recognitum est: nisi tunc forte, cum Turcæ Iaurinum obtinuerunt.

§. III.

Prima O-
várini cla-
des.

PRima Óvárino clades, eo bello conflata est, quod, sacrum, historici adpellant. Rem gestam ad Mosonium dabimus. Multum postea detrimenti accepit, cum OTTOCARVS, Bohemiæ rex, offensa subinde quæsitâ, Hungariam, infestis armis, popularetur. Tacent id quidem, quod sciam, Hungarici annales; sed meminerunt tamen exteri. Ita habet *Historia Ducum Styriæ*. Fanum inquit, (i.) S. Georgii, Basinum, Bibersburgum, Tyrnauia, Altenburgum, ceu

i.) In OTTOCARO II. Duce Styriæ V. p. 99.
Adde RERVM Bohemicarum Scriptores,
plerosque omnes, qui, nimium quam

tum bellorum Otlocari, fortunam exaggerant.

ceu venatu, in retia aguntur. Sed restitutum breui post fuit, cum reliqua prouincia, regi STEPHANO. Pax, Pragæ confecta est; reddita Stephano, quæ eo bello ablata; diræ intentatæ, qui prior arma, temere strinxerit. Et resumfit altero anno Ottocarus, iusta indignatione commotus. quemadmodum laudata historia memorat. Vbi annus rei gestæ MCCLXXI. adscribitur, nisi fallor, erronee. Nam SEEPHANVS quidem, mortuo BELA IV. patre, anno demum MCCLXXV. rerum potitus est, viuereque desiit, tertio, quam regnare cœpisset, anno, successore, impubere LADISLAO, qui Cumanus, per conuitium, inde dictus est, post se relicto. Quomocunque se res habeat, iterata, in Hungariam, impressione, Óvárinum, alterum in manus Ottocari, recidit. Ottocarus, inquit, (k.) vbi sexaginta millia trahens, Vagum versus tendisset, nullius amplius hostis frons conspecta. Quatuordecim hebdomadam interuallo, ad Rottensteinium, Danubius ponte iunctus; Tyrnanua, Nitria, Pofonium, S. Georgii castrum, Sopronium, munitiones omnes, lacui vicinæ, Iaurinum, leges accepere. Coniicias hinc, in iis munitiombus, quæ captæ fuere, Óvárinum quoque censerio oportere; quod, Iaurinum occupari haud potuisset, nisi subactio prius Óvárino: quippe, iter infidente.

§. IV.

Ista tunc euenerunt. Quæ inde, & arcis, & oppidi conuerfiones fuerint, non est proclue scribere, eo quod nihil in litteras, re-
latum inueniamus, a domesticis scriptoribus. GERHARDUS de ROO
(l.) captam ab ALBERTO I. Austriaco scribit, eo bello, quod Comitibus Günsfensibus, rapinas ulturus, intulerat. Altenburgo, inquit, expugnato, & castellis aliquot circa deiectis, Albertus, Günsium oppidum, ditionis caput, omnibus copiis admotis oppugnat. Postea, vbi ex LVDOVICO II. occasu, qui Óvárinum dotis nomine, MARIAE adscripserat, conuulsa est Hungaria, ne arci quidem nostræ pepercit fortuna. SOLYMANNO certe, ad obsidendam Viennam ducenti exercitum, succubuit; vi ne oppressa? an nostrorum pauore deferta, variant historici. Istud vult ISTVÁNNFYVS. (m.) Eandem, inquit, fortunam subit Óvárinum, siue, ut Germani adpellant, Altenburgum, quod, a Maria regina, dotali iure tenebatur, quodque a præfidiariis, pari adductis formidine, succensum desertumque fuit. Aliter ORTELIVS:
TOM. V. G (n.)

k.) Ibidem, p. 100. vbi & belli causas legas, ignotas Hungaricis scriptoribus. Credo, Rotensteinium, Vöröskő arcem, scriptori significare, quæ Hungaris idem notat; sed Germanis Bibersburg hodie dicitur. Qui, quæso? Danubius, ad Rotensteinium, ponte iungi potuit: quippe, quatuor ferre milliaribus inde, in meridiem; submotus. Nempe, ignarus geographiæ auctor ille fuit. Proinde, e regione arcis, in-

stratum Danubio pontem, opinabimur.
l.) Historiæ Austriacæ Lib. II. p. m. 52. editionis Oenipontanæ folio, quod & in Historia Ducum Styriæ, ad ALBERTVM I. p. 127. legere est. Prolixe, Alberti hanc expeditionem, expromimus, in Hist. Comit. Castriferrei, hoc eodem TOMO V. vbi, & de Comitibus Güssingenibus, professa profusaque opera, commentamur.
m.) Lib. X. p. 158, 17.

Conuerfio-
nes arcis,
& oppidi,
reliquæ:

(n.) *Solymannus*, inquit, *vbi Altenburgum, arcem validam, & opportuno loco positam, peruenisset, globis eam verberari iussit. Eo viso praesidiarii, quod pauciores numero essent, quam pro toleranda obsidione, animis concidere. Itaque, misso, in castra hostium, caduceatore, Turcis se sponte dedunt. Hostes, vrbe potiti, CCC. praesidiarios Bohemos, in ea deprehendunt, eosque humanius, quam pro captiuis, habitos, castra sua subsequi iubent. Nulla hic incendii, fugaeque intempestiuoris mentio. Sed, ne hanc quidem pauoris infamiam, Bohemis inuictam, ferre volunt, eius gentis scriptores: (o.) quippe qui, adfirmant, strenue rem gessisse praesidiarios, neque prius *Solymano* tradidisse arcem, quam caesis fuorum plurimis, ad paucitatem fuissent redacti. Concordat fere, PAVLLVS IOVVS (p.) *Solymannus*, inquit, *eo consilio, vt Viennam duceret, castra mouens, ex itinere, Altenburgum oppidum, Bobemico custoditum praesidio, admotis copiis adortus, vel impigre Bohemis aliquamdiu propugnantibus; sed mox cadente ipsorum duce, concepto graui metu, murum deserentibus, expugnauit, interfectis fere ad vnum Bohemis. Quidquid eius sit, adtritam ista calamitate, & urbem, & arcem fuisse oportuit: quod numquam, sine ruinis, vel abtententur obsidiones. Sed, anno MDLXXXVI. insigni naturae prodigio, nobilitatum est Óvárinum, inquit, ISTVÁNYVS, (q.) inter Danubium & Laitham, flumina, terra, ad magnum spatium, ignem concepissee visa est, ita, vt trium pedum profunditate, arderet, flammisque eructaret, quibus multum faeni, in iumentorum usum desectum, & in cumulos coaceruatum, aliquot locis concremaretur. Hæc obiter, ne ignorentur a lectoribus. Posteaquam Iaurinum, perfidia Hardeckii, infestum a Turcis est, quod anno MDXCIV. euenisse ex annalibus constat, diligentius paullo communiri Óvárinum coepit, ne hostis ditionis prorogandæ cupidus, eo subactò, Pisonium, & Austriæ fines, contemerare sustineret. Neque id successu caruit. Enim vero, tenuit se hostis, intra Iaurini limites, donec Schuartzenburgii & Pálffi virtute, ab eius possessione, deiceretur. Tumultuante hinc Botskáio, noua Altenburgo tempestas incubuit. Quod enim, grassantibus vltro citroque Haidonibus, obicem posuerint subinde (r.) praesidiarii, non prius quiescendum putauere hostes, quam arcem, sub suam potestatem misissent. Quocirca, aliquot fuorum manipulis coadunatis, in conspectum veniunt, & quod, neque tormentis, ad obsidionem necessariis, neque adparatu bellico alio, instructi essent; rem, a flammis exordiantur: rati, exusto oppido, territum iri arcis praesidiarios: quod tamen præter eorum opinionem, aliter cecidit. Illi enim, oppidi clade, alacriores facti, semel iterumque subire aufos Botskaianos, mascule reiciunt, atque factis eruptionibus ab obsidione, penitus reiciunt. Iniquiore fortuna, aduersus Bethlenium**

tentatur a
Botskaia-
ni :

n.) Parte I. p. 57., 6.

o.) Vid. BOREGK, in Chron Bohem. citante eum Zeilero.

p.) Lib. Hist, XXVIII. p. 284.

q.) Lib. XXVI. p. 563., 47. Solemne id iis locis, quorum terrenum bituminosum est, & Sale Nitri incretum.

r.) Confer ORTELIVM, P. I. 386. b.

lenium vtebantur *Óvárienses*. Præter oppidum enim, arcem quoque, ^{fubigitur a} anno MDCXIX. interceperant, anno demum MDCXXI. *Buquoio*, (s.) ^{Bethlenia-} *Cæfarinorum* duci, redditam; cum antea, a *Preünero*, frustra obfi-^{nis :} dione tentata fuisset. Inde, quomodocunque respirauit *Óvárinum*, pignori mox, a FERDINANDO II. *Carolo Leonhardo, Comiti ab Har-* ^{est in Har-} *rach (t.)* cum ditione circumfita, traditum. in cuius potestate diutius ^{rachii pi-} *fuiffe constat*: quando autem adfertum fit *Cæfari*, non habeo dice-^{gnore :} re. Anno dein MDCLXXXIII. cum ad obfidendam iterum *Viennam*, Turcarum exercitus proficisceretur, igni, arx oppidumque, concre-^{exuritur i-} *matum fuit*. Magna hinc oppidanos damna sunt confequuta; nul-^{terum a} lum tamen eo maius fuit, quod tabularium ditionis regiae, *archiuum* ^{Turcis :} dicunt, eodem incendio, absumtum est. Sed, neque seditione *Ra-* ^{iniquissime} *kócziana*, quæ nostra ætate, patriam miscuerat, intemeratum potuit ^{habetur a} *perdurare*: quippe, vario malorum genere, iniquissime afflictum. ^{Rakóczia-} Adeo, scilicet, defficile est, in regione, perpetuis bellis infecta, vr-^{nis.} bes, eundem fortunæ habitum, retinere; ne dicam, efflorescere.

§. V.

Hodie, *Óvárinum* caput est, regiae ditionis, vtroque Comita- ^{Hodiernas} *tus Processu*, difflusæ. Itaque, sedem præbet procuratori bo- ^{Óvárini} *norum*, quem *Administratorem* vocant. Et arx quidem, re- ^{habitus :} *tinnet* vetustas munitiones, prætorium autem, nouo instauratum opere, in horreum abiit, & granaria: tametsi hospitiiis elegantioribus, qualia SALOMONI aliquando præbuit, coli posset. Habet tamen, custodes portarum, tormenta vero, per propugnaculorum fuggestus, nulla. (u.) Oppidum, arci ab occidente, adsitum, lautius iam est, idemque, ^{oppidi fa-} *ædibus instructum*, non inelegantibus. Quod enim frequentibus in- ^{cies.} *cendiis*, ætate superiori nostraque, funestabatur, dedere operam ci- ues, & quorum intererat, vt opere solidiore, domos exædificarent. Templum oppidi, eximie vetustatis, atque monumentis compluri- bus, nobilitatum accepimus. Cœnobium, quod suburbio inædifi- catum est, P. P. *Capucini* infident, auctoritate ac munificentia, *Geor-* *gii Szétfeny*, & aliorum, huc deducti. Situs, quo est *Óvárinum*, op- portunitas, locum frequentibus nundinis fecit. quas magno, circum- positæ regionis, concursu, extra pomœria oppidi, ea planitie, quæ partim *Mosonium*, partim *Pisonium*, prospicit, celebrari vidimus. Sta- ta his sunt tempora, puta: *Epiphanias D. N. I. C.*; *S. Gotthardi*; *Do-* *minica prima*, quæ in Augustum mensem incidit; *S. Matthiæ*, & *Si-*

G 2

monis

s.) ORTELIVS Parte II. p. 81. a.

t.) Adeas Libellum, cui titulus, Status *Particularis Regiminis S. C. M. FERDINANDI II.* vbi anno 1638. adhuc *Harrachio* fuiffe obnoxium, legas.u.) Multus, anno MDCCXLIII. habebatur fermo, *Academiam Equestrem*, hic constitutum iri, cui arcem, optimaregina, MARIA THERESIA, sit indultura. quæ tamen consilii rationes, non potuerunt, ob bellorum iniurias, maturefcere: subinde *Iaurino*, ad præclarum illud institutum, conatu adhuc irritum tentarum, destinato. Nos interim, Apollinem Mineruamque propitiam, pulcherrimis consiliis, comprecamur.

monis Iudæ, diebus: vt iam hebdomadaria fora, copiosa profecto feria tertia, nisi dies festus vetet, celebrari solita, taceamus. In primis fructuosi sunt, cum annui, tum hebdomadarii, mercatus bouum, qui ex regionis more, biduo ante aguntur, quam merces aliæ veneant. Itaque, nonnulli incolarum, ea commoditate adducti, boario quæstu rem faciunt, numerosa, in hebdomadas singulas, armenta, *Viennam*, (v.) propellentes. Reliquia ciuium pars, varie occupatur. Sunt enim, præter omnis generis homines, complures opificum tribus. Moribus viuunt placidis, lingua *Hungarica* hi, illi *Germanica*, vtuntur: tamen non defint, qui vtramque loquantur expedite. Alioquin, nulla oppido sunt suburbia, præterquam laxum quoddam & capax diuerforium, cui vix tota *Hungaria* suppar repereris. Molæ, *Laitæ* anni impositæ, multi reditus habentur. Harum altera, quæ XII. rotis agitur, regia est; altera illa, exilioris adparatus, oppidanorum. Idem amnis, triplici ponte infertur, traiciturque sub opidi conspectu; sicuti supra notauimus, cum præeunte STELLA, muniendæ arcis rationes, expromeremus. Anno MDLXIII. vt memorat ISTVÁNNFYVS, (x.) & postea frequentius, isthic exercitus Christianorum, *Solymanno* obiciendus, triduana castra habuit, *Iaurinum* mox, nullo præfinito operæ pretio, promotus. Fugiens, ab vltima obsidione Viennenfi, *Vezirius*, hic suos recollegerat. *Nocte, infelicem diem subsequuta, Altenburgum euectus peditatus, nondum digesto metu, firmis se castris continuit, potuitque deleri ad internecionem vniuersus, si mens fœderatis candidior fuisset*, inquit, WAGNERVS: (y.) adde; si munitiones *Altenburgi*, robustiores, ac retardando hosti, magis fuissent idoneæ. Seiungitur *Óvárinum*, *Pisonio* in meridiem, milliaribus quatuor, perpetua planitie, pone *Danubium*, discretum.

II. Oppidum CAROLOBURGVM, Hungaris OROSZVÁR. SYNOPSIS.

CAROLOBURGI situs, & antiquitas: an sit Gerulata Romanorum? rudera isthic exstantia. §. I.
Hungaris vnde dicatur Oroszvár: auctoris coniecturæ. §. II.
Quomodo se Oroszvárurum hodie habeat? præcipua eius celebritas, a sede Zichyorum: gentis eius encomia. §. III.
Maiores Zichyorum e tabulis regum, expromuntur. §. IV.
Paullus Zichy, primus, in sua

gente, lautioris fortuna auctor: Stephanus senior, publicis regni magistratibus gestis, illustrauit familiam, eius posterum. §. V.
Carolus Engelbertus, fit Coronæ Custos: in eam rem diploma regium: inaugurationis ritus: de re gesta, commentariensis ærarii regii, testimonium. §. VI.
Oppi-

v.) Fuit omnino pecuarii hoc quæstus genus, fructuosum, nostra hac ætate; quod tamen anno superiore MDCCXLIV. interceptum ab illis fere est.

x.) Lib. XXIII. p. 476. Statua hæc in historia *Iaurini*, meminimus frequentius.
y.) Historia LEOPOLDI M. Lib. VII. p. 619.

Oppidi possessores : eius incolæ :
ager & commoditates reliquæ :
ædes sacre : Stephani Zi-

chy senioris , amplissimum
epitaphium : vetus inscriptio
Romana. §. VII.

§. I.

Adem ripa Danubii, hoc est, in occidentem auersa, Carolo-
qua Óvárinum vidimus, CAROLOBURGVM confedit. burgi si-
LAZIVS, cum situs ratione, tum nominis similitudi-
ne, inductus, heic Gerulatam, Romanorum fuisse
colóniam, autumat. Multum fane conuenire videtur
nomen id Caroloburgo; si credas, scilicet, Germanos, dum ex ruinis Geru-
latæ, oppidulum erigerent, more suo Gerlaburg primum, deinde suc-
cedentibus aliis, qui Gerulatæ amplius non meminerunt, ex indole
vernaculæ, Gerlburgum, ac denique Carlburgum, adpellauisse. Et
meminit fane, hoc tractu Gerulatæ, ANTONINVS, atque Liber Notitia-
rum : cuius situm, alibi designauimus. Istud exploratum nobis est,
fletisse hic olim veterem aliquam substructionem, siue vrbicula ea fue-
rit, siue castrorum munimentum quodpiam. Enim vero, nos ipsi,
numos, e rudibus heic erutos, eosque aureos, vidimus. Quid?
quod turris, adhuc in castello nobilium Zichy, superans, credatur, pri-
scæ illius antiquitatis monimentum. quod nobis verosimile haud est.

§. II.

Hungari, OROSZVÁR dicunt, quod varie possis interpretari, & ad Hungaris,
coniectandum adhibere. Nam, primo, Oroſz, gentis no-
men est, Ruthenum, siue Ruffum, significans. Quin, &
ianitorem, Oroſz dixere antiqui Hungari. His adde, quod Oroſzni,
furari, & facta hinc, Oroz, & Orozó, furem notet. Nollem, hac
nomenclatione adpellatum fuisse locum; quippe quod, Oroſzvár, furum
arcem, atque perfugium, significet. Id tamen certum est, congruere
cum hac denominatione, Germanicum nomen Karlbürg. Etenim Karl,
seu Kerl, veteribus quidem Gothis, (z.) animosum, fortem & fide-
lem sonabat; sed quod postea a Germanis, eo detortum est, vt nihil
iam dubitent, id nominis, ad omne genus ignominie, transferre.
Itaque, venio in eam opinionem, locum hunc forte ab hominibus
olim fuisse infessum, qui regionem circumfufam, pro temporum in-
genio, furtis adflixerint & latrociniiis, quam ideo loci denominatio-
nem, Hungari, Oroſz-Vár, reddiderint: ætate forte Comitum Gűf-
figensum, vltiori hac Hungaria, late olim, & dominantium,
& agentium prædas. Ac de isto quidem etymo, ita sentimus.
Sin autem libuerit, a Ruffis, & Ianitoribus, vocis origines, quod
honestius credo multis videbitur, arcessere, non deerunt, ad

TOM. V.

H

hanc

z.) Vide, SPATENS Lexicon Germanicum, p. 943.

hanc quoque coniecturam, historiae praefidia. COLOMANNVS rex, deuictis *Ruffis*, colonias inde in *Hungariam* deduxerat, ficuti ISTVÁNNFFYVS (a.) meminit; nos autem, rem eam, in *Comitatu Neogradienfi*, (b.) pro eo, ac merebatur, excussumus. *Rufforum* huic generi, *regiarum* ianuarum, custodiam, peculiari priuilegio, commiffam, idem ISTVÁNNFFYVS, in litteras retulit: vt vulgo vocabulum *Orofz*, & *Ruffum* poſtea *Hungaris*, & *Ianitorem* notauerit. Iſta vero, in eam nos coniecturam ducunt, eosdem *Ruffos*, huc quoque deductos; nempe, vt praefito eſſent regibus, quoties, vel *Pifonii*, vel *Óvárini* diuerfabantur; loco nomen impertiuiffe. Auget verofimilitudinem, quod deletum, ab exercitu ſacro, oppidum, anno fere MXCVI. COLOMANNVS, inſtaurauit: cuius cladis mentio, infra occurrit. Poſtea, non pepercit oppido, Bohemiae rex, *Ottocarus* diſtriſſimus *Hungarorum* hoſtis. Enim vero, capta omni circum regione, *Cherlburgum*, *Óvárinum*, & *Mufenburgum*, ficuti dicemus, in primis ſolo æquauit. Atque hæc, de *Hungarica* nominis ratione, dicere habuimus; nemini, niſi haberat, cur aſſentiat, obtrudenda: non enim ita nobis placemus, vt oracula nos credamus edere.

§. III.

Quomodo
ſe Oroſzvá-
rum hodie
habeat:

Oppidi habitus hodiernus, vix quidquam priſci decoris retinet. Denuo enim, ſub ANDREA III. qui etiam *Venetus* dicitur, ruinis ſcædatur, historiae meminerunt. Ita habet GERHARDVS de Roó: (b.) ANDREAS, inquit, *ſeditionem domi exortam, intelligens, pacem cum Alberto facit, munimenta quædam, Botenburgum, Cherlburgum, & alia, demolitur.* vt oppidi vaſtationes alias, ex Óvárini fatiſ addiſcendas, taceamus. Hodie, laxè fatiſ colitur, ſed deprefſioribus ædiculis, gemino ordine, in longum poſitiſ; ſi plateam excipias in orientem reductam. Anno proſecto MDCCXLIV. quo hæc noſtra commentaria, ſub incudem reuocamus, ingens oppido clades, a *Danubio*, illata eſt. Rupta nimirum, menſe *Martio*, glacie, quæ amnem, ſolito craſſior, contabulauerat, alueo vbi vbi præſocato, tanta aquarum moles, oppido incubuit, vt domos, centeniſ multo plures, ſubruerit. Aedes nempe, ex crudo laterculo, regionis more, quomodocunque educæ, reſtagnante diutius eluuiſione, eo facilius ſubſuebantur, quia fundamentiſ carebant ſolidiorib: vt habeant, cum heruſ, tum oppidani, quod inſtaurent denuo, ni voluerint locum in vaſtitate abire. Præcipuam oppido celebritatem, ſedes *Comitum Zichy*, de *Váfonykő*, ſuperiore ſeculo, conſiliauit. Eſt enim *Zichyorum* genus ſi origineſ voſtigaueriſ, ſpectatæ antiquitatiſ, ac proſecto, retruſioriſ, quam id hæcenus vulgo creditum eſt. Sunt, qui prima eiſ incunabula, in *Zichia*, prouincia trans *Tanaim* ſita, quærant. Habeo eiſ ſententiæ auctorem, non ſpernendum: *Iudicarim*,

præcipua eiſ
celebritas, a ſede
Zichyoriſ
gentiſ, eiſ
encomium.

a) Lib. XVI. p. 273., 30.

b) Tomo IV. p. 144. ad oppidi *Nagy Oroſz* deſcriptionem.

c) *Hiſtoriæ Auſtriacæ*, Lib. II. p. 62. mitio.

d) De *Zichy*, vide *MENANDRAM*, in *Ecclōgiſ*. Tom. I. edit. regiæ, p. 99. vſq; p. 147.

SECT. I. DE ARCIB. ET OPP. PROCES. CIS-LAITANI.

carim, inquit, *antiquissimæ familiæ ZICHYANÆ*, *originem*, *a bellicosis*, *circa fluuium Tanaim*, *incolis*, *arcessendam esse*, *vulgo Circaciis*, *atque ZICHY dictis*: *ut licuit videre ex fragmento epistolæ*, ANTONII VERÁNCII, *Episcopi Agriensis*, *ad Portam Ottomannicam*, *legati*, *quam ad RVDOLPHVM Imperatorem*, *Constantinopoli dedit.* (d.) *Certum præterea est*, *patrem Ottomanni I. Turcarum Imperatoris*, *iisdem ex populis*, *duxisse originem*, *quippe qui*, *cognomen Zichy tulerit*, *ut de eo meminit Mercurius Gallo-Belgicus*, *ad annum*, *si bene memini*, *MDVIII.* Prodigiosiora comminiscuntur alii, & adfentationem omnem excedentia, quando plane adfirmant: primum *Zichyorum* patrem, *anteambulonem Hunnorum* fuisse: quippe qui, *traie&a Mœotide palude*, *gentem ferocissimam*: in citeriorem oram transduxerit. Nimirum, venatu ille, per arundinosas lacus eius ripas, tempus fallere solitus, cum ceruum, quem insectabatur, in aquas infilire vidisset, carectis impeditum, sequi constituit, inque tergum eius affiliens, cornubus tenuit. Tunc sefforis impatiens fera, natatu eum elidere, atque in tutum euadere connisa, in aduersam ripam, *Zichium* tergo ferens, emerfit. Vifo spettacolo *Hunni*, ex templo ducem fortuitum sequuntur, atque prætentatam, eo facinore, paludem, cum vniuerso exercitu, emetiuntur, inque beatiore terras eluctantur. Vt ergo *Hunni*, suo illi duci *ZICHYO*, quam possent, optimam gratiam referrent, id ei, ad omnem posteritatem, beneficii indulserunt, ut insignia (e.) ferret, quæ porrecta cerui cornua ostentarent. quibus illi demum, *CHRISTO* initiati, salutare crucis signum, interseuerint. Ita est, sic habent illustris gentis insignia. Sed quis, aut facinus patratum credat, aut, ita elegantibus fuisse *Hunnos* suspicetur, ut de ornamentis istiusmodi, cultioribus multo populis tunc incognitis, vel cogitationem fuscipere potuerint? Ergo, ex otiosi hominis cerebro, prognatam fabulam opinamur, cui illam, (f.) quæ est apud *THVRÓCIUM*, scite, si diis placeat, auctor voluerit adfricare. Adscripsimus tamen ista, non ut famam inde colligeremus, genti inclutæ; sed ne omisisse videremur quidpiam, quod in relatis accepimus. Enim vero, peregre adscitis laudibus, ii demum opus habent, qui carent domesticis. *Zichii* profecto, inde a primis familiæ incunabulis, præclaris semper virtutibus, domi militiæque claruerunt.

§. IV.

IAm, diplomatum fide subnixi, (g.) certiora litteris mandare *Maiores Zichyorum*, adnitamur. Primus, qui post longam, nobilissimæ gentis, *auorum* seriem, publicis tabulis innotuit, *Ladislaus Zichy* est, *e regum tabulis*, *Galli Zichy*, & *Paschalis* nepos. Habuit is in matrimonio, *Annam Bo-promundis lai tur.*

H 2

e.) Præter rem! nullus enim tunc insignium vsus, etiam apud gentes cultiores. vnde, ferri, de *Hunnis*, *Hungariæ* iudicium potest.

f.) Chronici Hungarici Parte I. Cap. IV. p. 6. 44. Cap. IX. p. 12., 23.

g.) Citantur ea in ORATIONE FVNEBRI, quæ idiomate Hungarico, STEPHANO SENIORI Comiti ZICHY, ignoto auctore, anno MDCXCIII. XX. April. *Orofzvárini* habita est: vbi singulorum diplomatum, adnotatos numeros legas.

dislai de Gorboua, Comitis filiam, cum qua, opimam eum dotem fuisse indeptum, *Szölőfiensem* nimirum, atque *Vaskanyensem* dynastias, *Transactionales*, quas vocant, & *Statutionales* tabulæ, anno MCCXC-VII. in Conuentu *Sümögiensi*, fide publica, perscriptæ, palam edicunt: quippe, quarum ditionum vtraque, hodie etiamnum, in hærediis *Zichyorum* (b.) censentur. Hunc *Petrus Zichy* excepit, anno MCCCVI. virtute bellica, quam pro eius tempestatis habitu, edidit, id meritis, vt tribus vicis, *Csolod*, *Gege*, atque *Nagyút*, donaretur. (i.) Postea, *Paschalis Zichii* nepos, *Ladislaus* II. inclaruit; quando, *Cameraarii*, apud *LVDOVICVM* I. munere functus, eo regem permouit, vt perenni ei iure, partim acquisita nuper, partim collata denuo hæredia, *Kér*, *Szölös*, *Gyulja*, & *Szala*, diplomate adfirmarentur. (k.) In primis vero memorandus *Benedictus Zichy* est, qui in *MATTHIAE Coruini*, regis bellicosissimi tempora incidit, ipse belli artibus clarissimus. Expeditionem, anno MCCCCLXXXIII. in sanguinolentissimos hostes, *Turcas*, defendendæ Hungariæ caussa, adparabat *Coruinus*, cum missis litteris (l.) in bellum fortissimum herosa, inuitabat, atque ostentatis maiorum facinoribus, etiam atque etiam vrgebat; *nunc esse, vt præclaros maiorum, bellicosque actus, aut æquaret, aut antecelleret.* Quibus quidem auctoramentis excitatus *Benedictus*, & patriæ salutaris fuit, & gentis suæ gloriæ, insignem addidit cumulum. quando, turmis expeditissimorum equitum coadunatis, *Banderium* vocant nostri, in sociale bellum profectus, eam regi nauauit operam, quam sibi de viro forti, pollicebatur. quæ vnæ litteræ suffecerint credo, ad gentis *Zichyanæ* laudes bellicas, collustrandas. Neque detepuit generosus sanguis, post tristem illam, quæ res *Hungaricas* pessum dedit, *LVDOVICI* II. cladem *Mohácsianam*: quin immo, in ea, gens tota, existimatione fuit, vt regum vterque, hinc *FERDINANDVS*, *IOHANNES* illinc, certatim præfarrint *Zichyos*, atque propositis præmiis, in suas vterque partes, conati sint innectere. Præualuit tandem *FERDINANDVS*, apud gentem, non largitionibus, sed veri rectique amore, duci solitam. Quam *Zichyorum*, magnificam oppido, & alienam a fordibus indolem, vt adprobaret confirmaretque, rex munificentissimus, anno MDXLVIII., veteres eis dynastias, & harum prædia, vicos, ac latifundia, penitus adfirmavit, nouaque adiecit. Fuere autem: *Zics*, *Gyalod*, *Kötye*, *Szala*, *Szölös*, *Kaff*, in *Simigienfi*: *Zaig*, *Fintafalva*, *Badafalva*, in *Szaladienfi*: *Arx Daró*, & ad hanc adtinentes possessiones, *Enyed*, *Feketes*, *Szederes*, *Fölsőfalva*, *Abraham*, *Alsófalua*, *Ugha*, *Gonda*, *Vásárosalijs*, *Egyházszaka*, *Középszaka*, *Vég*, *Almás*, *Ibbleska*, *Alsó-Miklós*, *Nagy-Ihon*, in *Tholnenfi* prouincia. Ad hanc ætatem, referri meretur, *Georgius Zichy*, inter strenuissimos *Gyulæ*, propugnatores, ab *ISTVÁNNFFYO* (m.) recensitus. Sic enim, post deditam arcem, neque seruata præfidariis fidem: *alii vero*, inquit, *partim per carecta, & arundines pro-*
fluen-

b.) Numero 1.

i.) Numero 2.

k.) Numero 3. 5. 11.

l.) Numero 14.

m.) Libro XXXIII. p. 473., 7.

fluentis Chryſei latitando, partim eo transnato, Varadinum, & alia Transiluanicæ ditionis loca, peruenere: inter quos, Georgius Zichy, ac Nicolaus Serenius, fuere. qui, per obſcuram noctem obuii facti, multis vulneribus certauere, tandemque animaduerso errore, Varadinum ſe conferentes, cura & ope medicorum, conualuerunt. Reliquos tabula exhibet Genealogica, ex Comitibus CAROLI ZICHY, ſchedis, ſua manu exaratis, concinnata. quæ, vti exſtet ad poſteros, omnino danda, ſuo loco, fuerit opera.

§. V.

Sed reuera, primus, qui poſteris ad lautioſiorem fortunam, & dignitates, vadium adaperuit, PAVLLVS ZICHY fuit, *Georgii* illius, quem nunc, ex ISTVÁNYO meminimus, filius, vir omni laude maior. Valuit enim, & belli, & pacis artibus. Itaque, a MATTHIA II. primum, a FERDINANDO poſtea, itidem II. ad præfecturam VESZPRIMIENSEM, ob ſingularem virtutem, euectum fuiſſe conſtat. quo quidem munere, tanta fide & conſtantia perfunctus eſt, vt biennii carceres, ſqualidos profecto, & calamitoſos, tolerare maluerit, quam arcem, cui præerat, tumultuantibus *Bethlenianis*, tradere. Lytro demum, trium millium aureorum, (quos, ex pignore *Oroſzvárieniſi* corraſerat,) diſſoluto, libertati non tantum; ſed præfecturæ etiam poſtliminio reſtitutus eſt: breui poſt, noua honoris acceſſione, *Vice-Generalis Iaurienſis*, ornandus. STEPHANVS hunc ſenior, quem PAVLLVS, ex *Sara Csáby* ſuſtulerat, excepit, paternarum virtutum, & fortunæ, non hæres modo, ſed inſignis etiam amplificator. Poſteaquam enim, viuo adhuc genitore, *Supremus Tatenſis* præſidii *Capitaneus*, ſalutatus fuiſſet, mortuo ei, anno MDCXLVII. in ea, quam is geſſit, dignitate, FERDINANDI III. indulgentia, ſucceſſit. Quibus quidem paſſibus, eo honorum proueetus eſt, vt, anno MDCLV. *Camera Hungariæ Præſes*, atque *Liber Baro*; A. MDCLXI. *Conſeruator Coronæ*; A. MDCLXXXVI. *Comes*; A. MDC-LXXXI. *Supremus Comes Moſonienſis*, & *Ianitorum Regalium Magiſter*; denique A. MDCXC. *Magiſter Tauernicorum*, crearetur. Tres, quos gemino matrimonio procreauerat, filii, puta *Paullus II.*; *Stephanus* iunior; & *Adamus*, acceptum a patre *Comitis* axioma, late propagauerunt. Nam, PAVLLVS quidem, *Emericum*, *Aruenſis*; STEPHANVS, *Petrum*, *Zabolcſenſis*; ADAMVS denique, *Carolus Engelbertus*, *Moſonienſis*, *Comitatum*, *Supremos Comites*, (n.) dedere: quorum iſte, & munere eo, & *Oroſzvárieniſi* ditione, potitus eſt. Vir omnino, dum ſuperſtes agebat, inimitabili morum ſuauitate, comitateque erga omnes, atque eximia in agendis rebus, alacritate fuit: quo factum eſt, vt ab Auguſtiſſimo Imperatore, Rege indulgentiſſimo, CAROLO VI. anno MDCCXXIII. in *Camerariorum*, quos vocant, numerum; anno vero MDCCXXVII. inter *Conſiliarios*, *Regii Locumtenentialis Conſilii*, ſumma utrobique adprobatione, cooptaretur: dum annis ſuperioribus *Coronæ*

TOM. V.

I

Cu-

a.) Confer TABVLAM Genealogicam, ad *Váfony-kő* exhibendam.

Paulus
Zichy, pri-
mus lauti-
oris fortu-
næ, in ſua
gente, au-
dor:

Stephanus
ſenior, pu-
blicis regni
magiſtrati-
bus geſtis,
illuſtrauit
familiam:

eius poſteri.

Custos, atque *Confiliarius Aetualis Intimus*, fieret. Illud, impense dolet *Hungaria*, bonique omnes, quod, cum maxime ætate floreret, ac honoribus, anno MDCCLI. die XIII. Iunii (o.) humanis rebus, fato, si viri indolem spectes, præmaturo, ac fere accelerato, exemptus sit.

§. VI.

Carolus
Engelber-
tus, fit Co-
ronæ cu-
tos:

in eam rem
diploma re-
gium:

M Eminimus nunc, collatum CAROLO ENGELBERTO ZICHY, arduum, S. Regni Hungariæ Coronæ conferuandæ, munus. Iuuat ergo, regium, in eam rem, diploma recensuisse: partim, vt huius etiam argumenti tabulas, exhibeamus; (p.) partim, vt ZICHY, insignis, dum viueret, Mæcenatis nostri, memoriam faciamus perpetuam. Itu vero habet. „ Nos CAROLVS VI. ROMANORUM IMPERATOR; „ semper Augustus; ac Germaniæ, Hispaniarum, Hungariæ, Bohe- „ miæ, Dalmatiæ, Croatia, Schlaunoniæque &c. Rex, Archidux Au- „ striæ, & Dux Burgundiæ, Brabantæ, Styriæ, Carniolæ, Carin- „ thiæ, Luxemburgi, Würthembergæ & Thekæ, Superioris, ac Infe- „ rioris Silesiæ, Princeps Sueiæ, Marchio Moraviæ, Comes Hab- „ spurgi, Tyrolis, Terretis, Kiburgi, & Goritiæ &c. MEMORIAE „ commendamus, tenore præsentium significantes, quibus expredit „ vniuersis. Quod, cum officium, seu honorem vnus Conferuato- „ ris Sacræ prælibati Regni nostri HUNGARIÆ Coronæ, per mortem, „ & ex hac vita decessum, Spectabilis ac Magnifici condam Comitis „ Thome de Nádasd, Perpetui Terræ Fogaras, ad præsens vacare conti- „ gerit. Nos, pro singulati, eaque paterna cura & sollicitudine no- „ stra, vltius differre haud volumus, quin in locum supra- „ fati demortui Comitis Thomæ de Nádasd, de alio, dictæ Sacræ „ prælibati Regni nostri Hungariæ Coronæ Conferuatore. benigne „ iterum prospiceremus. Ac proinde clementem habentes respectum, „ ad integram fidem, illibatamque & inconcussam fidelitatem, fide- „ liumque & constantissimorum seruitorum, in maioribus & præde- „ cessoribus quoque suis, cum lata merita, fidelis nostri NOBIS dile- „ cti, Spectabilis ac Magnifici Comitis CAROLI ZICHY de Váfonykő, „ Hereditarii in Orofzvár, Cubiculariorum nostrorum Regalium per „ Hungariam Magistri, Comitatus Mosonienfis Supremi Comitis, „ Camerarii item nostri, & Consilii nostri Regii Locumtenentialis Con- „ siliarii, quæ ipse Sacræ cum primis prærepetiti Regni nostri Hunga- „ riæ Coronæ, & dein Augustæ Domui Austriacæ, ac Maiestati no- „ stræ, cum alias semper, pro locorum & temporum varietate, atque „ occasionum exigentia, sed potissimum in prænotatis, a plurimum „ iam retroactorum annorum decursu, per eundem laudabiliter, ac „ cum benigna satisfactione nostra, gestis functionibus exhibuit, ac impen-

d) Numirum, inter ipsos, ad inauguran-
dam, MARIAM THERESIAM, in regi-
nam Hungariæ, consummatissimo iure,
hereditariam, adparatus augustales.

p) Interest omnino lectorum, vt, & re-
gium, in impertiendis, his istius mo-
di *Officialatibus*, morem; & eorum
inaugurandorum ritum cognoscant.

impendit, & impofterum etiam, pari fidelitatis conftantiae & alacritatis zelo ac ftudio, (vti nobis de ipfo benigne pollicemur) exhibere, & impendere, non ceffabit. Eidem itaque Comiti *Carolo Zichy* de *Váfonykő*, praefatum Sacrae Regni Coronae Conferuatoratus honorem & officium, fimul cum confuetis omnibus eiusdem iurisdictionibus ac praerogatiuis, aft prouifionaliter (q.) duntaxat, idque ad futuram vfque praefati Regni noftri Hungariae Diaetam, benigne dedimus & contulimus. Ita tamen, & ea conditione, vt ipfe, iuramentum fidelitatis & conftantiae, in fideli eiusdem Sacrae Regni Coronae Conferuatoratu, & custodia feruandae, praefare, eoque ex refpectu, potiffimum penes eandem Coronam refidere commorarique, debeat ac teneatur. Prouti damus & conferimus, modis, formis, & conditionibus fuprafcriptis, praefentium per vigorem. Quocirca, vniuerfis fidelibus noftis, cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis & Conditionis exiftant, harum ferie firmiter committimus & mandamus; quatenus praememoratum Comitem *Carolus Zichy* de *Váfonykő*, in locum dicti olim Comitis *Thomae de Nádasd*, pro antelatae Sacrae Regni noftri Hungariae Coronae Custode, feu Conferuatore, tenere, habere, & recognoscere, in omnibus denique confuetis & ad officium hocce pertinentibus rebus ac negotiis, iurisdictioni eiusdem parere ac obtemperare, atque defolitis obuentionibus & emolumentis, confuetoque falario, defectu abfque omni, eidem respondere, modis omnibus debeatis ac teneamini. Nec fecus facturi. Praefentibus perlectis exhibenti reftitutis. Datum in Archi-Ducali Ciuitate nofta Vienna Auftriae, die vigesima fecunda Menfis Martii, Anno Domini Millefimo Septingentefimo Trigefimo Quinto. Regnorum noftorum: Romani Vigefimo quarto: Hifpaniarum Trigefimo fecundo: Hungariae vero & Bohemiae & reliquorum, Anno fimiliter vigefimo quarto.

CAROLVS m. pp.

Comes *Ludouicus de Battyán*. m. pp.

Petrus Végh. m. pp.

Et inauguratus fuit fane *ZICHYVS*, ritu follemni, & ad pompam compa-
 rato: quando facta ex vrbe, faftofa proceffione, feiui-
 gibus carpentis, in regiam alcenſum eſt ab his, qui, cum decorandae pompae, tum vt
 teſtes eſſent celebritatis rite peractae, vel vocati conuenere, vel fuapte
 voluntate. Portas arcis fubeuntes, miles, qui hic excubare ſolet,
Hungarus, ac *Germanus* gemino ordine diſlocatus, furrectis, pro
 more tormentis manuariis, honorauit. Tum in buleuterium, quod

I 2

omnium

a.) Ita habet diploma. Nam, eligendorum CONSERVATORVM CORONAE ius, ad Regni Status & Ordines, in comitiis congregatos, pertinet. Vide Tomo II. Hiſt. Poſon. Arcis §. IX. p. 152. Sin vero neceſſitas poſcat, vt extra comitia, ſurrogari CVSTODES oporteat.

tunc, Reges id facere, in more iam poſitum eſt; ſed, prouifionaliter duntaxat: eo, quod a Statibus & Ordinibus, in comitiis demum, collatum a Rege munus illud, adfirmari neceſſe eſt. Vid. A. MDCLII. Artic. XLIX. A. MDCLXXXI. Artic. XXXV.

omnium capacissimum erat, itum est. Hic vbi conuenere, quos adesse oportuit, omnes, Comes *Georgius Erdödy*, ærarii regii præfectus, & custodum Coronæ alter, celebritatis huius caussam, ita iussus a Cæsare, palam pronunciauit, atque idoneam tempori orationem; cum de muneris, quod capeffebat *Zichyus*, rationibus; tum de laudibus gentis *Zichyanæ*, dixit; clauēs CAROLO tradidit, eas nempe, quas antecessor fuus, viduas reliquerat: vt, quæ honorificentissimi huius muneris, tessera esse consueuerunt. Posteaquam ritum peregit Erdödyus, nouus iam Coronæ Custos ZICHYVS, magna & ipse vsus grauitate, adposite non minus, quam facunde respondit, & ne comitatis vinceretur officio, gentem *Erdödyanam*, laudibus in cælum tulit. Inde, (r.) iure iurando obstrictus, & vota pro regis optimi, atque diadematis incolumitate, concipiebat, & muneris, quo cohonestabatur, partes obite, auspicato exorsus est. Rem, sicuti ritu patrio administrata fuit; commentariensis ærarii, publico, ad posteritatem testimonio, prosequutus est. quod & ipsum adtexendum consuiimus: vt integram sollemnis

de re gesta
Commen-
tariensis, æ-
rarii regii,
testimoni-
um.

eius ritus, notitiam exhibeamus. Perscriptum est ad hunc modum: Penes præsentēs benignissimas Suæ Maieſtatis Sacratissimæ, Domini Domini nostri Clementissimi collationales, Excellentissimus ac Illustrissimus Dominus Carolus Zichy, de Váfonykő, hæreditarius in Oroſzvár, Cubiculariorum per Hungariam Regalium Magister, Comitatus Mosoniensis Supremus Comes, alteſtatē Suæ Maieſtatis Sacratissimæ Conſiliarius Intimus, Camerarius, & Excelſi Conſilii Regii Locumtenentialis Conſiliarius, in Officiū Sacræ Regni Hungariæ Coronæ Conſeruatoratus, Eidem, tam priorum, quam Illustris Familiæ suæ, cumulatorum meritorum & fidelium ſeruitiorum fuorum, intuitu, per ſumme titulata ſuam Maieſtatem Sacratissimam, benigne collatum, medio Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Comit̄s Georgii Erdödy, de Mo-nyorókerék, Montis Claudii, & Comitatum Varasdiensis Perpetui, Barſienſis vero Supremi Comit̄s, eiusdem alteſtatē Suæ Sacratissimæ Maieſtatis Camerarii, Actualis Intimi Conſiliarii, Cameræ Regiæ Hungariæ Præſidis, Excelſi Regii Conſilii Locumtenentialis Conſiliarii, & Bonorum Aruenſum Directoris, eiusdem Sacræ Regni Coronæ Conſeruatoris, adſtantibus etiam reliquis Dominis Cameræ Conſiliariis, nec non complurimis eiusdem ſubalternis Dominis Officialibus, in præſentia Excellentissimi Illustrissimi, Reuerendiſſimi Comit̄s Franciſci Zichy de Váfonykő, Præpoſiti Vág-Ujheliensis; nec non Illustrissimorum Dominorum Comitum Nicolai Pálffy, & Pauli Ballaſſa, item complurium aliorum Dominorum Prælatorum, Baronum, Canonicorum & Nobilium, in huiate Regia Arce Poſoniensī, Die XXVII.

Men-

r.) Iurisiurandi formulam, vide Operis nostri Tomo eodem, loco nunc citato, p. 153. seqq ex Decreto A. MDCCXV. Artic. XXXVIII. Et antiquiorem alteram, quæ obstrictam habebant fidem Coronæ Duumviri, cum Viſſe-

grádi, custodiretur, Tomo III. Parte speciali, Memb. III. Sect. II. de Arcib. Proceſſ. Pilis. §. XVIII. p. 493. quam lege, & nostris temporibus accommoda.

Menſis Iunii, Anno Milieſimo, Septingenteſimo Trigeſimo quinto, ſol- „
lemniter adiuratus, & installatus eſt.

Ex Conſilio Regiæ Cameræ Hungariæ,
Die & Anno, quibus ſupra,

Carolus Ludouicus Conkel,
Conſiliarius & Secretarius.

m. pp.

Atque iſte inaugurandorum *Cuſtodum S. Coronæ*, mos hodiernus eſt,
quem retuliſſe in litteras, haud ſane piguit.

§. VII.

SEd, vt ad oppidum redeamus, vnde nos mentio *Zichianæ* gentis *Oppidi* poſ-
auocauerat. Præter *Zichios Comites*, partem eius aliquam, & *ſeſſores* :
nobiles Zichii, Jáklii, atque *Jáſzii*; *Barones* item *Majténii*, ca-
piunt. Proinde, duplex hic prætorium viſitur; exilius alterum, no-
bilibus *Zichiiis*; alterum laxius, *Comitibus*, eiſdem nominis, adſcri-
ptum: idque ita factum, vt, ſiue ad cultum, ſiue ad commoditatem,
vix facile quidquam deſideraueris. Nam, & hypocausta, ex more ætatis,
quam viuimus, egregie inſtructa ſunt; & hortus, opportune ædificio ad-
iectus viſitur: venuſtus iam pridem futurus, niſi annuis fere *Danubii* elu-
uionibus, deuaſtaretur. Sedet, ea oppidi parte, quæ ad orientem ver-
git, eſtque ideo proſpectus amœniſſimi; hinc quidem, in late pa-
tentes campos, illinc in obiectas *Danubii* inſulas. Colitur oppidum, *eius incolæ* :
cum a *Germanis*, tum *Croatibus* præcipue. *Hungarorum* vix vnus alterue
ſupereſt. Viuunt autem ruſticatione potiſſimum, & vulgaribus opifi-
ciis. Certe ruſ, oppido circumfuſum, amicum ſementi eſt, quam *ager, &*
accepit; ſed lætaminis tamen indigum. Trans amnem, inſulæ ſunt, *commodi-
tates reli-
quæ* :
varie ſparſæ, & feris, ad viuarij modum, refertæ. Itaque non
ſecefſum modo hero præbent, longe iucundiſſimum, adoleſcente po-
tiſſimum vere; ſed venatum etiam copioſum certumque. Vidimus
hic aliquando, ceruos cicures, *Danubium*, natando, vltro citroque,
ad venatorum lubitum, traicientes. Reliquæ oppidi commoditates,
eo fere conſtant, quod viam inſedit regiam, gaudeatque ſalubri aere :
ceteroquin, nullo, ſeu aggere, ſeu vallis, circumdatum. Gemina ei *ædes ſacræ*
ædes ſacræ, vetuſtior altera; altera recentior, quam *Stephanus Zichy*,
ſenior, eleganti opere, excitauit, atque *S. Mariæ Magdalenæ*, dedica-
tam, ſuo tumulo inſignem eſſe voluit. cuius epigramma, vt id
memoriæ ſummi viri demus, ita habet :

LEGE VIATOR, AC LVGE !
IMMITEM FATORVM LEGEM.

HIC

CORONA (s.) CECIDIT, GENERE, GENIO, GESTIS, IMMORTALIS
TOM. V. K CO-

Stephani
Zichy ſe-
nibis, am-
pliſſimum
epitaphiis.

s.) *Stephanum* vult, qui mox nominatur :
Στέφανος enim, quod vulgo notum,

Coronam Græcis ſignificat : factum in-
de Hungaricum, ISTVÁNY.

COMES STEPHANVS ZICHY,
 PERPETVVS IN VÁSONYKŐ, DIVIN, PALOTA, BONORVM
 COMAROMIENSIVM, OROSZVÁR, SZ. MIKLOS, &c.
 HAEREDITARIVS DOMINVS. (t.)
 M. DCXVI. D. VIII. SEPTEMBRIS NATVS
 ANNOS MERITIS, AETATEM ANIMO, PRAEVRRENS,
 IBI IVVENIS HONORES INCEPIT,
 VBI ALII DESINVNT:
 PROPERE SIMVL ET PROSPERE.
 AB ACIE SAGVM, A CVRIA TOGAM,
 FERRI ET INGENII ACIE MERITVS,
 DIGNITATIBVS FECIT DIGNITATEM.
 AVLA CAMERARIVM, CONSILIARIVM, REX IANITORV
 REGALIVM MAGISTRVM, TATA SVPREMVM
 CONDAM CAPITANEVM, IAVRINVM,
 VICE GENERALEM, CAMERA PRAESIDEM, CORONA
 CONSERVATOREM
 COMITATVS MOSONIENSIS
 SVPREMVM COMITEM;
 TANDEM GRANDAEVVM
 LIBERAE REGIAEQVE CIVITATES TAVERNICORVM
 MAGISTRVM HABVERE.
 MAIOR, MAIORIBVS SVIS,
 STIRPIS CLARITATEM, AMPLIORI CORONAVIT.
 VERE STEPHANVS;
 QVIA GENERIS GENTISQVE SVAE CORONA.
 AD IMMORTALITATEM EVOCATVS
 VICTOR, DIE PALMARVM MDCXCIII. OBIIT.
 CIVIS NOMINI,
 QVOD VNVM A MORTE SPOLIVM EST SVPER;
 VITAM, QVAM ACCEPIT,
 MOESTVS TANTI PARENTIS FILIVS,
 ADAMVS, SVPREMVS COMES MOSONIENSIS,
 HOC IN LAPIDE, QVAM POTEST, RESTITVIT.

vetus in- Ista, honori incomparabilis herois, tribuanda fuerunt. Nunc, veterem
scriptio Ro- inscriptionem, quam hic notavit LAZIVS, (u.) exhibeamus; sed de qua,
mana. non habemus adfirmare, vtrum hodieque fuperet, ob frequentia op-
 pidi excidia.

BRV-

t.) Panegyricus STEPHANO dictus, longum
 catalogum arcium atque dynastiarum
 textit, quibus ille, dum viueret, po-
 tiebatur. In arcibus recensentur:
Daró, Gorboua, Váfony, Comaromium,
Vetus Buda, Palota, Adon, Sambék,
 denique *Diuin*: dynastiæ vero: S.
Nicolai, Lebény, Vedröd, Csicsó,

Trafzburg, & Oroszvár. Cognationes
 autem, & adfinitates, has meminit:
Eszterházy, Homonnay, Csáky, Battja-
ni, Nádasdy, Forgách, Amade, Mility,
Károly, Jakusith, Semmey, Szétfény,
Mórotz, Bezzeredy, & Thury.

u.) Commentar. Reipub. Rom. loco cit. p.
 1151. B.

BRVTO GINTVSSAE F. AN. LXXXV.
 ET SIBI ET MELEIAE BRICOSMICIS
 FILIAE VXORI ET RESSICO F.
 ET ARIONI DEC. PHEX. F. AN.
 XXX. ET. F. VETVO F. VAENONI,
 FILIAE AN. XXXX. & AN-
 NICOVE FIL. AN. XXV.

Satis de *Caroloburgo*. Nunc, quæ sunt in isto *Processu*, oppida reliqua, videbimus.

III. *Oppidum* RAYKA.

SYNOPSIS.

Raykæ positus, & agri qualitas : | incendiis frequentibus funestatur, iterumquæ, inflauratur.
 censetur in ditione Ovâriensi :

Rosvárino, milliari, in meridiem profectis, RAYKA ob-Raykæ po-
 iicitur, amplum, in perlibrata planitie, oppidum, eidem-situs, & a-
 que ripæ *Danubii* adpositum. Quidquid opportunitatis gri quali-
 illic meminimus, omne id, huc quoque collatum a natu-tas :
 ra est. Nam, fitus quidem amœnitate suppar; agri vero
 præstantia, propemodum potior est. Sed, nec infulis caret, quas huias
Danubii alueus molitur. Accensetur ditioni *Ovâriensi*, curiis tamen, plus censetur in
 minus XXIV. infessum. quarum aliæ nobilium iuribus obstringuntur, ditione O-
 aliæ in *Comitum* sunt potestate. Quod siluarum non vndenquaque di-vâriensi :
 ues est locus, arundine potissimum, igni alendo, vtuntur incolæ, Ger-
 mani plerique. Laudari eos ab agricolationis studio, accepimus. Alio-
 quin, in malis oppidi referre possis, quod frequentibus incendiis fune-
 stetur: id quod, anno MDCCXXVII. magno colonorum damno, eue-frequenti-
 nisse recordamur; tametsi instauratum fuerit denuo. Germanis Ra-bus fune-
 kendorff dicitur, voce, vti adparet, ex Hungarico Rayka, conflata-statur, ite-
 Dirimitur *Ovâriino*, modico, in aquilonem, milliari. flauratur.

IV. *Oppidum* KÖPTSÉNY.

SYNOPSIS.

KÖPTSÉNY, ubi sedeat? eius etymon. §. I. | riis visitur, an Romanorum
 Structæ hic Iohanni Coruino, sit opus? isthic, Ferdinandus
 infidiæ: quomodo eas eluserit. §. II. | I. magna celebritate, apertis
 Oppidi aduersa fata: ædificia: campis, acceptus in regem
 herus. §. III. | est ab Hungaris. §. V.
 Nundinæ huiates: lustrationes | Perfugio fuisse Köptsénium ex-
 exercitus hic institutæ. §. IV. | fulibus, eruta, annis superio-
 Turris, quæ in agris frumenta-ribus, epitaphia loquuntur. §. VI.

§. I.

Köptfény,
vbi sedeat?
eius ety-
mon.

Occidentali provinciae margine, qua ea committitur Austriae, *Köptfény* oppidum, apertis campis insedit, a *Danubio* passibus circiter bis mille, hodie seiunctum. Nominis rationem facile possis reperire. Incertum est tamen, utrum *Hungari*, a *Germanis*, an hi, ab illis, mutuati, sint vocabulum. Sed Germanicum reuera est: nam *Küttsee* (v.) dicitur, forte, quod esset *Kotsee*; sicuti IOHANNES CVSPINIANVS adpellat, cum VLADISLAI regis, hospitium huius describit. (x.) Nam, alueum *Danubii*, validiorem quidem illum, pone oppidum, decurrisse olim, vestigia hodieque ostendunt, decrefcentibus eluuiionibus, multo caeno offusa. Quid? quod pluuio caelo, plateae oppidi; ita luto sunt impeditae, ut caenofum quasi aequor, hoc est, *Kotsee*, referant. De *Danubii*, certe alueo, hac olim demanante, in SIGISMVNDI diplomate, quod in *Aurea Pisoniensum Bulla* exstat, atque anno MCCCCXXX. perscriptum est, legas. Ad controuersam, quae ciuitati, cum illius aetatis heris *Köptfényi*, de eiusdem aluei vestigali intercefferat, sedandam, a rege, urbium studiosissimo, ista fanciebantur: *Limitamus*, inquit, & *decernimus per praesentes; ut iidem ciues, hospites & incolae, dictae ciuitatis Posoniensis, aut eorum quilibet, per praetactas vias, abhinc versus Orosvár & Hainburgam, per brachium Danubii, infra hinc, ad KEPTSEE fluens, tendendo, semper & omni tempore, cum eorum cunctis mercibus, ac aliis rebus & victualibus, cuiuscunque generis existant, iuxta ipsorum placitum, irrequisito tributario, (publiano,) in dicto KEPTSEE constituto, seu constituendo, tributariaque solutione sine omni, tam in eundo, quam redeundo, pergeundi, procedendi, transeundi & proficiscendi, liberam, tutam & omnimodam habeant potestatis facultatem.* reliqua. Ergo validum oportuit esse alueum, quique, aut naui traiciebatur, aut ponte subicio: idque loco gemino; hinc, *Hainburgum*, illinc *Orosvárum*, proficiscentibus. Sed iam id nostra non multum interest, vnde decunque libuerit vocabulum deriuare.

§. II.

Structa hic
Iohanni
Coruine
insiluae:

Alioquin, istud illud oppidum est, in quo, IOHANNI CORVINO, incomparabili heroi, *Vldeicus Comes Ciliae*, insidias instruxerat, sagacitate *Iohannis* elusas. Dabimus historiam, quia habet momenti quidpiam, ad condiscendam, in declinandis insidiis, prudentiam. Ita, GERHARDVS de ROO: (y.) *Multis*, inquit, *columniis*, CORVINVM, regi inuisum & suspectum, reddebat *Cilienfis*. *Persuasus a Comi-*

v.) Quod frustra isthic *Flexum* quaesierit LAZIVS, ad *Ovárinum* meminimus.

x.) In DIARIO, de Congressu Caesaris MAXIMILIANI, cum VLADISLAVO, LVDOVICO, & SIGISMVNDI Poloniae rege. Habes id, in ADPARATVS nostri ad Hist. Hung.

Decadis I. Monumento VI. §. VII. p. 488. nota g. & Tom. I. p. 178. ad p. 186. y.) Hist. Austriae Lib. VI. p. 201. seqq. Aduertat illic lector, oppidum COCHE vocari, quod, si integre pronuncies, ipsum fuerit KOTSEE, seu KOT-SEE.

Comite rex, uti periculum, quod sibi immineret, in auctorem verteret, per litteras, CORVINVM, Viennam, ad se euocat. Is vero, fraudem parari admonitus, & Comitum animum probe cognitum habens, respondet: Regi se in Hungaria paritulum, & dicto audientem fore; extra regni limites egredi, quando nulla officii ratio id postularet, nec satis tutum, neque integrum esse. Comes, hanc doli machinam, frustra admotam esse, iniquo animo ferens, tum demum regi suspicionem confirmabat; prohiberi ipsum, aut fastu, aut metu, ne veniat; quorum hic, ex consuetudine concepti animo sceleris prodiret; ille, contentum regis, & sui fiduciam, praeferret. Statuit deinde, secundo experiri fortunam, & in oppidum Coché (a.) quod in Hungariae finibus situm est, cum suis profectus, gubernatorem, ad colloquium vocat, quo si venisset, aut Viennam pertrahere, aut in oppido occidi posse ratus. Nefarium hoc eius consilium, Gubernator sua industria elusit. Cum enim prope oppidum venisset, in apertum campum ingredi voluit, contendens: legatorum esse, uti eos adeant, ad quos missi essent: in Hungariae regno, regis se personam referre, nemini, praeterquam ipsi, cedere. Cilienfis contra, indignum hoc, & infra dignitatem fore, contendebat, si princeps ipse, & illustri ortus familia, nouum hominem, adiret. Ad haec respondisse Coruinum ferunt; non maiorum, sed suam, cum ipso personam conferri debere, cuius virtute & armis, feliciter in Turcam prolati, hoc esset consequutus, uti suae familiae decus, ab ipso initium caperet; cum in illo, maiorum gloria finiretur. Ita, re infecta, utrinque discessum. BONFINIVS, (b.) qui easdem Cilie Comitum, comparatas, in caput gubernatoris, technas, vbertim exposuit, cum duorum millium praesidio, isthuc venisse Coruinum scribit. Et ita sane decuit, sanguinolentorum consiliorum homini, obuiare, tantam herosa! Profecto, in oppidi felicitate censendum reor, quod summi viri cæde, foedatum haud est.

quomodo
eas eluse-
ris.

§. III.

Multum postea, ciuilibus bellis, quæ post Mohácsianam cladem, redintegrabantur sæpius, apertum oppidum, pertulit malorum. Nam, Solymanno quidem, ad obsidionem Viennensem proficiscente, funesto incendio deletum, est; oppidani, partim capti, partim trucidati, difficilem oppidi reparationem, succedentibus coloniis, post se reliquerunt. Et, cum Botskaius Hungariam perturbaret, tecta quidem oppidi intemerata mansere, non item fortunæ. Deteriora omnia, Bethleniano bello fuerunt, quando hic aduersus Austriam, tamquam in campo quodam Martio, hic, male quietorum ciuium copiae, coadunabantur. Dedit ea res, cladi Bethlenianorum occasionem. Ita KAZYVS, ad annum MDCXIX. Rebus Posonii compositis, Bethlenius, Danubio pontem iniicit, bellumque in alteram ripam transfert. Ad Köptfénium tantisper confederat exercitus, suique securus agebat. Cum forte felices Austriae agros, ad populationes designat; Dampierius, e Danubii insula, ad

Oppidi ad-
uersa fata:

TOM. V. L quam,
a.) BONFINIVM sequutus auctor, ita nomen scripsit, Coché, pro Kotsee. | b.) Decad. III. Lib. VII. p. 484. fin. & seqq.

quam, e Moraviae finibus, tempestatem fugiens, se receperat, cum expeditis cohortibus erumpit; nec opinantes adgressus, edita haud contemnenda caede, ceteros dissipat, longiusque submouet, & cladem proximam (Pisonii in Caesarianis editam) hostibus reddit. Apud Bethlenianos, cum Stephano Bakó, Siculorum ductore, quingenti, & amplius, desiderati. Hæc ille. Quid vero euenisse oppido putas? Nempe, quod, & a victis, & a victoribus, in illa animorum exacerbatione, expectari potuit. Paruit oppidum, antiquis temporibus, iis potissimum, qui in prouinciola, summa rerum potiebantur. Cum a *Liszthüs*, celebri genere, teneretur, incolarum, & numero valuit, & opibus. Germani hi fuere plerique, admixtis simul *Hungaris*. Solers genus vtrumque, & ad rem faciendam adtentum. Postea, hero mutato, atque tempestatibus calamitosissimis ingruentibus, multum decreuit. Iniquissime autem omnium, expeditione *Turcica*, quam anno MDCLXXXIII. ad obsidendam iterato *Viennam*, fuisseperant, adtritum est. Incolæ certe, qui se furori hostium nequiuertunt subducere, vel cæsi sunt, vel in captiuitatem abducti, oppidum funditus exustum. Sunt, qui credant, ideo defæuuisse in inerme oppidum *Turcas*, quod castrorum vestigia isthic repererint. *Lotharingus* profecto, hic aliquantisper, cum exercitu confederat, *Vezirii* profectiorem speculatus. Ex eo tempore, difficiliter, neque, nisi a *Croatarum*, & proletaria multitudine alia, infraurari potuit. His *Iudæi* accessere, ex gentis more, mercatibus, & quos adhibent, dolis malis, quin & furtis, viuentes. Ambitus oppidi, latus quidem est, & vico vno & altero, tenuium ædium, definitus; sed nullis incinctus, aut fossis, aut moenibus. Qua ad occidentem prospicit, castellum præsidet, tenuiter communitum. Prætorium ei nuper inædificabatur, ea commoditate, atque elegantia, quam, ne MARIA quidem THERESIA, regina diuinissima, cum *Pisonii*, agit, videtur fastidire. *Liszthiorum* fuisse opus, res ipsa loquitur. Sed alterum illud, quod *Pisonio* obicitur, & intra oppidum sedet, ruinis deforme adhuc est, neque post *Turcicam* cladem, surrexit amplius. Est vero *Köplsenium*, isto *Processu*, caput dominationis *Principis Eszterházy*.

§. IV.

Nundinae
biuites:

Alioquin, nundinis etiam frequentatur, quarum alteras, die *Parificationis B. V. MARIAE* sacro, alteras, IV Idus Maii; dies est, *S. Pancratii* nomine insignitus; agi, publice constat. Oppidanis, victus fere omnis, agricolatione paratur; haud ea quidem parca, si annus fauerit. Ager enim, quem admensum habent, ita positus est, vt, cum fementi idoneus sit, tum feno parando. Sed, qua depressior, versus *Danubium* porrigitur, si amnis exundet, totus aquis obruitur. Ceterum, locus salubri est aere, atque ex obtutu arcis *Pisoniensis*, quæ aduersa *Danubii* ripa, ad passus bis mille diffidet, in primis amœnus. In ea planitie, quæ oppido Danubioque interfita est, bellis superioribus, castra sæpius posita fuerunt, lustratique, a CAESARE exer-

lustrationes
exercitas
hic instituta.

exercitus, cuius rei exstant hodieque monimenta, aggeres, longo tractu, vtrinque *Danubio* connexi. Non est tacenda ea lustratio, de qua WAGNERVS, (c.) *Calendas Maii*, inquit, quo Vezirius Belgradi; LEOPOLDVS suos, prope *Posonium*, ad *Külsæam vicum*, præfente *Bauariæ Electore*, ac illustri principum corona, lustravit. Recensa sunt uniuersim tria ac triginta millia, in cohortes centum viginti; equites undecim mille, in turmas, centum triginta sex, diuisi. Strigonienfis Archiepiscopus, Pontificis nomine, uniuersa noxarum condonatione, impertit. Pro læto augurio habitum est, quod cælum, initio turbidum ac minax, dein exercitu, leni pluuiæ veluti lustrato, in serenitatem se explicuit. Oblatus est Cæsari Bohe-mus miles, nouem supra centum annos natus: octoginta, quos in castris egerat, annis, quinque Cæsares emensus; qui nihilominus, eadem prope, qua olim, alacritate, equum conscenderet, militiæ onera ferret. Stata pensione, quam missione, donari maluit. Vicum dicit *Külsæam*, quomodo & paullo (d.) post vocat; sed iniuria: cum inter omnes constet, oppidi prærogatiua, locum, qualiscunque sit, gaudere hodieque.

§. V.

IN agris, qui occidenti obiacent, ob iter *Sempronienfe*, turris exstat, *Turris*, quæ qualem *Orofzvárini* memorauimus, vetusti ac firmi operis. *Ro-* in agris
manis, homines plebei, molis originem adscribunt. Nobis, eam frumenta-
rüs visitur,
spectantibus, opus visum est recentius, & ad bella *Austriaca*, referen- an Roma-
dum. Confirmabamur in sententia, eorum recordatione, quæ ali- norum sit
quando in *Germania* vidimus. Bello scilicet, *tricennali*, turres, (e.) opus?
per aperta camporum, passim excitatæ fuerunt, exstantes adhuc. qui-
bus plebs, ruri operari solita, si quid ancipitis periculi, a populato-
ribus immineret, edito tempestiue signo, commonita, acciperetur.
Atque huic fini, molem, cuius meminimus, educam aliquando esse,
crediderim. Insignem fecit turrim, inusiata ea celebritas, qua, scissi
in diuersas partes *Hungari*, FERDINANDVM, regem sibi, aduersus IOHAN-
NEM de ZÁPOLYA, iam ante, sacro diademate inauguratum, hic loci, I. magna
adficiuerunt. Rem, dignissimam relatu, verbis ISTVÁNFII (f.) me-
morabimus. Cum, inquit, ad diem D. Apostolo Iacobo sacrum, in fines
seu terminos, qui Austriam ab Hungaria dirimunt, inter *Köptsénium*, & ceptus in
Laittham flumen, haud procul a quadam turricula semidiruta (g.), perue- regem est,
nisset: PALATINVS, cum satis magna procerum & nobilium manu; qui studio ab Hunga-
videndi, & salutandi noui regis, militarem in modum, armis scutisque pro-
tecti, certatim confluerant, obuiam processit; ibique Thomas Szalahá-
zyus, Episcopus *Veszprimienfis*, publico nomine, FERDINANDI aduentum
gratulatus, regnum ei commendauit; utque ad veteres leges & consuetu-
dines obseruandas, decretaque ANDREAE regis, cognomine *Hierosolymitani*,
stabi-

c.) Historiæ LEOPOLDI M. Lib. VIII. p. 582.

d.) Ibid. p. 586.

e.) Ita, *Laitæ* margo, qui *Austriæ* fines de-
scribit, turribus eius generis, quadrati
operis, hodieque præmunitus est,tunc, procul dubio excitatis, cum se,
mutuis cladibus, *Hungari* & *Austrii*,
lacerarent.

f.) Imo, structura valida, hodieque superat.

g.) Libro IX. p. 138, 17.

stabilienda, sacramentum præstaret, admonuit. Quod, cum sine cunctatione peregisset, displois tormentis, excitatoque plausu, & vocibus, quibus ei faustum fortunatumque imperium, vitæ diuturnitatem, precabantur; gratulabundi duces Germani, iunctis dextris, sese, cum PALATINI copiis, & Pannonicis cohortibus, coniunxere, castraque, iisdem in campis, collocauere. Hæc prima omnium fuit coniunctio, qua se Hungari Austriacis, atque hi illis, prorsus coadunauerunt. Nimirum:

*Omnia nunc fient, fieri quæ posse negabant;
Terra dabit stellas, cælum findetur aratro.*

Oppido, in meridiem, filuula obiacet, eleganter posita. Hanc, annis proximis, in viuarium Phasianorum, conuersam vidimus; amœno vtique opere, & iucundis vmbrosisque ambulacris, egregie instructam. Nam, & viæ, ad regulam decussis arboribus, exactæ iam sunt, & auiaria domus, loco opportuno excitata. Id vicio datur metatori, qui primus filuulam hanc, ad ea oblectamenta, dimensus est, quod ambulacra, non ad arcis *Pisoniensis* obtutum duxerit. id enim, si fecisset, multum nemusculo illi, & gratiæ conciliauisset, & hilaritatis.

§. VI.

Perfugio olim fuisse exsulibus Köptfënum, eruta, annis superioribus, epitaphia, loquuntur.

Silendum haud est, fuisse olim perfugio *Köptfënum*, exsulibus illustri loco natis, rerum FERDINANDO II. potente. Quod enim vertendum, religionis causa, solum fuit, summis & imis, isthuc non pauci, ex *Austria Styriaque*, habitatum concesserant, dum post toleratas exilii ærumnas, fatis concederent. Dabimus nonnullorum epitaphia, vt constet, earundem familiarum, quæ superant adhuc, hominibus, vbi consanguinei sui, exuias posuerint. Nempe, cum educendæ firmandæque turri, fundamenta, ad sacram ædem nuper refoderentur, in tumbas inciderunt operæ, memoriali ære instructas, inscriptasque epitaphiis, ad posteritatem memorandis. Ex his pauca quædam. Et primum quidem istius modi est:

SVB HOC AERE
QVIESCIT
FAMILIAE DECVS
ILLVSTRISSIMVS AC MAGNIFICVS DOMINVS
DOMINVS
IOHANMES WILHELMVS
BARO A STVBENBERG
IN KAPFENBERG, PINCERNA HAEREDITARIVS
DVCATVS STYRIAE,
QVI NATVS EST XII. APRILIS, ANNO MDCXIX.
ERAGILITATEM HVMANAM VERO XIV. MARTII
ANNO MDCLXIII. AETATIS XLIV. ANNO
RELIQVIT:

ANI-

ANIMAM CREATORI, CORPVS MATRI
MANDANS.

Supra inscriptionem, infigne gentilitium vifitur, anchoram referens.
Monumentum alterum, germanice infulptum eft :

HIER: LIEGT: BEGRABEN:

DIE: WOHL: GEBORNE: FRAW: FRAW: ANNA:
FRAW: ENIKLIN: WITTIB: EIN: GEBORNE: HERRIN:
VON: ALTHAIM: WELCHE: DEN 16. FEBRVARI:
DIS: 1638. IAR: SELIGLICH: ALLHIE: ZV: KÜTTSEE:
IN: GOTT: ENTSCHLAFEN: IST: DERER: GOTT:
AM: IÜNGSTEN: TAG: EINE: FRÖLICHE: AVFF-
ERSTEHVNG: WOLLE: VERLEIHEN: AMEN.

Hic quoque infignia *Althaimianæ* gentis cernas. Tertium monimen-
tum, itidem germanicum, ad hunc modum habet. Supra infignia,
Hior dictum illud, plenum indubitatae fpei, de refurrexione mortuo-
rum, cap. XIX., 25. 26. 27. legitur. Inferne, ifta funt adfulpta :

HIERINNEN RVHET DER VERSTORBENE LEICHNAMB
DER WEILAND WOHLGEBOHRNEN FREYLE FREYLE ANNA,
FREYLE STREININ, HERRIN VON SCHWARTZENAV,
WELCHE DEN XIX. SEPTEMBER. DIESES MDCXXXVII.
FRÜE EIN WENIG NACH IV. VHR IN GOTT SELIGLICH
EINGESCHLAFEN, IHRES ALTERS LXII. IAHR, VII. MO-
NATH. I. TAG. DEREN DER ALLMÄCHTIGE EINE FRÖLI-
CHE AVFERSTEHVNG AN IENEM GROSSEN TAGE MIT
ALLEN AVSERWEHLTEN VERLEIHEN WOLLE, AMEN.

Epitaphiorum vltimum, poft dictum illud *Paullinum*, 2. Tim. IV.,
7. 8. hæc refert :

HIERINNEN LIEGT DER VERSTORBENE LEICHNAHM WEILAND
DER WOHLGEBOHRNEN F. F. CHRISTINA FREYLE VON SCHWARTZENAV
WELCHE DEN 29. MARTII. GEGENWÄRTIGES 1636. IN DEM
LVIII. IAHR IHRES ALTERS, CHRISTO, IHREM ERLÖSER, IM WAH-
REN BESTÄNDIGEN GLAVBEN ZV GOTT GESTORBEN: ALSDANN AVS
VNDTER ÖSTERREICH ALLHERO, IN DIE PFARRKIRCHEN
KÜTTSEE, ZV DERO RVHESTATT GEBRACHT WORDEN. WEL-
CHER DER ALMÄCHTIGE GOTT EINE FRÖLICHE AVFFERSTE-
HVNG, VM CHRISTI WILLEN VERLEIHEN WOLLE, AMEN.

Germanas fuiſſe forores, *Annam* illam, & *Chriſtinam* hanc, eadem in-
fignia, tumbis præfixa, condocent. Nos certe, æquum putauimus,
nec mortuos quidem, fuo honore fraudaiſſe. *Hactenus de OPPIDIS.*

S E C T I O II.

D E

Vicis Processus Cis-Laitani.

Ici *Processus Cis-Laitani*, alii inter-amnenfes sunt, infidentque regionem, *Laitam* & *Danubium*, interfitam; alii infulani, qui intra *Danubium*, in minorem infulam *Schütt*, Hungaris, *Sziget-Köç*, recedunt. Illos primo, istos postea, videbimus, circumitionem nostram, a finibus *Austriæ*, inchoaturi.

1.) *Edelsthal*, profundius in occidentem hibernum, *Köptsénio* recedit, fitu haud ineleganti, & cultis ædium ordinibus. Censetur in vicis ditionis *Köptséniensis*, quæ est *Principis Eszterházy*.

2.) *Laita-falu*, quasi *Laitæ vicum* diceret, eo quod orientali eius annis lateri, fitu plano & fertili, adfedit. Colitur a *Germanis*, quibus *Pots-Neüsfedel* dicitur. Paret *Nicolai Pálffy*, Regni Hung. nuper Palatini, hæredibus.

3.) *Körtvélyes*, Germanis *Páma*, ab arboretis dicitur, quæ isthic, vberis fructus, aliquando esse oportuit. Hungaricum certe nomen, *hortum pirorum*; Germanicum autem, *arborem* significat. Recedit *Köptsénio*, medio, in meridiem, milliari, cui etiam adscribitur, habuitque, præter *curiam*, ius quoque *telonii*, iam abrogatum.

4.) *Horváth-Jándorff*, nomen ab incolis *Croatibus* naçtus, nam & Germanice, *Crowatisch Jándorff* dicitur; tametsi ne *Germanos* quidem inquilinos desideraris. Agro est ad rusticandum commodo, cetera ditioni *Köptséniensi* accensus. Sedet, medio, intra *Köptsény* & *Oroszvárurum*, itinere.

5.) *Német-Jándorff*, priori, in meridiem depresso profundius a *Germanis* habitatoribus, sicut ille a *Croatibus*, denominatus. Hinc *Germanicum* quoque nomen, *Deütsch-Jándorff*, enatum. Reducitur a *Laita*, modico, in orientem interuallo, posito, si quis alius, perquam opportuno. Nam, & amnis eius beneficio gaudet: quippe cui, insignem molam habet inædificatam, eandemque iuri *Comitum Zichyorum* accensam; & agro præditus est, ad rem rusticam, maxime idoneo. Piscina, quæ ruri visitur, quod piscibus omnis generis alendis commoda est, eximii redditus habetur. Est in vicis ditionis *Ováriensis*, cui, & *curia*, quam aliquamdiu *Willegrandii* nobiles tenuere, *Paullus* autem *Jeszenák*, iusto pretio suam postea fecerat, accessit. Hic quoque turrim, intra parietinas prætorii, exstare accepimus, quæ ætatem *Romanam* adfectare dicitur; sed specula fuit reuera contra *Austriam*.

6.) *Csün*, Germanis *Sándorff*, medio fere, inter *Oroszvárurum*, & *Raykam* interuallo, *Danubio* adpositus. Trahunt eum in partes suas, *Comes Szapári*; familia *Armbrusteriana*; & *Sándorii*, & quibus nuper *Ladislaus*

laus Sándor, munere, *Iudicis Nobilium*, innotuit. Est rure bono ac fertili, sed ab eluuiionibus *Danubii*, haud immuni, si is ripas supergrediatur.

7.) *Bezenye*, infra *Raykam*, haud procul *Óvárino* confedit. Vicus, ad regulam positus, elegans, & cum incolis frequens, tum agro foecundo; nisi lætamine parcat rusticus. Germanis *Ballendorff* dicitur, estque *Óváriensi* dominationi obstrictus. Visitur isthic cladis, sacri illius exercitus, quem *COLOMANNVS* rex deleuit, monimentum quoddam, in collem egestum, quem incolæ *Rothe-Diendel* adpellant. Sciscitantibus, quid sibi collis vellet, istud, tamquam a maioribus traditum, referunt incolæ: *insanam eremitarum multitudinem, isthic aliquando cæsam, tumultatamque esse*: quod fane, historiæ, postea expromendæ, pulchre conuenit.

Isti fuere vici, inter vtromque amnem, culti. Trans *Danubium* qui sint, iam experiamur. Sunt vero:

8.) *Halászy*, piscatorum, procul dubio, colonia. Id enim *Hungaricum* nomen innuit: namque *Halász*, piscatorem significat; *Hal* enim, piscis dicitur. Et est omnino, situs, ad eam rem opportuni. Habitat ab *Hungaris*, iuribus ditionis *Óváriensis* obnoxiiis.

9.) *Fekete Erdő*, Germanice *Schwarz-Wald*, quod vtumque, *nigram siluam*, cui forte adsedit, significat. Vicus, ex se modicus, dominationi *Óváriensi* subiectus.

10.) *Kának*, Germanis *Göling*, opimioris, quam prior ille, habitus; at ditionis eiusdem.

11.) *Magyar-Kimle*, ob incolas, qui *Hungari* sunt, id nominis fortitus, ab alio propterea, quem *Horváth-Kimle* vocant, discernendus. Est in potestate dominationis *Óváriensis*. Denique.

12.) *Arak*, quod Germani *Araken* pronunciant. Horario itinere a *Magyar-Kimle*, diremtus. Hæc de vicis *Processus Cis-Laitani*.

MEMBRVM POSTERIVS,

DE

Processu Trans-Laitano.

PROOEMIUM.

Processus Trans-Laitanus, omnem eum tractum occupat, qui intra amnem *Laitam*, & lacum *Peisonem*, ad *Sempronienfium* fines, decurrit. Sua, huic quoque, & oppida sunt, & vici: quin & distincta ditionum capita. Scilicet, præcipua dominationis *Óváriensis* portio,

M 2

tio,

tio, hac sparsa est. Quin & possessiones, *Principis Eszterházi, Bódog-Afzonyensis, & Pándorffensis, Comitis Harrachii*, isthic infederunt. Iam morem nostrum sequuti, & *oppida, & vicos*, peragrabimus.

SECTION I.

DE

Oppidis Processu Trans-Laitani.

SYNOPSIS.

I. MOSONIVM, <i>colonia Romanorum</i>: Limusam fuisse adserit <i>Lazius</i>: Mutenum putat <i>Chruerus</i>. §. I. De Hungarici, & Germanici nominis etymo, auctoris coniectura. §. II. Mosonii fata, non satis observata scriptoribus Hungaricis: prima oppidi calamitas, ex <i>Vrspergeni</i>, narratur. §. III. Minus recte locus is, de Alba Regali, accipitur: docetur verbis <i>Chronici Hierosolymitani</i>, <i>Mosonium</i> fuisse: obsidionis historia: <i>Colomanni regis, & Mosoniensium pericula</i>: liberantur haud sine prodigio: hostium ingens clades: eius caussa. §. IV. Cur ista recensuerit auctor: historicorum, de <i>Colomanni</i>, in sacrum exercitum, crudelitatem, querelae: eius defensio, ex <i>chronico Hierosolymitano</i>, petita: expeditionum sacrarum historia: <i>Colomanni</i>, erga cas, pietas: offensionum origo: exercitus <i>Godeschalci</i>, iniquitas. §. V.	<i>Eius vlciscendae, crudelis, & perfida, ratio.</i> §. VI. Qui post eam cladem, subierint Hungariam? <i>GODEFREDVS, Lotharingae dux</i>: eius, ad <i>Colomannum</i>, legatio: regis, & procerum responsio: erga legatos comitas: <i>Godefredo</i>, quid curarit nunciandum? inito foedere, transitus ei, sed rege comitante, indulgetur. §. VII. Reliquae oppidi conuersiones: eius saevities: clades ab <i>Hungaris</i> accepta. §. VIII. Nova Mosonii clades, sub <i>Andrea III.</i> §. IX. Quo sit iam habitus Mosonium? §. X. II. Nisider oppidi, denominatio: positus: aedium ratio, & ciuium indoles: arx modica: est ditionis <i>Óváriensis</i>. III. <i>Nyulas oppidum</i>, quo situ sit, quaque opportunitate. IV. <i>Gálos</i>, laxum oppidum: agris & vinetis letatur: eius calamitates: incendia fortuita.

I. Mo-

I. MOSONY.

§. I.

MOSONIVM, coloniam Romanorum fuisse Mosoniu, se, nemo non doctus, & antiquitatis gnarus, colonia Ro- existimat; sed, quod ei nomen fuerit, sunt manorum: quædam sententiarum diuortia. *Limusam* fuisse. *Limusam* LAZIVS (a.) non tam coniectat, quam audacter fuisse adse- adferit. Quod in lubrico solo, inquit, haud procul rit Lazius: a Danubio constructa esset, hoc est in limo, *Limusa* emerfit. quam vocem Hungari postea, simulatque rerum cæpissent in Pannoniis potiri, prima syllaba amissa, *Musum*, pronunciarunt; & eum locum semper, non solum oppidi frequentia, verum Comitatus, hoc est, præfidiatus, siue præfecturæ iure, siue honore, celebrem habuerunt. Itaque, si LAZIO, credamus, *Mosonium* veterum *Limusa* fuit. Nescio autem, an ratio illa etymi, quam reddit bonus ille, quadret hodierno *Mosonio*: quippe quod, solida & continenti humo, in ipsa Danubii ripa, insedit. Nisi statuamus, eo usque procurrisse *Limusam*, vbi hodie *Altenburgum* visitur: id quod eodem loco, & *Lazius* opinatur: *Altenburgum*, inquit, partem fuisse *Limusæ* municipii, credendum est, qui adhuc hodie locus, ob stagnantes aquas, limumque, inaccessibleis est, & pene inexpugnabilis creditur. Si reliqua nihil dubitationis haberent, adsentiremur coniecturæ. Enim vero, cum loci vtriusque situm, præsentem examinarem, aggerem, vastum adhuc & bene exstantem, obseruauimus, qui *Óvárino*, *Mosonium* usque procurrit. Vnde fumimus argumentum, vrbis aliquando eiusdem pomeria aggerem illum fuisse: præsertim, cum præcipua tractus pars, qui intra vtrumque oppidum, *Danubium* item, & memoratum aggerem, interest, inæqualis nostra adhuc ætate visa sit, & quasi ædium ruderibus impedita, quem tamen, annis superioribus, agris frumentariis inaratum iam vidimus. Sed PHILIPPUS CLVVERIVS (b.) veteris Geographiæ scientissimus, *Mutenum*, vel *Motenum*, hic collocat. *Castellum*, inquit, MVZON, Comitatus titulo insignitum, ANTONINI est *Motenum*, seu, ut alio est itinere; a *Sabaria Vindobonam*, *Mutenum*. Habent, fateor, nomina illa, aliquam inter se similitudinem; non æque situs. Nam, si *Motenum*, a *Scarabantia* XII. millibus passuum dislocandum fuerit, situs eius ad *Peisonem* lacum recidet, ubicunque demum *Scarabantiam* collocaueris. Itaque, placet BONBARDI (c.) sententia, nescio, quem auctorem sequentis, qui nobiscum, *Moteni* positum, ad eundem lacum reducit. Illud, apud CLVVERIVM miramur, quod *Wifelburgum*, & *Moson*, discreta loca putauerit; ratus, *Wifelburgum*, *Quadrata* esse oportere: solane linguarum ignoratione, an errore tabulæ alicuius Geographiæ inductus? nescio. Sane *Moson* Hungarorum, Germani *Wifelburg* dicunt.

a.) De Repub. Rom. Lib. XII. Sect. III. | b.) Vindeliæ & Norici, Cap. V. p. 20.
Cap. V. p. 1149. | c.) Topograph. Hung. p. 75.

cunt. Ita vero, loco, quem citauimus, habet, cum *Antonini Itinerarium* interpretatur. *Medius ille locus, inter Arabonem, & Flexum, plurali numero, Quadrata dictus, vicus nunc est ad ripam Danubii, Wifelburg. Sed & tabulae, Stai Lucus, ex milliarius interuallis, in eundem locum, incidit.* Tanti est, veterum locorum nomina, nouis accommodare velle.

§. II.

De Hun-
garici, &
Germani-
ci nominis
etymo, au-
cloris con-
iectura.

Dicenda hæc erant, ne lectoribus incuriosi videremur. Iam, de *Hungarico*, iuxta & *Germanico* oppidi nomine, dispiciendum est. *Moson* nostri dicunt, plano etymo, si ab his, quæ diximus, secessionem velis facere. Nempe, *Mosony*, lauacrum ipsis notabat, vbi vel ipsi lauarint, vel certe equos sordibus eluerint, castra isthic diutius habentes. Situs profecto concordat. Nam *Danubius* quidem, alueum isthic habet, procliuius accessus, folique arenosi, vt potuerint omnino lotioni, siue fuorum corporum, siue iumentorum hic loci vacare *Hungari*. Neque *Germanicum* nomen discrepat, si existimemus, ex *Waschelburg*, quod lotionis arcem denotat, fermonis lapsu, facile *Wischel*, posteaque *Wifelburg*, fieri potuisse. Quod enim *Musenburger*, vel certe *Meseburg*, chronicorum conditores adpellarint; id factum inde est, quia *Hungaricum Mosony*, adiecto *burgi* vocabulo, corruerunt; feceruntque vocem hybridam, hoc est, e duplici lingua, *Hungarica*, & *Germanica*, constatam. Plenius alii, sicuti infra patebit, & ad nostram, quam dedimus, nomenclationem propius, *Weissenburgum* adpellant. Quis enim non videt, *Waschenburg*, & *Weissenburg*, facile commutari potuisse? At enim vero, cum hæc scribimus, non est nobis propositum, optimorum auctorum sententias eleuare, oppidum istud, sic aliterue, adpellantium. Valeat, bona nostra pace, quantumvis poterit, opinio veterum. LAZIVS: (d.) *Metropolis quondam & præsidis Hungarici sedes, Musenburger, ad primum lapidem ab Altenburgo, quæ modo corrupte, immunitatis litteris, Wifelburg nuncupatur, posita erat.* Commode fateatur scriptor doctissimus, corruptam *Wifelburgi* vocem esse. Quod si est: eccur non & *Musenburgi*? Non profecto reperio, quid barbaræ illi ætati, in denominando oppido, cum *Musis* commune fuerit; nisi id, quod diximus, vocem esse hybridam, admittendum censueris.

§. III.

Mosonii
fata, non
satis obser-
uata scri-
ptoribus
Hungari-
cis:

Nunc, fata oppidi expendamus. Et *Hungaricarum* quidem rerum scriptores, *Conuentus Mosoniensis*, quem hodie *Comitatum* dicimus, in rebus PETRI, & SALOMONIS, regum Hungariæ, abunde

d.) Loco citato. Apud Hungaricos Scriptores, prima MOSONII mentio, in ANDREAE I. rebus occurrit. THVROCZIVS Parte Chron Hungaror. II. Cap. XLV. fine p. 51. Captus est, inquit ANDREAS, rex, ad portas MVSIM. Scribarum errore, *Mosony* ita detortum. Adde

BONFINIVM, Dec. II. Lib. III. p. 202., 54. vbi ad *portas Musiensis*, legitur quod propius ad *Hungaro-Latinam*, qualis hodie obtinet, pronunciationem accedit; iam enim portas *Musonienses*, seu *Mosonienses*, vocaremus.

meminerunt; non æque, quibus cum fatis, siue regio, siue, eius hæc metropolis, conflictata sit. SALOMONIS ætate, probe fuisse munitum, eius res gestæ docent. Ita BONFINIVS: (e.) SALOMON, inquit, *audito aduersariorum aduentu, ut in tutiore loco se collocaret, Mosonensem arcem petiit, eo tempore, munitissimam.* Sunt, qui excidium loci, OTTOCARO, Bohemorum regi, quod postea dicemus, adscribant. Sed reuera, altius contemnerati *Mosonii*, & causæ quærendæ sunt, & rei gestæ series. Nimirum, COLOMANNI temporibus, prima, & atrox, oppido huic, *prima oppidi calamitas incubuit, cum milites illi Hierosolymitani, misere diuexantes regionem, ferro, hac sibi viam aperire voluerunt. Insignis locus est, apud CONRADVM VRSPERGENSEM, (f.) quem, quia ab Hungaricis scriptoribus filetur, saltem loco refertur alieno, isthuc inferemus: Godeschalcus, (loquitur de Hierosolymitana expeditione) non verus, sed falsus Dei seruus, postquam non sine damno, orientalis Noricæ, Vngariam, cum suis intrauit, admiranda falsæ religionis specie, munitionem in arce quadam constituere, in ipsis locatis præsedibus per reliquum vulgus, Pannonias, circum circa vastare cœpit. Quo nimirum oppido, ab indigenis, sine dilatione capto, turba multa trucidata atque captiuata, grex reliquus disperfus, ipseque mercenarius, non paflor, turpiter fugatus est. Arcis nomen, non adposuit Vrspersensis; Chronicon Hierosolymitanum (g.) diferte Mefenburgum, vocat. Pergit VRSPERGENSIS: Surrexit etiam diebus ipsis quidam vir militaris, comes tamen partium illarum, quæ circa Rhenum sunt, Emicho nomine, dudum tyrannicæ conuersatione, nimium infamis. Tunc vero, velut alter Saulus, reuelationibus, ut fatebatur, diuinis, in huiusmodi religionem aduocatus, fere duodecim millia, sibimet usurpans ducatum: qui nimirum per ciuitates Rheni, Mœni, quoque Danubii deducti, execrabilem Iudæorum, quacunque repertam plebem, zelo Christianitatis etiam in hoc deſœuientes, aut omnino delere, aut etiam intra Ecclesiæ satagebant compellere finum. Ad consinia quoque Pannoniarum, innumeris iam utriusque sexus copiis, cum peruenissent multiplicati, regnum ipsum, quod scilicet partim paludibus, partim silua cingitur, per obfirmata præſidia, vetantur ingredi. Fama quippe COLOMANNI regis, iam percule-rat, vel permouerat aures, inter Paganorum & Hungarorum necem, nihil apud Teutonicas differre mentes. Qua de re munitionem WEISSENBURG, (en nomen loci deprauatum!) per sex hebdomadas expugnantes, plura inibi patiuntur incommoda: inter quæ etiam, quis illorum, sub nomine regis Pannoniarum potiretur terris, ciuili stultissimaque quatiuntur discordia. Itaque, oppugnationi insudantes, ultimo, iam muris interruptis, iam fugientibus oppidanis, iamque indigenarum exercitu vastante propria flammis, miro DEI omnipotentis nutu, victor peregrinorum exercitus, terga nihilominus verterit, relictisque suppellectilibus, nihil quisque, præter miseram animam reportauerit. Hactenus VRSPERGENSIS. Satis, ad calamitatem iniquissimæ gentis!*

N 2

§. IV.

e.) Decadis II. Lib. III. p. 206., 48.

f.) CHRONICO, p. m. 232. seq. editionis Bafilensis. A. MDLXIX. fol.

g.) Lib. I. Cap. XXIV. p. m. 14. a. Prodiit Helmſtadii A. MDLXXXIV. forma quadrip. edente Reinero Reineccio Steinheimii.

§. IV.

Minus recte locus is de Alba Regali accipitur: Non sum nescius, historiam omnem, ad *Albam Regalem*, doctorum aliquos, transferre, corrupto *Weissenburgi* nomine, adductos. Sic legas, in celebriorum Hungariæ Urbium Topographia: (b.) *Primus eam* (Albam regalem) *expilauit potius, quam debellauit*, EMICHIO, *Comes Rheni Palæstinam erepturus Saracenis: sed, qui terram sanctam haud vidit; quia Apostolicam quæsiuerit in Hungaria*. Profecto incommode! Præterquam enim, quod VRSPERGENSIS, in confiniis Hungariæ collocet id oquidum, qua regio, partim paludibus cingitur, partim filuis, cum contra *Alba Regalis*, media fere, in Hungaria Trans-Danubiana, fedeat; diferte omnino *Chronicon Hierosolymitanum* (i.) *Meseburgum* adpellat, in *Danubii*, & *Lintacis* amnium, paludibus qositum. Iuuat locum exhibere, quod liber non est in omnibus docetur verum manibus: *Comes EMICHIO Clareboldus de Vinduil, Thomas, & omnis illa intolerabilis societas virorum ac mulierum, viam Ierusalem continuant, tendentes versus regnum Hungariæ, ubi transitus, via regia, peni, Mofo- regrinis minime negari solebat. Sed his, ad præsidium regium, MESEBURG nium fuis- venientibus, quod fluuii, Danubius & Lintax, paludibus firmant, pons & se: porta præsidii clausa reperitur, ex præcepto regis Vngariæ; quia timor magnus inuaserat Hungariam, pro cæde, quam exercuerant in confratres eorum. Et adhuc fætebant (k.) corpora occisorum, cum tantus subsecutus equitum vix ad tria millia computabatur numerus. Clausa itaque ianua, & vniuersis, transitu, per regnum, negato, lacauerunt castra per camporum planitiem, & nuncios regi dirigentes, pacemque quærentes, minime in pace & promissione sua, auditi sunt. Hinc EMICHIO, Thomas CLAREBOLDVS, viri militari adione illustres, cum cautioribus ineunt consilium, ut regis terras, ex hac parte iacentes, vastarent, nec hinc recederent, donec trans paludem & fluuium Lintax pons locaretur, per quem, muro præsidii aliqua parte adpropinquantes, transforarent, ut, vel sic transitus in virtute sua pateret. Qui diebus multis, a medio mensis Iunii, ante præsidium residentes, & pontem componentes, sæpius inclusos impugnabant. Defensores vero præsidii fortiter resistentes: hinc & hinc iacula intorquebant, & plurimam stragem utrinque faciebant. Omnia hæc in *Musen- burgum* quadrant, quod *Meseburg* historicus vocat, *Lintax* vero, in paludes restagnans, & *Danubio* commissus, *Laita* est, siue vocabulum illud corruptum sit, siue ita reuera tunc sonarit. Pergit ille; (m.) *Post huiusmodi plurimas congressiones, (cladem equitum Hungarorum nar-**

b) Parte II. p. 8.

i) Lib. I. cap. XXIX. p. 16. a. DODECHINVS autem, in appendice ad MARIANI SCOTI *Chronicon* p. 663. edit. *Struianæ MERSEVRGVM* vocat. MVTIVS Germanor. *Chronico*, ZABORTH, locum eum fuisse dicit, p. 148. quod nequeo conciliare.k.) Sufpicit auctor, ad cladem *Godeschalci*,astu, ab *Hungaris* procuratam, de qua *Chronicon* Cap. XXV.

l.) Sphalma procul dubio est. VRSPENGENSIS XII. M. habet; sed, insana omnino fuit multitudo, sicuti adparet ex auctoribus infra citandis.

m.) Lib. I. Cap. XXX. p. 16. b. Adde TYRIVS Lib. II. Cap. IX.

Coloman-
ni regis, &
Mosonien-
sum peri-
cula:

narrauerat) & quotidianas strages, per longum temporis spatium, exercitus tædio victus, & escarum defectione adtenuatus, die constituto, in virtute loricatorum, trans pontem, quem firmauerant, alii conferuntur, alii per paludes diffusi, præsidium Meseburg, fortiter adgrediuntur. Et adplicitis ingeniis, duobus in locis muros perforant, Vngaros non parce angustant, donet fere omnibus, in crastino, si persisterent, aperiretur. Rex autem KOLOMANNVS, & omnis comitatus eius, mature equos ascenderunt, parati ad fugam versus regnum Russiæ, si tantam vim Gallorum, superato præsidio, terram ingredi viderent. Pontes enim, longa vetustate dirutos, reparauerat, per quos transire possent, paludes & fluuios, in terram Russiæ, si necessitate cogerentur. Anceps omnino periculum! Istud mirum videri possit lectori, COLOMANNVUM, fugam, in Russiam fuisse meditatum, toto cælo, Mosonio, diffidentem. Et nos profecto, sphalma primum credidimus; sed, quod COLOMANNVUM sciamus, Russorum adfinitate fuisse innexum, facile patimur, rebus desperatis, cedere tantisper fortunæ statuisse, dum redintegratis viribus, consceleratos hostes, regno posset deturbare. Et fuit profecto, Russia, Marmatiæ contermina, subinde, exsulibus Hungaris, etiam regio satis sanguine, perfugio. Ceterum, COLOMANNVS, & cum eo, Mosonium, singulari DEI liberatur munere, neque id sine prodigio, liberatum ab hostibus est. Paucis baud sine prodigio: rem, ex Vrspergenfi, supra memorauimus, fufius hic, ex laudato Chronico Hierosolymitano, adnectendam. Dum fere omnia, inquit, prospere successissent Christianis, (ita Emichii exercitum vocat) & muros grandi foramine penetraissent, nescio, quo casu, aut infortunio, tantus timor vniuersum exercitum inuasit, ut in fugam pariter redderentur, & quasi ques, a lupis irruentibus, dispersi & concussi, hac & illac diffugium quærentes, sociorum obliuiscerentur. Vngari vero, videntes, tam subito athletas fortes discedere, & fugam maturare, in virtute magna e portis, cum rege exsiliunt, sine tardatione fugientes persequuntur, plurimam cædem exercentes, & plurimos captiuantes, ac plerumque noctis in persecutione consumentes. Pedestris, utriusque sexus, tanta est facta occisio, ut aquæ Danubii & Lintax, in sanguineas mutarentur undas. Plurimi vero, & numero incomparabiles, per aquas liberari sperantes, præ timore imminentis occisionis, Danubii undis, cæco ausu inferuntur, & aquis vehementibus suffocantur. Mirabile dictu: tanta fugitiuorum submersio facta est, ut tam spatiosi fluminis aquæ, præ tot millium corporibus, per aliquantum tempus videri non possent. EMICHIO autem, Thomas CLAREBOLDVS, Wilhelmus, & alii pauci, quorum equi cursu adhuc valebant, incolumes euaserunt, & aliqui, qui in palustri herba fruteæque latuerunt, aut in opaca nocte fugere potuerunt. EMICHIO, & quidam suorum, via, qua venerant, reditum fugiendo tenuerunt: Thomas Clareboldus, & plures suorum, versus Carinthiam & Italiam, fuga elapsi sunt. Quis hic non videat, præsentissimum numinis auxilium? Audiamus scriptorem eius causæ. nostrum: Sic manus Domini, contra peregrinos esse creditur, qui in conspectu eius peccauerant, & exsules Iudæos, licet CHRISTO contrarios, pecuniæ auaritia

TOM. V.

O

ritia

ritia magis, quam pro iustitia Domini, graui cæde mastrauerant: cum iustus iudex sit Dominus, & neminem inuitum, aut coactum, ad iugum fidei catholice inbeat venire. Fuit (n.) & aliud scelus detestabile, in hac congregatione pedestris populi stulti, & vesanae leuitatis, quod Domino odibile, & omnibus fidelibus incredibile non dubitatur. ANSEREM, quendam diuino spiritu asserebant afflatum, & CAPELLAM non minus eo repletam, & has sibi duces, huius secundæ viæ fecerant in Ierusalem, quas & nimium venerabantur, ac bestiali more, his intendebant, ex tota animi intentione. Quod absit a fidelibus cordibus, ut Dominus IESVS, a brutis animalibus & insensatis, sepulchrum sui sanctissimi corporis visitari velit, & hæc fieri duces Christianarum animarum, quas præcio sanguinis sui, ab idolorum spurcitiis reuocatas, redimere dignatus est. Hactenus *Chronicon Hierosolymitanum*, pie ac grauiter.

§. V.

Cur ista recensuerit auctor?

historico-
rum de Co-
lomanni,
in sacrum
exercitum
crudelitæ,
querelæ:

Re visum fuit, insignis huius obsidionis *Mosonii*, pleniorẽ historiã, auctorum, qui eam in litteras retulerunt, verbis conceptam, exhibere: partim, quod ad celebritatem oppidi pertineat: quippe, non sine miraculo, ab hostibus liberati; partim, quod dicam scribi videamus COLOMANNO regi, transitum, impuræ huic colluioni, per *Hungariam*, pessime iam ante habitam, deneganti. Ita enim apud recentem scriptorem, ad annum MXCVI. lego: *Exercitus confœderatorum Christianorum Principum, ad Regem COLOMANNVM nuncios mittit, obnixè eundem rogando, ut delatum tot Principum nomine, sacro sanctæ expeditionis imperium, quod LADISLAO regi, paullo ante oblatum fuerat, lubenter accipiat, aut saltem copias suas eidem adiungat. At, spe frustratur. Ille enim multa impedimenta caussatus, non tantum obstinatissime, delatum sibi munus recusauit; sed nec ullis copiis expeditionem adiuuit; quin & transitum eis per suum regnum, nefarie denegauit. Mox tamen sacro exercitu, vi sibi viam per Hungariam parante, & re ipsa aperiente, dum aliquandiu armata manu resistit, mutatus in melius, (quod*

maxi-

n.) Cap. XXXI. p. 17. 6. Consentunt, de immanitate, scriptores rerum Germanicarum, & de patratibus, ea expeditione, sceleribus. Vide, Collectionem PISTORII, edente STRVIO, atque in hac: Additiones, ad LAMBERTVM SCHAFNABVRGENSEM, ad annum MXCVI. Tomo I. p. 426. DODECHINI Appendicem, ad *Mariani Scotii Chron.* ibid. p. 663. SIGEBERT GEMBLACENSIS Chronographiam, inibi p. 850. Et Tomo II. HVLDERICI MVTII Germanic. Chronicon, Lib. XV. p. 748. Porro Tomo III. Magnum Chron. Belgicum, p. 140. His adde, AVENTINI Annal. Boiorum, Lib. V. Dap. XVI. §. 12. p. 563. edition. Gundlingianæ. Et recentissimi fere omnium, P. LVDVICI MAIMBOVRG, e Soc. IESV, in *Histoire des Croisades*, Parisiis,

Anno MDCXXV. for. quadrip. maiori qui Libro I. ad ann. MXCVI. p. 50. sequ. Cruciatorum facinora, quæ illi aduersus Regem COLOMANNVM, &, qua iter faciebant, aduersus Hungaros impie patrauerunt, fuscè expromit. Ceterum, veteres, de hac expeditione, scriptores, vide apud BONGARSIVM Quæ porro, de *Cepella* narrat *Chronicon*, Iudæorum id æmulatione fecisse, insanam multitudinem, suspicor, qui ouem, ex Aegypto eduxisse, a mystis suis perhibentur. quæ eis, humanæ vocis ministerio, ossa detexerit IOSEPH: quippe, secum asportanda. Vide GOBELINI PERSONÆ Cosmodromi, Aetat. III. p. 34., 20. Vtrique perperam! hi etiam stolide atque impie: quod cum religionis quadam adfectione.

*maximam infamiae notam inde sibi iniustam intelligeret) nullum humanitatis ac hospitalitatis officium praetermittit, eumque pacifice in orientem transire permittit. Hæc ille, quæ ex THÚRÓCIO, (o.) atque BONFINIO (p.) decerpta esse, constat. Non est nobis animus, bonæ fidei historicos, vellicare; non possumus tamen, quin ea promamus, quæ ignoratione quadam prætermissa sunt a scriptoribus, cetera, rerum curiosissimis. Nimirum, iniuriis laceffitus, ad propulandos sacros milites, accessit COLOMANNVS. Primus, qui hac expeditione, per Hungariam transiit, *Waltherus* fuit, ^{eius defen-} quem liberalissime accepit COLOMANNVS: Sic habet CHRONICON: (q.) ^{sio, ex} Chronico ^{Hierofoly-} WALTHERVS, *cognomento Senzauehor, miles egregius, cum magna societa-* te ^{mitano pe-} Francigenarum peditum, solummodo octo habens equites, intrauit ^{tita:} ^{expeditio-} ^{num sacra-} ^{ria:} ^{Coloman-} ^{ni erga eas,} ^{pietas.} *caussa assumtae viæ, a Domino COLOMANNO, rege Christianissimo Vngarorum, benigne susceptus est, concessus est sibi pacifice transitus, per uniuersum terram regni sui, & emendi licentia. Nihil ergo tunc, siue datum siue acceptum offensæ. PETRVS EREMITA hunc sequutus est. De eius profectioe iterum CHRONICON: (r.) Post hæc, inquit, nec longi temporis interuallo, PETRVS prædictus, & exercitus illius copiosus, ut arena maris innumerabilis, qui, a diuersis regnis illi coniunctus, conuenerat, scilicet, Francigenæ, Sueui, Baioarii, Lotharingi, continuabat pariter viam Ierusalem. Qui in itinere suo, in Hungariæ descendens regnum, ante portam (s.) Cyperon, tabernacula sua fixit cum omni exercitu, quem eduxerat. His locatis, protinus, regnatori Hungariæ nuncios direxit, quatenus sibi, suisque consociis, pateret aditus, & transitus, per medium regni eius. Quod illi concessum est, ea conditione interposita, ne in terra regis prædam contingeret, sed pacifice viam tenerent, omnia vero, quibus indigeret exercitus, sine iurgiis & lite, pretio mutuarent. PETRVS ergo, audita erga se suosque regis beneuolentia, gauisus, & pacifice regnum Hungariæ transiit, dans & accipiens omnia vsui necessaria, in numero, iustitia & mensura, & sic sine turbine, usque ad Maleuillam, cum omni legione sua profectus est. Proinde, nihil ista COLOMANNI, in peregrinatores, pietate laudabilius, quam silent scriptores Hungarici; immo, in crudelitatem vertunt. Verum, dum PETRVS, in Syrmio diutius moratur, orta inter eum, & Maleuillæ (t.) (Zemlinum fuisse arbitror) comitem Gus, simultate, res in tumultum erupit, magna Hungarorum cæde, & Zemlino direpto, terminatum. Huc referenda sunt BONFINII (u.) verba: Hi postquam Zemlinum peruenere, oppidum continuo obsident, expugnant-**

O 2

que,

o.) Chronico Hung. Parte II. cap. LX.

p.) Dacad. II. Lib. V. p. 234. seq.

q.) Lib. I. Cap. VII. p. 4., a. 6.

r.) Lib. I. Cap. VIII. p. 5. a.

s.) Portam CYPERON, SEMPRONIVM esse, suo loco, docebimus.

t.) Vt ita opiner, CHRONICI verbis Cap. IX. inducor: MALEVILLÀ, inquit, *distat milliari Belgræue, feu Belgrádo, qui est Zemlini situs: ut BONFINIVM, di-*ferre Zemlinum nominantem, taceamus. Proclive autem fuit, ita, a Gal-
lis, Zemlinum adpellari, ob tristem,
qui illic accidit, euentum. Maleuil-
lam nempe dixerunt, quasi, mali &
inauspicati nominis vicum.u.) Loco cit. p. 235., 33. ubi hiulca om-
nino eius narratio est, & in COLOMAN-
NVM, iniuria.

offensionis
origo:

exercitus
Gode-
schalci,
iniquitas.

que, ne quæ, ad postremum a COLOMANNO sibi tenderentur infidiæ. Capto Zemlino, commeatum gratia, quos innumera multitudo postulabat, vniuersa regio diripitur, ac præda omnis eo congeritur. Hæc sequutarum offensionum, & origo fuit, & caussa. Ceciderunt enim illic, vti habet Chronicon, circiter quatuor millia Hungarorum. Tertius, qui per Hungariam, sacrum exercitum deduxit, Godeschalcus presbyter fuit, cuius supra *Vrspergensis* verbis vsi, mentionem habuimus. Quæ erga eum fuerit COLOMANNI voluntas, *Chronicon*, (v.) toties laudatum, meminit. Ad portam, inquit, MESEBURG, & eius præsidium, gratia regis COLOMANNI venientes, honorifice introducti sunt. Quibus itiam concessa est licentia emendi necessaria, & pax utrinque indicta, ex præcepto regis, ne qua seditio, a tanto exercitu, oriretur. Sed dum per aliquot dies moram illic facerent, & vagari cœpissent, Bauari vero & Sueui, gens animosa, & ceteri fatui, modum potandi excederent, pacem indictam violant, Vngaris, vinum, hordeum, & cetera necessaria, paullatim auferentes, ad vltimum, oves & boues, per agros rapientes, occiderunt, resistentes quoque & excutere volentes, peremerunt, ceteraque plurima flagitia, quæ omnia referre nequimus, perpetrarunt, sicut gens rusticano more insulsa, indisciplinata & indomita. Inuenem quendam Hungarum, vt aiunt, qui præsentis fuerunt, pro vilissima contentione, palo, per secreta naturæ, transfixerunt, in fori platea. Cuius rei, & ceterarum iniuriarum querimonia, vsque ad aures regis, suorumque principum perlata est. Hæc ea tempestate Mosonii acciderunt.

§. VI.

Eius vlci-
scenda cru-
delis & per-
fida ratio.

ATque istius quidem iniuriis prouocatus COLOMANNVS, totum eum exercitum, e quindecim millibus conflatum, astu primo, armis nudauit, (x.) posteaque crudelissime deleuit. Dabimus locum, ex Hierosolymitano illo Chronico. Rex, inquit, hac inquietatus infamia, totaque illius domo turbata, præcepit satellitibus suis, se armare, & signo, totam Vngariam, in vltionem huius facinoris, ceterarumque contumeliarum, commoueri, & nulli peregrinorum parcere; eo quod fœdam rem perpetrassent. Mox exercitus GODESCHALCI, tam crudele mandatum regis, ad internecionem eorum intelligentes, signis intonuerunt, per vniuersas societates, & in campo Belegraue, secus oratorium S. Martini, conglobati sunt. Quid, de loco funestæ cædis, sentiamus, infra promemus. Pergit Chronicon: Nec mora, regia virtus totius regni Hungariæ in armis adfuit, vt populum conglobatum disturbaret. Sed fortiter resistentes, sicut anxios, & vitæ sollicitos, in gladiis, & lanceis, & sagittis, Teutonicos reppererunt. Quapropter, & ipsi minus eos aggredi ausi sunt. Vt ergo viderunt, quia illis res erat pro anima, & non sine inæstimabili damno cum Gallis committere possent, blande eis, in dolo locuti sunt, in hunc modum: Peruenit querimonia, ad dominum nostrum regem, de iniuriis, quas regno suo intulistis: sed arbitratur, vos non

omnes

v) Lib. I. Cap. XXIV. p. 14., 2.

| x) Ibidem, Cap. XXV. p. 14. 6. & 15. a.

omnes huius facinoris reos, eo quod plurimi inter vos sensati habeantur, & non minus vos molestaerit pax violata, quam ipsum regem & suos. Vnde, si domino regi satisfacere vultis, & principes terræ placare, oportet & necesse est, ut omnia arma vestra, in manum domini regis tradatis, & ex consilio nostro, pacificos vos exhibeatis, in ditionem vero regis, cum omni pecunia, quam habetis, intrantes, iram eius mitigetis, & sic gratiam in oculis eius inueniatis. Sin autem aliud egeritis, nec vnus quidem vestrum ante faciem eius, fuorumque vivere poterit: quia contumeliam & iniuriam nimiam, in regno eius exercuistis. Hæc *Hungarorum*, ad *Godeschalcum*, oratio fuit, plena, quod adparuit postea, doli mali: ut mirum sit, potuisse ea capi, duces, sacræ illius expeditionis. Nam ita quidem *Chronicon* meminit: CODESCHALCVS igitur, & ceteri viri sensati, hoc audientes, & puram fidem ex his credentes verbis, & quia Hungari Christianæ erant professionis, vniuerso cœtui consilium dederunt, quatenus, iuxta hunc sermonem, ad satisfaciendum regi, arma redderent, & sic omnia in pacem & concordiam redirent. Aquieuerunt vniuersi huic consilio, & loricas, galeas, & omnia arma, totamque pecuniam, stipendium vitæ (viæ) scilicet in Ierusalem, in manus magistratus regis reddiderunt, ac humiles & tremefacti, colla sua regi subdiderunt, totius misericordiæ & humanitatis certi, erga regem consequendæ. En imprudentiam! crudelis paullo ante, nunc credulæ multitudinis! Enim vero, tristitia sunt, quæ porro legas in chronico. Ministri vero regis, & milites, vniuersa arma, palatio regis intulerunt, & conclaui pecuniam, & cetera pretiosiora, quæ tantus congefserat exercitus, in ærarium regis deputauerunt. Sic armis vniuersorum iu conclaui repositis, omnem clementiam, quam polliciti sunt regem in populo habiturum, mentiti sunt: quin potius, crudeli strage irruentes eos, inermes ac nudos, detruncabant, ac cædem immanissimam in eos exercebant; adeo, ut sicuti hi pro vero adfirmant, qui præsentis vix euaserunt, extinctis & occisis corporibus & sanguine, tota planities Belegraue occuparetur, & pauci ab hoc martyrio liberarentur. Nihil omnino hac perfidia foedius. Sed, vbi, quæso, campum Belegraue repperimus, qui immani hac laniena cruentatus est? Condiscas id ex sequentibus, Belgrado, obsitam planitiem fuisse. Nam sic habet *Chronicon*: (y.) Dux, inquit, Godofredus, & omnis exercitus eius, in altera ripa constituti, in villa Belegraue, Bulgarorum hospitio, pernoctant, quam Petrus, & ipsius exercitus, non longe ante deprædati fuerant. Nempe, sic existimo, cum Godeschalcus, inermem exercitum, per mediam Hungariam, ad limites incolumem insontemque deduxisset, isthic, siue infidiis, siue aperta vi exceptum, & cladem in eius exercitu fuisse editam. Itaque prius, quam in obiacentem Belgrado planitiem deuenisset, & armis priuatum fuisse oportuit, & pecuniis.

TOM. V.

P

§. VII.

y.) Libro VII. cap. VII. p. 23. a.

git. Nam, erat hoc regibus Hungariæ in more positum, vt subinde, ad cœnobium istud, iam a S. STEPHANO, qui id fundauerat, magnifice instructum, fecederent: quod de COLOMANNO, eo procliuius est credere, quia breui ante, ex *Episcopo Varadiensi*, rex fuerat creatus. Nisi quis malit credere, eam fuisse *Pannoniam*, cuius rudera, infra Comaromium, MARSIGLIUS (b.) adnotauit, & quæ nos ipsi, aliquando lustrauius: tametsi dubium esse possit, an vrbs ea, vsque ad *Hungarorum* aduentum, perdurauerit, fueritque ab iis habitata. At, quomodo dimiserit *Godofredi* legatos COLOMANNVS, porro memorandum est: *Rex KALOMANVS, Duci GODEFRIDO, & omnibus Christianis salutem & dilectionem sine simulatione! Audiuius de Te, quia vir potens & princeps Tua sis in terra, & fidelis inuentus ab vniuersis, qui te nonciantuerunt. Id circo, te semper diligens, ex sola bona fama, nunc te videre & agnoscere optaui. Et exinde consilium accepi, vt descendas ad nos, in castellum Cyperon, sine opinione alicuius periculi, & vtraque ripa paludis residentes, tutum colloquium teneamus, de omnibus, quæ a nobis requiris, & quorum nos reos arbitraris. Satis omnino commode. Verum, vbi castellum Cyperon (c.) quæras, nescio. Nisi me fallunt omnia, ex *Supron* detortum fuerit: quod & situs castrorum *Godofredi* videtur fuadere: quippe quæ, *Tollenburgi* (d.) ad Lintacis amnis vltiorem ripam, collocata habuit: quem locum nos, *Brügam ad Laitam*, interpretamur. Profecto, COLOMANNI regis diplomata, quorum plura *Sempronienfes* in tabulario habent, quoties eam urbem nominant, *Supron* scribunt; ex quo, si vocalem u, Gallico ore pronunciaueris, *Sypron*, & sibilante elemento, in C mutato, *Cypron* subnascetur. Adde, quod vtraque paludis ripa, hoc est *Peifonis*, castra metari iubetur *Godofredus*. Quidquid eius sit, *Godofredus*, munificentissime a *inito sædere* rege acceptus, liberum exercitui transitum, icto fœdere, obtinuit, *dere, transitus ei, sed* *Balduinumque* fratrem, mutuae fidei obsidem, COLOMANNO (e.) dedit. *rege comitante, in-* Tandem, profectioe edicta, & rege, cum valida equitum manu, peregrinum exercitum, comitante, sine offensa, *Drauum*, posteaque, *dulgetur.* recepto obside, *Sauum* quoque traicere.*

§. III.

HAec adnotare visum est, neque id quidem alieno loco, vt, & *Reliquæ oppidi conuerfiones:* COLOMANNI regis, adeoque, gentis vniuersæ, famam tuere-
mur, & silentium refarciremus scriptorum *Hungaricorum*.
Nunc, reliquas oppidi conuerfiones, excutiamus. Anni, a *Mofonii* hac obsidione, CLXXV. effluerant, cum nouus, e *Bohemia*, turbo

P 2

co-

- b.) Operis Danubialis Tomo II. p. 3. Tab. I. Fig. III. & IV. Vulgus certe *Hungaricum*, insigne illud rudus, hodieque *PANNONIAM* adpellat.
c.) Sæpius id nominis occurrit. Ita Lib. I. Cap. VIII. *Petrus in Vngariæ descendens regnum, ante portam Cyperon tabernacula fixit.* Et Lib. II. Cap. V. *Dux,*

- vniuersum exercitum, iussit properare ad castellum Cyperon.*
d.) *Tyrivs, Collenburg* adpellat. quod propius accedit ad coniecturam nostram.
e.) *Chronicon Hierosolymit. Lib. II. Cap. II. vsque ad Cap. VII.*

coortus, urbem totam, cum puluisculo, conuerruit. OTTOCARVM eius cladis auctorem fuisse, ad Óvárinum, siue Altenburgum, diximus. quod hic recognoscendum denuo est. LAZIVS, (f.) ex antiquo *an-*
vaflat Mo- naliu libro, bellum in hunc modum memorat: *Antiquus*, inquit,
sonium Ot- *a nobis annalium est liber repertus, scriptus, circiter annos trecentos, in*
tocarus: quo MVSENBVRGVM oppidum adpellatur, his verbis: loquitur autem de
Ottocari Bohemiae regis, & Austriae ducis, expeditione, aduersus Hungaros,
anno suscepta MCCLXXI. Rex Bohemiae, multis principibus in unum colle-
ctis, inter quos erant, Marchio de Brunschweig, & duces Poloniae, &
alii quam plures, & maxima multitudine armatorum, bene LXXX. M. in-
trauit Vngariam, ponte pulcherrimo per Danubium preparato. In primo
suo ingressu, Brefsburg expugnauit. Post hoc aliud castrum S. Georgii &
Pæsing, Pibersburgum & Tyernam. Postmodum vero, ponte, quem fe-
cerat, transito, castrum, Cherfulenburg, & Altenburg, & MVSENBURG
totaliter deuastauit: ibique duobus mensibus parmanens, nullo sibi resi-
stente. Interea, rex STEPHANVS, maxima multitudine Cumanorum, &
Hungarorum, collecta, in occursum regi Bohemiae venit, circa aquam
Rabnitz dictam se deponens, nil facere potuit. Hæc annales illi, apud
 LAZIVM. Omnino multum, ea tempestas, Hungariae oram hanc, ad-
 flixerat. Breuiter NAVCLERVS: (g.) Ipse, inquit, (de Ottocarum, Anno
 eius *seui-* MCCLXXVIII. in prælio occiso loquitur) ante paucos annos, regnum
 ties: Hungariae inuasit, inhumaniter, nemini parcens, nec ætati, nec sexui,
 nec sacris, nec profanis, confugientes ad Ecclesias, extrahi faciens, ac
 trucidari mandans. Satis ad crudelitatem. Sed anne inultus hinc re-
 duxit exercitum OTTOCARVS? Ita habent annales illi LAZII. Aliter
 omnia scriptores Hungarici. BONFINIVS (h.) certe, insignem de eo
 victoriam, STEPHANVM, Belæ IV. filium, reportauisse, ait. OTTO-
 clades, ad CARVM, inquit, qui BELAM patrem in Moravia superauerat, ac læsis fi-
 Hungaris nis, cum magno Bohemorum & Australium exercitu, regnum inuase-
 accepta. rat, quin etiam Brandenburgenses introduxerat, tanta clade, ad Rab-
 czam fluuium fudit, fugauitque, ut parem pro patre vicem retulisse præ-
 dicetur. Neque hæc gloriosius a BONFINIO dicuntur, quam verius
 De eadem STEPHANI, aduersus Ottocarum, pugna, ad eundem modum
 NAVCLERVS, (i.) scribit: Paullo ante, inquit, anno scilicet Domini,
 MCCLXX. STEPHANVS, Hungariae rex, Ottocarum, cum exercitu in
 Hungariam venientem, pugna vicit, atque fugauit. Erronee, quod
 adparet, annum pugnae NAVCLERVS supputauit: de quo iam non la-
 boramus. Neque cladem Bohemici scriptores, audent diffiteri. IO-
 HANNES certe DVBRAVIVS, (k.) eximiae fidei auctor, posteaquam vtro-
 rumque, Hungarorum & Bohemorum velitationes, memorauisset:
 inter Iaurinum oppidum, inquit, & Rabum fluuium, STEPHANVS castræ
 posita

f.) Comment. de Repub. Rom. Lib. XII.
 Sect. III. c. V. p. 1149.
 g.) In Chronico, Generat. XLIII. p. m. 967.
 h.) Dec. II. Lib. VIII. p. 303. conf. THV-
 ROCZIVS, 8. II. Chron. Hung. cap.
 LXXVII. p. 79.

i.) Loco cit. p. 966.

k.) Historiæ Bohemiæ, Lib. XVIII. p. 140,
 19. Interfuit bello, RVDOLPHVS Co-
 mes Habsburgi, adhuc tum aulæ, apud
 Ottocarum, præfectus, ibidem lin. 8.
 postea CAESAR.

posita habuit, atque is fluuius, propter altas ripas, & imperuium alueum, transitu difficilis erat. Non dubitauit tamen Othogarus, quin Stephanus, vti belli auctor, transito per pontem fluuiio, sibi ultro, ex parte altera, occurreret, in qua ipse aciem suam instituerat, ibique accessum hostium aucupabatur; verum illi, ad configendum acie, non valde animati, quoniam equite grauis armaturæ deficiebantur, ad dolum versi, castra aliquantum retro, a fluuiio referunt, pontemque clam interscindunt, ut oneri succumberet, si illum Boiemi superare tentarent. Quod quidem illi fecerunt; sed continuo pons, ad transitum eorum, qui ante aciem procurrere solent, ponderi cessit, partemque antecursorum, merfit: reliquam partem, ultra pontem progressam, Hungari totam deleuerunt, sociis, nuper cæsis, litantes. Expectabat incolumi acie Othogarus, dum vel pontem nouum inibi instruerent, vel aliam ad pugnam rationem aliquam inirent: ubi comperit, STEPHANVM, castris sublatis, quasi victorem, Budam accelerare, paucis diebus, in Hungaria, per populationes consumptis, Viennam se contulit, atque inde Pragam, cum laude repedauit. Hæc ille. Ingenue magis, THOMAS IORDANVS: (l.) STEPHANVS, belli fortuna, non eadem ac pater fuit: quippe qui, Australes & Bohemos, insigni vsque adeo victoria profligauit, ut paterni iacturam nominis, in hac re, magna ex parte, retorserit. Tanta clade Othogarus, ad flumen Rappczam, superauit, ut partem, pro patre vicem, retulisse prædicetur. Tametsi vero, prælio, ab Hungaris, victus est OTTOCARVS; retinuit tamen in potestate, loca, quæ ea impressione, ceperat; eo quod victoriam tunc, STEPHANVS, bello Bulgarico impeditus, profequi haud potuerat; altero post anno, fato, quam Hungari optauissent, maturiore functus. Itaque, dedit operam, RVDOLPHVS, nuper in Imperatorem subiectus, ut LADISLAVM, successeorem Stephani, facta prius, cum Ottocaro pace, eidem reconciliaret. NAVCLERVS, rem sic memorat: RVDOLPHVS, regem Vngariæ, reconciliauit regi Bohemiæ, restituitque rex Bohemiæ, regi Vngariæ, omnes ciuitates, quas ei abstulerat, item & obfides omnes. Promisit etiam regi Vngariæ, omnes thesauros reddere, quos amita eius regina, absportauerat, videlicet: duas coronas aureas, sceptræ regalia, amphoram auream, nobilissimis gemmis ornatam, & alia complura clenodia, quæ a tempore regis Attilæ, (si credere fas est; rectius S. Stephanum dixisset) & successoribus aliis, fuerunt conseruata. Verum, uti erat versatili ingenio OTTOCARVS, non modo non stetit promissis; sed nouo etiam conflato bello, sibi quidem exitium peperit, RVDOLPHO contra ea, & LADISLAO regi Hungariæ, insignem victoriam. Certe, iam ante, ob detenta loca, quæ iniquissimo bello occupauerat, LADISLAVM permotum ait Roo, (m.) eximius historiæ Austriacæ scriptor, ut cum RVDOLPHO, in belli societatem, coiret. Cæsar, missis, ad Hungariæ regem, legatis, in belli societatem eum sollicitat. Is, iam ante Ottocaro infensus, quod Bibersburgum, Tirnauiam, Pödingam, Alten-

Q

bur-

l.) In notis, ad hunc eundem Librum, p. | m.) Libro I. p. 23.

144. nota d.

burgum, Cherlburgum, Musenburgum, & alia quædam Hungarici regni loca, Posonio vicina, teneret, auxilia pollicetur. Hæc, eo tempore Mosonio euenere.

§. IX.

Noua Mo-
sonii cla-
des, sub
Andrea
III

ANDREA III. qui & *Venetns* dictus est, rerum potito, conuulsum iterum est *Mosonium*. Nouæ huius cladis, bellum in caussa fuit, quod is ALBERTO I. intulit, honestæ illius custodiæ, quæ ex itinere, detentus aliquantisper Viennæ, & nuptiis *Agneta* illigatus fuerat, iniurias ulturus. GERHARDVS de Roo: (n.) *A Günsensibus, & aliis nonnullis incitatus* (ANDREAS rex,) *diffimulata eorum memoria, in quæ, & ipse, & procures aliquot Hungari, iurauerant, adfinitati renunciat; bellum mouet; oppida quædam, & arces Austriæ, regno vicinas, occupat; agrosque Neapolim vsque populabundus, peruagatur.* Albertus ergo, comparato exercitu, in eum mouet. Cumque ANDREAS, maiores & ipse vires sibi parat, seditionem domi exortam intelligens, uti eam exstingueret, pacem, cum Alberto, facit, munimenta quædam, Botenburgum, Cherlburgum, & alia demolitur. Matrimonii pacta renouata, & anno demum MCCXCVI, celebratæ sunt nuptiæ. Hæc ille. Miror, optimæ notæ historicum, & belli causas, & pacis, quæ sequuta est, conditiones, incuriosius adnotauisse; nam quod diffimularit, nolim eum accusare. Luculentius omnia, ex LAZIO (o.) discas. Nempe, non id tantum erat, quod ANDREAS, ex itinere, in custodiam abductus fuit; sed cum primis, quia tunc *Austrii*, limitaneos Hungariæ Comitatus, *Mosoniensem* puta, *Sempronensem*, & *Castriferrei*, inde temporibus BELAE IV. in potestate habebant. Proinde, vtrumque, ad bellum impulit regem, *Günsensium* Comitum viribus, quos iam tum anno MCCXCI. (p.) vehementer adflixerat ALBERTVS, egregie sustentatum. *Günsingenses in primis Comites, eos fines, quotidiano maleficio vexabant: qui Hungariam, a Styria & Austria, seperant, ubi sunt Kirschlag, & Pernstain, arces munitæ, & vallis, quam Günstal adpellant: verba sunt LAZII, pluribus inde, Hermannii a Landberga, qui, Alberto, ob inaugurationem imperialem, absente, Austriam, pro duce, gubernabat, cladem ab Hungaris acceptam, describentis.* Reduce postea ALBERTO, bellum redintegratum vtrunque est. Iterum LAZIVS: (q.) *Reuersus in Austriam, tandem, curriculo unius anni elapso, in bellum Hungaricum, totus incubuit, contraclisque ingentibus copiis, Hungarum prior adgreditur, qui Austriam, occupatis quibusdam arcibus, suis latrociniis, vexare non desinebat. Prætebat is vero, hanc præcipue belli causam, quod Austriacus, Comitatus aliquot, ditioris quondam Hungariæ, in finibus teneret, requirentique Hungaro, reddere nollet: donatos nempe, cum Austriaci Hungaris olim, a Tartaris pref-*

n.) Annal. Austr. Lib. II. p. 56. BONFINVS, Dec. II. Lib. IX. p. 307.

o.) Commentar. in Genealog. Austricam, Lib. II. p. 198. seq.

p.) Roo. Lib. I. initio. De hac ALBERTI

Austriæ ducis, in *Günsenses* Comites expeditione, fuisse, in Comitatu *Castriferri*, agimus.

q.) Loco cit. p. 201.

fis, ac fere profligatis, subsidia tulissent, atque in Pannonia conseruassent. Hi erant ad lacum, quem Pisonis PLINIVS vocat in tertio, in utriusque Pannoniæ confinibus, Mufunienfis, Sopronienfis, & Castriferrei, quos diplomatum prærogatiuis, multis iam annis, Austriaci principes, in possessione ac obsequio, obnoxios habebant, ac iustis de causis, reddere subinde recusabant. En, veras belli causas! vbi simul notauisse iuuat, provinciam Mosoniensem, illa iam ætate, in Austriacorum potestate fuisse. Meminit traditorum, Austriæ Duci, Comitatum, BONFINIVS; sed quos FRIDERICVS, victo iam, a Tartaris, BELAE, & apud se hospiti, iniquius extorserit. Videamus autem, quomodo FRIDERICVS, Tartarico illo bello, de Hungaria sit meritis. Dux Austriæ FRIDERICVS, a rege, inquit, (r.) euocatus, cum paucis, veluti huius rei nescius, etiam inermis, aduenit. Egregium scilicet auxiliatorem! Certe, nec tentato bello, inglorius discessit. Castris, inquit ibidem, BONFINIVS, copiarum aduentu late refertis, Dux Austriæ abiit: Rex quadrato agmine, in hostem egreditur. Pro his ergo meritis, detracti Hungariæ Comitatus illi fue- re. Audiendus omnino est BONFINIVS: (s.) Dux, inquit, cum extorrem apud se BELAM haberet, ut conceptum animi facinus perpetraret, hinc sumit initium. A BELA, quandam pecuniam repetit, quam sibi iniuste olim ab eo extortam, (t.) querebatur. Rex, intellecta facinorosi ho- spitis audacia, ut maiora incommoda declinaret, quamcunque in numera- to ære habebat, exsoluit, ceteram, datis vasis aureis argenteisque, re- pendit. Et ut eius libidini, cumulatius ipse satisfaceret, treis regni, ut aiunt, Comitatus, Austriæ finitimos, adiecit; vasa gemmata, nullo plu- ris æstimata, pro bis mille pondo argenti, ab ipso recepta sunt. Trini Comitatus, Dux, continuo possessionem accepit, muniuit subito aduersus im- petum Tartarorum. Hæc pacta, adiecto sacramento, uterque muniuit. Ad hunc itaque modum Fridericus, collimitio isto Hungariæ potitus est. Hungaris certe, eadem illa Tartarorum impressione, multum no- xæ adtulit: a reduce postea rege, ad Neapolim Austriæ cæsus, atque vita, simul & dominatione, exutus: quam deinde nuptiarum quali- cunque iure OTTOCARVS inuasit, RVDOLPHVS autem Habspurgicus, Do- mus Austriæ auspiciatissimus parens, diuinitus obtinuit: quod illic apud BONFINIVM legas. Ceterum, ut ad ALBERTVM, ANDREAMQVE reuerta- mur, opinione illi quidem celerius, pacem confecerunt. Iterum LA- ZIVS: (u.) Huic bello, quod atrocissimum futurum erat utrique genti, fla- tim inter initia, antequam odiis exulceratis flagraret, eorum procerum in- terposita auctoritate, fomenta sublata sunt, qui pacem magis, quam bel- lum cupiebant. His quippe, ad utrumque interpellantibus, post multas ultro citroque tractationes habitas, uterque regum, in insula Vizzo, quæ modo Germanis Schütt nuncupatur, Austriæ vicina, conueniunt; ample- xique mutuo amice, & matrimonium perficiunt, & in hanc formulam,

O 2

posi-

r.) Decad. II. Lib. VIII. p. 294., 4.

s.) Ibid. p. 297., 13. Non diffitetur hanc FRIDERICI iniquitatem, *Historia Ducum Styriæ*, in FRIDERICO, p. 67.t.) Conf. *Historiam Ducum Styriæ*, in FRIDERICO, p. 67. Fuit Fridericus hic vl- timus Austriæ Dux, e gente Babenbergica.

u.) Eodem loco, p. 202.

depositis armis, in gratiam redeunt. Primum quidem, ut Austriacus Mosonienſis Comitatu toto cederet, & nonnullis aliis arcibus, in finibus poſitis: deinde, ut Hungarus quoque rex, eas, quas eo bello occupauerat, atque ex his Austriam infeſtam reddidiſſet, Wettenburgam (Altenburgum (v.) certe) Cherlburgam; Muſenburgam, & Herrſtain, demoliretur. Iſta, hic retuliſſe, pretium operæ nos feciſſe putamus: quippe, ſilentio, a domeſticis noſtris ſcriptoribus, præterita.

§. X.

Quo ſit iam
habitu Mo-
ſonium.

FEcere, *Mosonii* iſtæ conuerſiones, ut vrbs olim celebris munitaque, in vaſtatem abierit. Recte LAZIVS: (x.) *Bellorum iniuriis ac tempeſtatibus, omnino ſolo æquata, paruo admodum templo, paucisque caſulis, reliquis, quæ ſacroſanctæ vetuſtatis exempla, tranſeuntibus obſcitant.* Ac, ne hodie quidem, melius ſe habet. Profecto, vix ullam hic domum, ſubſtructam lautius, conſpicias; ita omnia agreſti propemodum ritu facta ſunt: ſi nobiles nonnullos excipias, quibus adparatior *Mosonii* ſedes eſt; *Bartelottianis* potiſſimum. Iam oppidum vniuerſum, ditioni *Óvárienſi* paret. Nos quidem, ex animo precamur, ut cum reliquarum, *Hungariæ* urbium cadauera, tum *Mosonienſis* etiam, in vitam, poſtliminio, reuocentur. quod tamen ſperare procliuius eſt, quam confidere, in tanta temporum difficultate

II. Oppidum NISIDER.

Niſider op-
pidi deno-
minatio:

ISIDER, celebre oppidum, *Neüſiedel* Germanis dictum, quo nomine magis etiam cognitum eſt. Si LAZIO, in coniectando, nimium quantum, liberali, credamus, a *Sudunis*, Germaniæ populis, enatum loco eſt cognomentum. *Lacum*, inquit, (y.) *Peiſonem*, cuius & *Plinius Lib. III. c. XXIX. in Norici vicinia, poſt ſuperioris Pannoniæ municipiorum enumerationem, mentionem facit. Hunc lacum, in hanc uſque ætatem, ſexto, æ Vienna, Hungariam verſus, milliari, aliud, a Sidunis, Germanica natione, nomen accepiſſe, cernimus: qua de re noſtri nunc homines, Neufiedler See adpellant.* Pulchre iſta dicerentur, ſi de *Sudenorum* ſedibus, ad *Peiſonem*, certo conſtaret. Nam, quod *PTOLEMAEVUS, Sudenos, ſub Marcomannis* collocat, res ideo conſecta nondum eſt. Neque tamen, qui ſibi iſta denominatione blandiuntur, reiectos volumus. Scilicet, *Niſider*, aut, ſi mauis, *Neufiedel*, iſtis coniectationibus, *Neofudenum*, vel *Neofedunum*, diceretur. Nomen, profecto, his, qui res *Hungaricas* deſcripſerunt, incognitum: quippe qui, oppidum *Niſchider*, ſuo, an detorto vocabulo, adpellant. Mihi quidem ita videtur, loci adpellationem, a recentioribus *Germanorum*

v.) Credo, voce hybrida, *Veteriburgum*, ſcripſiſſe LAZIVM.
x.) *Comment. de Repub. Rom. Lib. XII.*

Sect. III. cap. V. p. 1149.
y.) *In Vienna Austriæ, Lib. II. Cap. II. p. 42.*

norum coloniis fluxisse. Enim vero, vetere Teutonum dialecto, *Siedel* (a.) sedem significat, atque cum eo compositum, *Neüfiedel*, sedem nouam; sicuti notum est apud linguæ Germanicæ gnaros. Istud demum nomen, in lacum quoque *Peifonis* propagatum esse, nemo temere negauerit: vt iam *Neüfiedler See*, dicatur. quem Hungari *FERTÖ*, adpellant, olim forte *Fejér tö*, hoc est, *lacus albus*, ab aquarum colore, vocitatum. Infedit oppidum, in decliui *Peifonis* littore, eo ^{positus} quidem positu, vt si exundare contingat lacum,

*Aruaque & hortos
Littore deductos, angusto interluat æstu.*

Ipse moles oppidi, mediocris est, & quam vnicus vicus, insigniter procurrens, absoluit; paucis, hinc atque illinc, ædiculis sepositis. Domus tamen, quas habet, non sunt inelegantes: vt inde colligi ^{ædium ratio, & ciuium indoles} possit, de ciuium ingenio, qui, cum rei familiaris cura exquisitiore, multum coniunxerit humanitatis. Præter frumentarias operas, cultu simul vineatico, ac hortensi; pauciores opificiis, distinentur. Sunt etiam, qui excoquendo nitro, impendant operas. In primis proficiunt foro, quod in singulas hebdomadas, magno accolarum confluxu, agi solet. Merces, quæ veneunt, præcipuæ sunt, annona omnis generis, pecudes, & quod præterea, rusticani est prouentus. Oppido, non ^{arx modica} plane inermi, arx adnectitur, modica sane, & in quadrum substructa. Infedere eam præfidiarii, quoties res erat dubia: id quod & tunc euenisse meminerunt annales, cum hostis, ad *Viennam* oppugnandam iterato, lentis itineribus, anno MDCLXXXIII. proficisceretur. Ita *WAGNERVS*: (b.) *Dux*, inquit, Lotharingæ, *tota nocte profectus, prima aurora, Altenburgum, dieque eadem, ad Laitam amnem, peruenit. Hic, ad Roráuiam vicum, eleuatione loco, unde omnes hostium motus commode prospectaret, castra utrunque communit. Neostadio, Castelliam legionem; Heisterum, cum equis octingentis, Neosidlæ imponit. Verum, temporariæ hæ stationes fuerunt, toties decedentes, quoties in periculum res videbatur esse procliuis. Incendiis, subinde foedatum laceratumque misere est oppidum; si forte ciuilis, per regnum, seditio, inualuit. Iam, Óváriensi ditioni adiectum est, eo quidem successu, vt post acceptam nuper, a *Rakóczi*anis cladem, quasi e busto, pulchre nunc reuiuifcat. Fuit olim reginarum dos, quod ad annum MCCCII. TIMON adnotauit, cum AGNETEM, viduam ANDREAE III. isthic aliquandiu coluisse, in litteras retulit.*

III. Oppidum NYÚLAS.

TEnue oppidulum est, quod Hungari NYÚLAS, Germani, IOIS Nyúlas ^{op-} adpellant. Fallor? an ab isto loco, planitiem *Comitatus Moso-* ^{pidum, quo} *nienfis* omnem, Hungari, *Nyúlas-Mező*, adpellarint, quod ^{situ sit, qua-} ^{que oppor-} ^{tunitate.}

TOM. V.

R

a.) Vide SPATENS Lexicon, in eadem voce. | b.) Lib. VIII. p. 586.

campum significat, *leporum abundantem*. Ipsum oppidum, decliui, ad lacum, situ, collibus, vite conuectitis, subiacet. Itaque, post agrolationis operas, in primis strenui sunt vinitores incolæ. Vinum, quod isthic gignitur, non plane infuaue est. Colitur a *Germanis*; sed qui *Neosidlenfibus*, multo sunt agrestiores. Parent ditioni *Óváriensi*.

IV. *Oppidum* GÁLOS.

Gálos, *laxum oppidum*:

agris & vinetis lætatur:

eius calamitates:

incendia fortuita.

GÁLOS oppidum, situ est mediterraneo, atque inter *Laitam*, & lacum, propemodum medio. Germani, qui id colunt, *Gols* vocant. Est omnino, in iis locis ponendum, quæ tota provincia sunt copiosissima. Agrosui ei cum primis rus contigit, idemque, & fementi idoneum, & armentorum pabulis. Itaque, nihil habitatoribus, rusticatione, seu prius censetur antiquiusque, seu fructuosius. Habet vineta quoque, vberis prouentus; hinc, si annus viti fauerit, nusquam viliori pretio vinum bibitur, quam apud *Gálofenses*. Quod enim, natura, ætatem nequeat tolerare, id dant operam vinitores, ut dolia, quam primum exinanire queant. Alioquin, inerme oppidum est, ideoque, cum a *Turcis*, tum seditiosis, euastatum sæpius. Difficile explicatu est, quibus malis diuexatum sit, posteriore obliuione *Viennensi*. Nam, præterquam, quod direptum exustumque fuit, maxima incolarum pars, vel ferro periit, vel in feruitutem abducta est, ipsa morte deteriore. Relatum accepimus, id, ad sæuiendum hostes in primis concitauisse, quod robustissimi quique, & ab armis instructi, ad templi pomœria, turrimque confugerunt, illinc postea, se suaque, mordicus defensores. Itaque, non discessere ante, bipedum truculentissimi, quam deiectis, ea statione, incolis, oppidoque igni deletis. Vix mitius, ultimo tumultu, *RÁKÓCZIANI*, cum oppidanis egere: immo forte etiam dirius: illa enim *Turcarum* impressio, temporaria fuit; ista quo diuturnior, eo profecto molestior, maiorisque calamitatis. Post has clades, multum oppido nocuere, fortuita incendia, quibus semel iterumque, absumptum fuisse, adhuc meminimus. Est hæredum *Principis Eszterházi*; quin, & eiusdem nominis Comites, *Patres* item *Paulini*, quibus *Nisideræ* sedes est, partem aliquam oppidi capiunt. Olim, in potestate *NICOLAI ISTVÁNFII*, & *Benedicti* cuiusdam *Rauscheri*, fuisse, eorum nos litteræ, (c.) quibus, anno MDLXXVI. eligendi iudicis facultatem, ciuibus indulserunt, condocuere. Hucusque, per oppida peregrinabamur: nunc vicos adibimus.

SECTIO

c.) Adfirmavit eas litteras, FERDINANDVS III. Germanico diplomate, a. MDCLV. vbi simul DANIELIS ESTERHAZII editæ, in eandem rem, anno MDCLIV. tabulæ, exhibentur. In possessoribus autem

oppidi, præter *Eszterházi*, tres LIPPAY, Casparus, Iohannes, & Georgius, item *Ladislav Orosz* de Cziczter, & *Georgius Batsmegyei*, recensentur.

SECTIO II.

D E

Vicis Processus Trans-Laitani.

N luſtrandis *Processus Trans-Laitani* vicis, ita verſabimur, vt *Mofonio*, ad *Iaurienſium* collimitium, digreſſi, regionem reliquam, per lacus *Peiſonis*, atque *Laitæ* amnis ripas, circumeamus, in *Mofonii* iterum finibus, conquieturi. Hic vero ſe obiiiciunt:

1.) *Horváth-Kémle*, modico, infra *Mofonium* milliari, proxime ad *Danubium* poſitus. Nomen, ab incolis, qui ſunt *Croatæ*, mutuauit, eoque a *Magyar-Kémle*, qui aduerſo amnis margine, in inſula eſt; & ab *Hungaris* habitatur, ſe diſtinguit. Eſt hæredium, *Iofepi* Comitis *Illésházy*.

2.) *Metsér*, Germanis, *Metschern*, a priori, paullo maiori interuallo, quam ille *Mofonio*, in meridiem ſeiunctus. Iuris eſt *Comitum Zichy*, agro non incommodo. Confinis ei adſedit,

3.) *Szent-Miklós*, eximia, *Zichyorum Comitum*, hæreditas, cuius nomen, in titulis *STEPHANI* ſenioris, ſupra retulimus. Agro eſt ſementi amico, indigo tamen lætaminis. Habet prætorium, ita factum, vt hero non minus, quam hoſpitibus, ſi qui adſint, accipiendis, ſufficiat; nuper ſubſtructionibus nouis, ad ſeculi elegantiam, a *Carolo Zichio*, inſtauratum.

4.) *Lébén*, Germanico *Leiden*, eiſdem, cum vicino illo, ditionis; ſed nec opportunitatis deterioris. Aedem ſacram, antiqui ſolidique operis, cui gemina turris connexa eſt, cum *Abbatia S. Iacobo* dedicata, duo fratres *Palatini*, *Stephanus*, & *Poth*, ineunte ſeculo XIII. fundauere. Eam nunc, Patres *Ieſuitæ*, in poteſtate habent. De *Phaſianorum* viuario, quod iſthic inſtructum eſt, ſupra diximus.

5.) *Szent-János*, atque Germanice *Sanct Iohannes*, cum limitaneo,

6.) *Szent-Péter*, vel dialecto Germanica, *Sanct Peter*, in *Óvárieniſi* ditione, cenſentur.

7.) *Puſzta-Somorja*, Germanis *Wüſt-Somerein*, principi *Eſzterházy* in primis, quadam autem parte, *Baronibus Mednyánszky*, adſcriptus. Vtroque idiomate, a vaſtitate ſic dictus. Vulgo, *Wieſ-Somerein* adpellatur, quaſi nomen illud a pratis accepiſſet; ſed male: tunc enim *Rét-Somorja*, adpellari ab *Hungaris* debuiſſet. Sedet prope ad carecta illa, quæ hinc, uſque ad lacum *Peiſonem*, pertingunt. Eodem tractu,

8.) *Tártſa* eſt, agro in campos effuſo. Germani, *Antau*, quaſi, *an der Au*, dicunt, quod vicinis carectis, quæ *Hanſág* vocitant, adhæſerit. Cenſetur in vicis, *Óvárino* adſcriptis.

R 2

9.) *Te-*

9.) *Tétény*, Germanice *Tätten*, fitu, altius, ad occiduum solem, reducto, qua se palustris illa regio exporrigit. Inde,

10.) *Bállya*, prope ad easdem lacunas, occurrit, Germani *Valtern* dicunt. Præter agros frumentarios, etiam vineta colit, estque, cum priori, præcipue in *Principis Eszterházi* potestate; partem simul, Comitibus eiusdem nominis, capientibus.

11.) *Pamogy*, Germanis *Pamhacken*, eximius, ditionis *Eszterházi*, vicus, prope ad lacum *Peisonem*, ea regione collocatus, qua se lacunæ *Hanság*, in reliquam prouinciam, porrigunt: piscium ideo, si lacunæ exundantiores sint, & arundinis, multi vfus, haud inops.

12.) *Szent-András*, campestris positus, & ad agricolandum idonei. Itaque, solertes habet colonos: regiæ, ad *Óvárinum*, ditioni, adtribuitur.

13.) *Bánfalu*, Germanis *Apetlan*, eodem *Peisonis* littore confedit, tenuium, quod sciamus, opportunitatum. Est in vicis *Eszterházi* iuris.

14.) *Ilmitz*, effœto loco, altius in septentrionem *Peisoni* adfitus. *Vlmum* veterum CLVVERIVS (d.) isthic collocat. *Hinc*, (de Carnunto dixerat,) *recta via, in meridiem proficiscenti, post XXIV. milia passuum occurrit vicus, Peisoni lacui impositus, vulgari vocabulo, Illmitz, qui antiquum nomen VLMI seruat. ILM enim Germanis est, quæ Latinis VLMVS. Nihil contrairemus, si Vlmo, Scarabantiam, traiectum monstrasset auctor. Nam ita habent tabulæ:*

Carnunto,
Vlmo, XIII.
Scarabantia, XXV.
Sabaria, XXXIII.

Atqui, si *Vlmis*, (e.) nostrum sit *Ilmitz*, traiectus, nobis defuerit, per lacustria illa, & suspena, sublabentibus aquis, loca. Nisi credamus, arctius olim coercita fuisse, vt pontibus interni potuerint. Hodie, vicus, viæ regiæ ignarus est, paretque, parte potiore, quæ & *inferior* dicitur, principi *Eszterházi*; parte autem *superiore*, Præposito *Ecclesiæ Castriferrei*. Sunt, qui vicum, agro *Semproniensi* admetiuntur. quod iam non disputamus.

15.) *Böldog Aszfony-Réti*, quod Germani ab æde, *B. M. Virginis sacra, Frauen-Kirchen*, siue *Frau-Hád*, Latini *Prata Mariana*, dixerunt. Et est ei omnino augustum templum, a sacris peregrinationibus, percelebre. Posuit hic *Princeps Paullus Eszterházy*, cœnobium *Franciscanorum*: quippe, quod locus, ad suam ditionem pertinerit. Idem princeps, *Icona B. V. MARIAE* quoque, huc intulit, quæ olim, a *Giletis*, arcis *Frakno* principibus, in facello, eius honori condito,

d.) Vendiliciæ & Norici Cap. V. p. 26.

e.) Rectius, *Rufinum*, *Vlmos* veterum dici, in eius vrbis historia, §. I. cum

cura, disputauiamus. Vide Historiam Comitatus Semproniensis.

dito, religiofe adferuabatur. Recedit a lacu, ad ter mille paffus, in orientem.

16.) *Fél-Torony*, Germanice *Halb-Thurn*. Vicus eft, prorfus mediterraneus, fertili amoenoque fitu, ideoque, auguftali CAROLI VI. feceffu, noſtra hac ætate, nobilitatus. Iam & prætorium habet lautum id quidem, & CAESARI, cum huc diuertit, accipiendo, idoneum. id quod, poſt ſtabilitam pacem, bis, annua vice; fieri ſolitum, inter omnes conſtat; fed triſti admodum, euentu, quippe qui, anno MDCCXL. menſe *Octobri*, morbo, intimis viſceribus, iſthic concepto, *Viennam* delatus, ad XX. Oct. diem, intempeſtiue, & perniciabili Europæ malo, ſicuti experimur, obierit. Ceteroquin, præter venatum, & aucupium, auguſtalia oblectamenta, præcipua agro huiati, ab equorum inſigni foetura, laus tribuitur. Aere proſecto, ſalubrius nihil eſt; ſicuti neque pabulis quidpiam lætius; ſi cælum depluat liberalius: nam rure eſt omnino, ob eleuationes poſitus, ſiticuloſo.

17.) *Pátfalva*, Germanis *Padersdorff*, medio, inter *Ilmitz* & *Niſider*, itinere, lacui adpoſitus, idemque *Gáloſio* vicinus. Gaudet frumenti iuxta & vini prouentu egregio, cætera, *Præſuli de S. Cruce*, priſco iure, adſcriptus.

18.) *Weiden*, vltra viſitur, *Peiſoni* adſidens. Qua ſe colles, verſus lacum, mollius demittunt, vite ſunt conſiti. Reliquum agri, frumento ferendo, deſtinatum eſt, & pabulis: quæ vtraque tamen, ob ſoli ſterilitatem, ægre poſcunt. Cenſetur in ditione *Venerabilis Capituli Iaurienſis*.

19.) *Winden*, limitaneus agro *Sempronienſi* vicus, lacui & ipſe imminens, ob iter, quod *Piſonio*, *Sempronium* deducit, poſitus. Aedibus habitatur muratis, quod incolarum, qui *Germani* ſunt, induſtriam loquitur. Eſt poſſeſſio *Abbatis S. Crucis* Vindobonenſis, haud ſane infructuoſa.

20.) *Steinbruch*, (f.) intra colles, *Auſtriæ* finitimos, in occidentem ſepoſitus. Nomen Germanicum *lapicidinam* ſignificat. Nam, cæſo potiſſimum lapide, incolæ proficiunt. Eſt ditionis *Abbatis S. Crucis*. Stu, in orientem reducto,

21.) *Pabndorff*, ſiue *Badendorff* ſedet, Comitibus *Harrach* obnoxius. Ingenium loci, ex campeſtri ſitu exiſtimare poſſis. Diuerſoria taberna, quæ vicum inſedit, ad omnem facta eſt opportunitatem: quippe, auguſtali *Cæſaris* hoſpitio, dum hoc itinere, *Fél-tornium*, proficiſcebatur, deſtinata. quod inſtitutum, mors, regis inopina interuertit, atque magnificas ædes illas, viatoribus commodaui. Hinc,

22.) *Gátha*, (g.) Germanis *Gattendorff*, Laitæ amni, ponte coniuncto, adhæſit. Præcipuam vici partem, *Comites Eſzterházy* in poteſtate habent. Reliqua, inter plures diſpertuntur, in quibus, Ba-

TOM. V.

S

bocsai,

f.) Habes eius mentionem, Decreto A. MDCXVIII. Artic. XXIII.

g.) Metarum controuerſias, cum *Pabndorff*-

ſenſibus, meminit Decret. A. MDLVII Artic. XLV.

bocsai, *Semsei*, *Schlofsberg*, numerantur. Mola, quam isthic *Laitam* verfassunge, rudera loquuntur, in præcipuis cenferi posset, si pro eo, ac res poscit, & regionis circumfitæ vtilitas, reædificaretur denuo. Sunt, qui vici nomen, a *Gothis* factum putent; quod ego temere haud crediderim. Palam est enim, *Hungaricam* eius adpellationis originem esse. *Gát*, nostra lingua, septum, siue aggerem, coercendo, vel deriuando aliorum flumini, obiectum, significat. quod sane concordat, cum loci natura. Infra hunc,

23.) *Ujfalv*, Germanis *Neudorff*, (h.) in campestria fecedit, paretque genti *Harrachiorum*.

24.) *Zorndorff*, ad meridiem depreffus, loco reledit tæcundo lætoque. Incolis profecto frequens est, & in iis vicis habendus, qui rusticanis opibus; cum primis pollent. Prope ad *Laitam* reicitur,

25.) *Barátfalva*, (i.) quasi *Monachi vicum* diceret, quomodo & Germani, *Münchshoff* adpellant. Agro est commodo, & rusticationis patiente.

26.) *Nikelsdorff*, *Laitæ* amni, vicinus, & cum incolarum copia, tum agri fertilitate, insignis, *Hungaris Miklósdý* dictus.

27.) *Hegyes-Halom*, Germanis *Strafs-Somarein*. Si LAZIO adfentiaris, veterum colonia municipiumue, *Ad Muros*, quod AMMIANVS, *Murocincliam*, vocauit, isthic stetit. *Haud procul*, inquit, (k.) *ab Altenburgo*, hoc est inter ruinas *Limusæ*, & *Gerulatæ*, villa adhuc visitur, quæ monumenta vetustatis exhibet, nec nomine admodum, tametsi a barbaris corrupto, absimilis: *Sumarein* locum incolæ vocant, qui euntibus e *Bruga Austria*, *Altenburgum*, est transeundus. Nolumus iam de situ eius municipii disceptare, de quo viderit LAZIVS. Illud ferendum non est, quod nomen vici, *Sumarein*, barbariei accuset. Atqui, enatum esse, ex vocabulo religioso: *Sancta Maria*, vnde *Sanmarien*, ac denique, vulgari fermone, *Sumarein* factum, certo constat. Proinde, ex vocis similitudine, male collegit LAZIVS, de municipii, *Ad Muros*, situ. Latine, si reddas vici nomen, *Fanum S. Mariæ ob iter*, id enim vult, *Somarein an der Straffe*, merito adpellaueris. Idem certe nomen, in diplomatibus, infulanum oppidum *Sumarein in der Schütt*, a priscis regibus tulisse, ex diplomatibus, compertum habemus. Sed *Hungaricum* loci cognomen, quando *Hegyes-Halom*, hoc est, *cuspidatum collem* dicunt, vnde factum sit, non potui indagare: præterquam quod ita dici potuisse, a *Romanorum* ruderibus, supra fuspicati fuerimus. Memorabilem, iam tum anno MXLII. locum hunc, vltima PETRI regis calamitas, effecit. qua de re, supra BONFINIVM (l.) audiuius. Ceteroquin, vicus hodieque insignis est, & cum adfiduitate inco-

h.) Confundi haud debet, cum *Neudorffio*, quod emendum permittunt *Status & Ordines*, ciuibus, *Brügæ ad Laitam*, eodem Decreto Artic. XLIV. id enim *pradium* est, *Brügæ* vicinum.

i.) Controuerfiam, de *curia*, quam in vico

possedere *Comites Draškovihi*, contra leges motam, vide A. MDCLIX. Art. CXX.

k.) Comment. de Repub. Rom. Lib. XII. Sect. III. Cap. V. p. 1150.

l.) Parte Generali, Membro Politico §. IV.

incolarum, tum præcipue agri bonitate, commendabilis. Infidet ripam *Laitæ* meridionalem. LAZIVS, (m.) lapidem hic *Romanum*, obferuauit: *In Sumarino, siue Zamuro, vbi vestigia Ad Muros, oppidi, in pariete templi.* L. VOLVSI IE. VE. ML ET LEG. XV. APO. XXX. SS. cuius monimentum, facile est interpretari; refert enim. *Lucii Volusi, veterani militis, & legionis XV. Apollinaris tricennalis subcenturionis, memoriam.*

28.) *Lévél*, Germanis *Kaltenstain*, priori, a meridie, confinis, egregia, non colonia tantum, sed agro etiam, fegetibus amico, præditus. cui respondet agrestium industria.

29.) *Szólnok*, aut, quemadmodum *Germani* pronunciant, *Zánek*, *Óvárino* & *Mofonio*, conterminus. Vicus omnino elegans, & præter agricolationem fructuosam, *Salis Nitri* prouentu memorandus. Est ditioni *Óvárienfi* accensus. Ista, de Vicis *Proceffus Trans-Laitani.* m.) Ibidem, p. 1151. b.

TABVLA ITINERARIA COMITATVS MOSONIENSIS.

I. In Comitatum PISONIENSEM.

- 1.) *ÓVÁRINO*, pone *Raykam*, per *Orofzvár*, traiecto prius Danubio, *Pifonium* - - - - - mill. 4.
- 2.) *Rayka*, transmissio, difficili traiectu, Danubio, *Samariam*, in infula *Schütt.* - - - - - mill. 1.

II. In Comitatum IAVRIENSEM.

- ÓVÁRINO*, *Mofonium*, *Hochstraß*, per *Abdam*, vicum Iauriensium, vbi *Rábcza* ponte superanda, *Iaurinum.* - - - - - mill. 4.

III. In Comitatum SEMPRONIENSEM.

- 1.) *ÓVÁRINO*, *Hegyes-Halom*, *Neüfiedel*, *Iois*, *Winden*, ad oppidum *Sempronienfium*, *Széles-Kút*, feu *Breitenbrunn.* - - - - - mill. 4½.
- 2.) *Ilmitz*, traiecto lintribus lacu *Peifone*, *Rákoſum*, *Epiſcopale*, apud *Sempronienfes*, oppidum. - - - - - mill. 2½.

IV. In Austriam.

- 1.) *ÓVÁRINO*, per *Proceffum Cis-Laitanum*, *Német-Jándorff*, *Páma*, in vicum *Austriæ*, *Brennkirchen.* - - - - - mill. 4½.
- 2.) *Nifidero*, *Iois*, *Winden*, *Brügam ad Laitam.* - - - - - mill. 2.

FINIS COMITATVS MOSONIENSIS.

MAPPA
COMITATUS
MOSONIENSIS

Opera Johannis Kovács
Ccl. Prim. R. Hung. Mathem.

